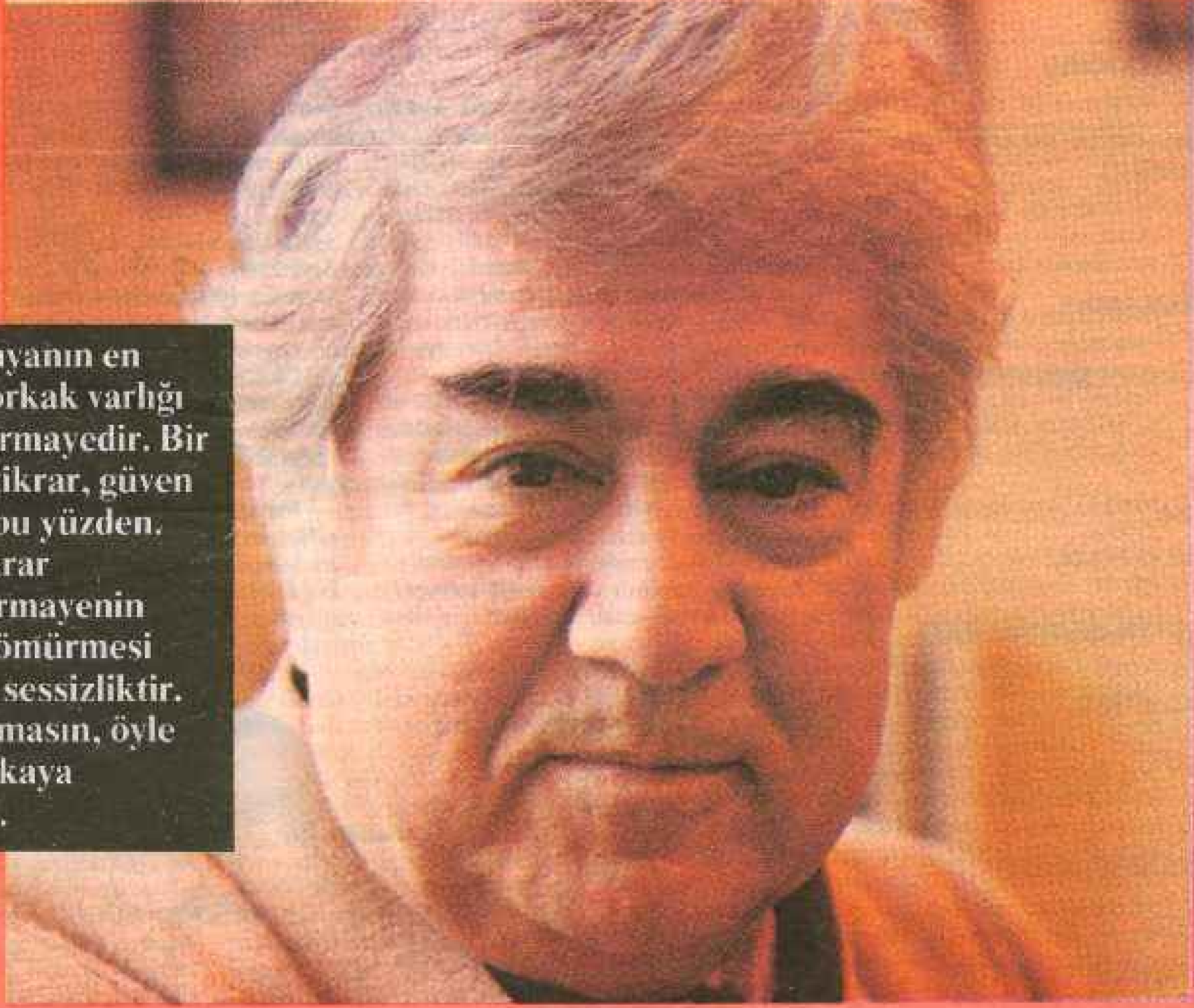
SAYI:4 FİYATI:500TL (K.D.V dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

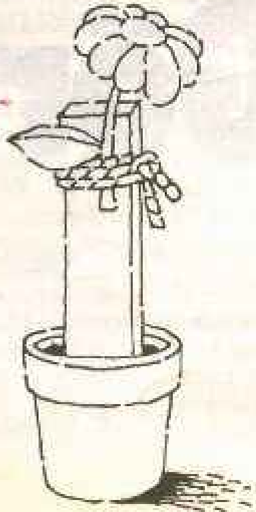
Görüş

AYLIK DERGİ ■ MART 1987

Dünyanın en korkak varlığı sermayedir. Bir istikrar, güven lafıdır gider bu yüzden. Onların istikrar dedikleri, sermayenin memleketi sömürmesi için gereken sessizliktir. İşçi grev yapmasın, öyle herkes politikaya bulaşmasın...

SOSYAL DEMOKRASİNİN YERLİ STANDARTLARI

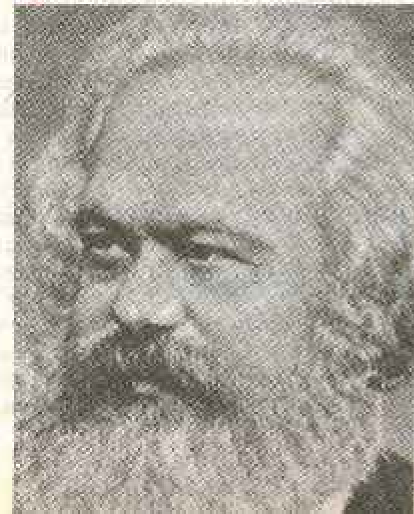

İŞÇİYE HER ŞEY YASAK

"Temel hak ve özgürlükler ile sendikal haklar bir bütündür. Sendikal hakların kullanılıp kullanılmaması, temel hak ve özgürlüklerin varolup olmadığının ölçüsüdür. Çünkü sendikal haklar, temel hak ve özgürlüklerin ve giderek demokrasinin 'onsuz olmaz' koşuludur"

HALİT ÇELENK

KARL MARX İLE BİRKAÇ DAKİKA

İÇİNDEKİLER

BİR DİZGİ YANLIŞI

Bir kaç yıl önce bir yazının "bu gidişle yasaklara daha çok yasaklar eklenir." şeklinde olması gereken son cümlesini "... yasalara daha çok yasalar eklenir." olarak dizen basın işçisine doğrusunun böyle olmadığı söylendiğinde tepkisi "Ne farkeder ki abi?" olmuştu.

"Yasak" kelimesi yerine "yasa" kelimesini "ne farkeder ki" rahatlığıyla kullanabilen işçi, belki ayırımında olmadan, algıladığı gerçeği ifade ediyordu. Yasa ile yasak arasında, kendiliğinden kurulan bu özdeşlik, arkasında neyi saklıyor acaba?

Türk Ceza Kanunu tasarısının tartışmaya sunulduğu bugünlerde, konuyu bir de bu yanıyla kurcalamakta yarar var gibi. Yasayı yasak, ya da yasağı yasa olarak anlamak Türkiye'de genel bir durum. Nitekim hazırlanmış olan TCK tasarısı da yasa koymayı yasak koymak derekesinde algılayan bir yaklaşımın ürünü. Bunda şaşılacak bir yan da yok; çünkü toplumsal gerçekliğimizin derinliklerinde yatan bir tarihsel oluş biçimine kısmen uygun düşüyor. Ona cevap veriyor. Başka bir toplumda böyle bir yasanın "tartışmaya" açılması bile hayret verici olurdu.

Yasaklarla birlikte yaşamaya alışkın bir toplumun, yasakları biraz daha genişletmek ve artan cezalar yoluyla koyulaştırmak isteyen iradeye karşı gösterebileceği refleksler ise son derece sınırlı. "Çiçekleri koparmayın", "hastaları rahatsız etmeyin", gibi birer direktif olmalarıyla değil, insan onurunu yaralayan yönleriyle de yabancı olmamız gereken uyarı levhalarının "farkında" bile olmadan yaşayabilmekteyiz. Geriye, farkında olarak birlikte, yaşamamız gereken yasaklar kalıyor ki, bu da sorun olmayabiliyor.

Bir kitabı çevirmenin veya yayınlanmasına vasıta olmanın, politik bir demecin ya da bir makalenin, bir parti veya dernek üyeliğinin, insan ömrünün beş-on yılını ve hatta bazan tamamını riske ettiği bir hukuk düzeni, en azından 1789'dan bu yana olamaz.

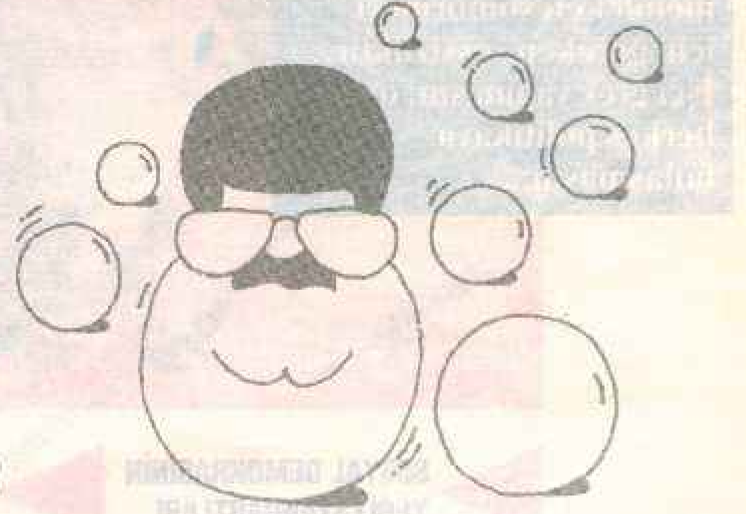
Bu gibi oluyorsa, hukuken neyi ve neyin hukukunu tartıştığımızın farkında olarak tavır göstermemiz gerekmez mi? Salt "hukuksal ilişkiler" gibi gözüken şeyin hangi gerçek ilişkilerin ifadesi olduğu bilinip buna oturan bir muhalefet yürümedikçe, demokrasi isteminde fazla bir yol alınamayacak. İşte zaten bu yüzden "hukuksal ilişkileri" üreten sınıfsallık, kendi varlığını tartışan işçi sınıfı bilimini ve onun siyasi hareketini dışlamaya çalışıyor.

O çalışadursun, bu bilimin kurucusu Karl Marx, ölümünün 104. yılında Kenan Somer'in düşsel söyleşisi, Serol Teber ve Renan Akman'ın yazılarıyla Ayın Konusunu oluşturuyor.

Okurlarımıza bir özür borcumuz var. Bu özür, aynı zamanda arkadaşımız Gencay Gürsoy'a da. Kendisinin geçen sayımızdaki "Sağdaki Demokrasi" başlıklı yazısının imza yeri boş bırakıldığı için.

Ve bir sevindirici haber. Çizgilerini beğeni ile izlediğiniz Uğurcan Ataoğlu, Grafikerler Meslek Kuruluşu Seçici Kurulu'nun da beğenisini kazandı ve GÖRÜŞ'te yayınlanan illüstrasyonları için Başarı Ödülü aldı.

Görüş
EKONOMİ VE POLİTİKADA
AYLIK DERGİ

▶ ***Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:*** *Cevat Keskin* ▶ ***Yazışma Adresi:*** *GÖRÜŞ Dergisi, Yayın-Dizgi Merkezi Nuruosmaniye Caddesi No: 5 Kat: 2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ ***Fiyatı:*** *Yurt içi 500.-TL. Yurt dışı 4 DM.* ▶ ***Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):*** *Yurt içi 4500.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesindeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ ***Dizgi:*** *Özyalçın Dizgi Servisi* ▶ ***Baskı:*** *Hürriyet Ofset A.Ş. Sefaköy/İstanbul* ▶ ***Genel Dağıtım:*** *GAMEDA*

SOSYAL DEMOKRASİNİN YERLİ STANDARTLARI

Sosyal demokrasi hiçbir zaman umudumuz olmadığı gibi, belli bir yolu sosyal demokrasinin sırtında geçmek gibi bir niyetimiz de yoktur.

Sosyal demokrasinin içinde bulunduğu kriz ülkenin siyasal ortamını, demokrasi güçlerini ve dolayısıyla sosyalistleri ilgilendiriyor. Sosyalistler, kuşkusuz ki, sosyal demokrasiden ne devrimcilik ne de sosyalizm beklerler; ama siyasal demokrasi, insan hakları, düşünce ve örgütlenme özgürlüğü, işçi hakları, demokratik kültürel özgürlükler, demokratik ittifaklar, sendikal hareket ve sendikal ittifaklar, barış sorunları ve dolayısıyla ABD-NATO politikaları, hatta tekellerin azgın gidişinin önüne duvar örülmesi gibi birçok hayati konu açısından sosyal demokrasinin dünkü ve bugünkü politikaları, tutumları, sosyalistlerin önemli ölçüde dikkatini çekiyor.

Batı Avrupa ülkelerindekinin tersine bizde sosyal demokrasinin tarihi henüz çok yeni. Kapitalizm tarihimize göre bir hayli geç de gelmiş olsa, sosyal demokrasi yüzde 40'ları aşan oy yüzdelerine, iki kez elde edilen hükümet etme fırsatına sahip olduğu gibi, doğumuna rastlayan 12 Mart dönemi ve 1980 sonrasını kapsayan 12 Eylül koşulları gibi badirelerle de karşılaştı. Ne var ki, bunca önemli toplumsal olaya, dolayısıyla geçirdiği tüm deneyimlere rağmen, ayrıca sosyalist hareketin siyasal arenadaki dağınıklığından ve güçsüzlüğünden, bunun sonucu olan en geniş aydın ve işçi desteğinden fazlasıyla yararlanmasına rağmen, yerli sosyal demokrasi takvim yaşını, yani buluğ çağını henüz aşamadı. Böyle olunca da, ne evrensel planda uluslararası sosyal demokrasinin savunduğu demokratik normlara ulaşabildi ne de Türkiye özgülünde talip çıktığı misyonlara denk düşen bir performans gösterebildi.

Sosyal demokrasi, örneğin ekonomik ve sosyal alanda reformculuğu savunur, hatta zaman zaman tekellerin gücünün sınırlandırılmasından söz ederken bugüne değin çalışanların yaşama ve çalışma koşullarını iyileştirebilecek, onların güncel istemlerini karşılayabilecek tek bir reformu bile gerçekleştiremediği gibi, o taleplerin kararlı bir savunucusu, ısrarlı bir takipçisi de olamamıştır.

Siyasal alanda ise Batı demokrasilerini savunur, fakat demokrasi anlayışı Sosyalist Enternasyonal'deki düzeye henüz ulaşmamıştır; hatta yer yer bu konuda Batı'daki liberal ve hıristiyan demokrat partilerin bile gerisine düşer. Örneğin, gider, sosyal demokrat hükümet olarak ILO Sendikal Haklar Sözleşmesi'ne TC Devleti'nin imzasını atar, fakat devlet memurlarına sendikalaşma hakkı başta olmak üzere o sözleşmenin çeşitli hükümlerini Türkiye'de hayata geçirmez (Oysa Batı'da sağcılar bile memurların sendikalaşma ve grev haklarının bulunmamasını havsalalarına sığdıramazlar) ve ilh....

Sosyal demokrasinin bu Türkiye'ye özgü demokrasi standartları, onun evrensellikten kaynaklanan tutarsızlıklarıyla birleşince ve bütün bunlara bir de sosyal demokrat yöneticilerin kimi subjektif özelliklerinin doğurduğu sonuçlar eklenince, ortaya bugünkü manzara çıkmıştır.

Yerli sosyal demokrasinin sözünü ettiğimiz özelliklerinin temel nedenlerinden biri, onun Batı'daki hemcinslerinin tersine, işçi hareketinden kaynaklanmaması, yani yönetici sınıfa muhalif ana sınıfın içindeki bir akım halinde siyaset sahnesine çıkmış bulunmaması, tersine devleti kurmuş olan partinin bir süre sonra gene devletçi anlayışları koruyarak sosyal demokratlaşmasıdır. Yani bu anlamda aşağıdan gelip yukarıya ulaşan Batılı sosyal demokrat partilerin tersine bizde sosyal demokrasi yukarıdan gelip aşağıya --bir bakıma-- monte olmuştur. Gerçi bu montaj kapitalistleşme sürecinin hızlandığı, sanayi yatırımlarının yaygınlaştığı, işçilerin toplumsal gücünün arttığı, Türkiye'nin orta gelişkinlik düzeyindeki bir kapitalist ülke konumuna ulaştığı, siyaset ve düşün alanında ise sosyalist dünya görüşünün yaygınlaşmaya başladığı evrede gerçekleşmiştir. Böylece işçi hareketinde, sendikalarda yankı bulmuş ve sosyal demokrasinin nicel gücünü birden bire birçok Batı ülkesindekinin düzeyine ulaştırabilmiştir. Ama gene de, CHP'nin kökenindeki devlet partisinin getirdiği Türkiye'ye özgü birçok özelliği de miras almıştır. Bu nedenle de bir oldu bitti karşısında örgüt darmadağın olmakta, yönetici kadrolar köşelerine çekilebilmekte, durum Türkiye'nin orijinalitesi olarak kabul edilerek tutumlar, politikalar o orijinaliteye göre belirlenmekte, Avrupalı dostlardan sabır, hoşgörü, zaman talep edilmesi milli menfaat sanılabilmektedir.

Sosyal demokrasinin bize özgü kısıtlı demokrasi anlayışının yanı sıra, bölünmüş olması da demokrasi mücadelesindeki etkinliğini sınırlamıştır. Öyle görünmektedir ki iki sosyal demokrat parti arasında keskin mücadele başka şeylerin de önüne çıkarak sürecektir. Sosyal demokratlar ve diğer ilerici çevreler bu bölünme ve keskin mücadelede hızla kutuplaşmaktadır.

Bizim ise sosyal demokratlık gibi bir iddiamız ve misyonumuz, ya da onu içeriden güçlendirmek ya da dışarıdan ona hizmet etmek gibi bir amacımız olmadığı için, SHP ile DSP arasında dışarıdan taraf olmak, veya SHP'ye ya da DSP'ye üye yazılmak gibi sorunumuz yok.

Biz bu konuya yukarıda açıkladığımız demokrasi, insan hakları, sendikal hareket, barış, emekçilerin ivedi istemleri, yaşama ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve demokrasi güçleri arasında korunması gereken değer yargılarının çiğnenmemesi, tersine geliştirilmesi açısından bakmaktayız. Sosyal demokrasinin talip olduğu demokratik misyonları yerine getirememesindeki en büyük payı işçi hareketine oturamamasında değil, kendi soluna duvar örme, "dışımızdaki sol" diye solu küçümseme, herhangi bir konuda onunla en küçük bir diyaloga bile girmeme gibi faktörlerde aramak gerektiği kanısındayız. Sosyal demokratlar, sosyalistlerin muazzam potansiyelinin kitle hareketlenmesine yansımasından duydukları endişeyle, sosyalistlerle ilişkilerini seçimden seçime oy desteği istemekle sınırlıyorlar; bir yandan da solun hem dün hem bugün karşılaştığı baskılardan dolaylı bir biçimde yararlanıyorlar.

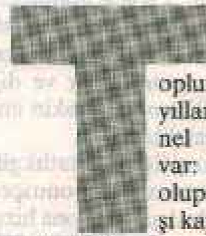
Gerek sosyalist hareketle, sosyal demokrat hareketin farklı sınıf çıkarlarını savunuyor olmalarından, gerekse de sosyal demokrasinin demokrasi mücadelesi konusundaki tutarsızlıklarından ötürü bilimsel sosyalistlerin sosyal demokrasiye eleştirel yaklaşmaları doğaldır. Hiçbir zaman sosyal demokrasi umudumuz olmadığı gibi, belli bir yolu sosyal demokrasinin sırtında geçmek gibi bir niyetimiz de yoktur. Bizim niyetimiz sosyalistlerin kendi kimlikleriyle ülkedeki büyük devrimci-demokratik birikime sahip çıkmaları ama ülkenin ileriye gitmesi için mümkün olan her konuda ortak hedefler için sosyal demokrasiyle ittifak içinde bulunmalarıdır. Şayet SHP ve DSP kendi sollarından kaçarak sağa, resmi ideolojiye, yönetici sınıflara ödün üstüne ödün veriyorlarsa bu politikaların ülkeyi demokrasiye ve esenliğe götüremeyeceğini göstermek görevlerimiz arasındadır. ■

İllüstrasyon Uğurcan Ataoğlu

İLGİSİZ, TEPKİSİZ, SUSKUN, KATILIMSIZ İNSAN

İnsanı "korkusunu yenmiş insan" durumuna getirmeden, "çağdaş insan"a giden yollar kolay kolay açılamayacaktır

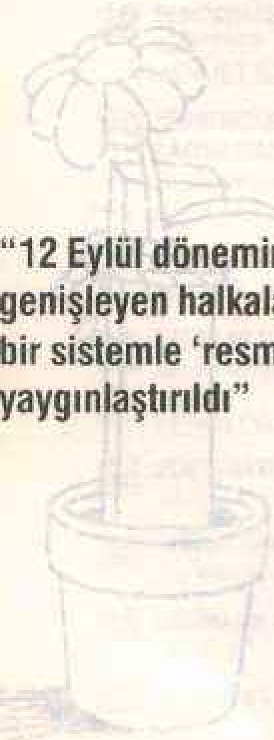

Toplumumuzda son yıllarda artan genel bir yakınma var: "İnsanlarımız olup bitenlere karşı kayıtsız kalıyor".

Hayat pahalılığı çekilmez oldu. "Evet, çekilmez oldu. Ne yapalım? Bir yere gitmez olduk. Vallahi tek gazeteyi zorlukla alıyoruz. İki aldığımızı teke indirdik. Bazı yiyeceklerden vazgeçtik. İşte böyle, ne yapalım? Neyi kime söyleyeceksin? Kendi yağımızla kavrulmaya çalışıyoruz."

Ne oluyor bu radyasyon işi? "Ne olacak, her kafadan bir ses çıkıyor. Her şeyimiz bozuk, radyasyon olsa ne olur, olmasa ne olur? Doğrusu, pek aldırış ettiğim yok. Kulak assan, onu yeme, bunu içme. Ömrümüz neyse o olur."

İnsan hakları günü kutlandı. "İnsan hakları günü değil mi? Çok önemli insan hakları. Yani, insan varsa hakkı da var, değil mi ama? İnsanın hangi hakları mı? Çok hakkı var insanın. Şimdi say dersen sayamam ama, çok hakkı var işte. Vaktin olacak, durumun uygun olacak, uğraşacaksın. Bu işlerle uğraşanları çok takdir ediyorum tabii. Biz mi, ne olacak kardeşim, biz uğraşsak ne olur, uğraşmasak ne olur? Biz kendi hakkımızı biliyor muyuz ki?"

"12 Eylül döneminde, suda genişleyen halkalara benzer bir sistemle 'resmi korku' yaygınlaştırıldı"

Televizyon hakkında. "Tek eğlencemiz o. Vallahi, çeviriyoruz düğmesini, kapanıncaya kadar karşısındayız. Program dediğin ne olacak? İyisi de var, kötüsü de. Adamlar da ne yapsın? Herkesin istediği olur mu? Ben yerli film severim, oğlan spor ister, kız dizilere meraklı. Ne olsa bakıyoruz. Tiyatruyu unuttuk. Gece bir yere gitsen, dünyanın parası, yol sıkıntısı caba. Bir sinema diyorsun, biletiydi, yoluydu, ıvır zıvırıydı, hesabı şaşırıyorsun. İyisi mi televizyon işte. Her şey ayağına geliyor, daha ne isteyelim?"

Politika konusunda. "Bak kardeşim, ben politikayla ilgiliyim. Öyle hiçbir şeyden anlamaz sanma bizi. Biz de bir şeylerden anlarız. Senin sorduğunu da anlıyorum, ama, bizden geçti artık. Gazeteyi okuyorum. Kim ne demiş bakıyorum. Kendime göre yorumluyorum da. Ama, ötesini benden bekleme. Biz işimizi, gücümüzü zor toparlıyoruz. Şimdi sen diyeceksin ki politikayla uğraşmazsan işini gücünü nasıl toparlarsın? . Sen gene de bana bakma. Ben milletin başına gelenleri de biliyorum. Öyle göründüğümüz kadar duygusuz değiliz. Konuşturma şimdi beni. Ne yapacaksın? Ortamı görüyorsun. Çekildik kabuğumuza, ucunu ucuna ekleyip geçinmeye çalışıyoruz. Bilmem, anlatabildim mi?"

Sen ne diyorsun bütün bunlara?.. "Ben sana doğrusunu söyleyeyim. Ben korkuyorum arkadaş. Açıkçası bu. Bakma sen milletin mırıltısına, homurtusuna, herkes korkuyor. Herkesin aklında başıma bir iş gelir mi? korkusu var. Ben açıktan söylüyorum, ben korkuyorum diyorum. Herkese zor geliyor korktuğunu söylemek. Estekmiş, köstekmiş, yok bilmem neymiş, kulak asma. İşin doğrusu korkudur arkadaşım. Yok, öyle korkak morkak demem ben. İnsandır, korkar. Kime güveneceksin de ağzını açacaksın? Söyler misin bana. Vallaha kuyruğuna bir lâf takarlar, yallah. Ne işin kalır, ne eşin dostun. Bitersin, canını kurtaramazsın. Yoksa, herkes her şeyin farkında. Farkında ya, farkında değilmiş gibi yapacak. Bilmezden gelecek. Hem kendini kurtaracak, hem durumunu. İşin doğrusu bu, kendini boşuna yorma."

Toplumda yaygınlaşan, giderek yaygınlaşan "insan davranışı" son yıllarda belirgin özellikler taşıyor: **kayıtsızlık, ilgisizlik, tepkisizlik, suskunluk, katılımsızlık..**

Daha önceki yıllarda da böyle değil miydi? Bizim toplumumuz genel olarak "ilgisiz, tepkisiz, suskun" değil miydi?

Kanımca, bu sorun, öncelikle üzerinde durulması gereken, irdelenmesi gereken çok önemli bir sorun. Nedeni de son derece açık.

Ülkemizde **demokrasi** nasıl gerçekleşecek? İnsanların ilgisiyle, tepkisiyle, sözüyle, katılımıyla.

Ülkemizde **insan hakları** nasıl sağlanacak, nasıl korunacak? İnsanların ilgisiyle, tepkisiyle, sözüyle, katılımıyla.

Ülkemizde **özgürlükler** nasıl sağlanacak, nasıl korunacak? İnsanların ilgisiyle, tepkisiyle, sözüyle, katılımıyla.

İnsanların ilgisi, tepkisi, sözü, katılımı yoksa, "demokrasi, insan hakları, özgürlükler" hangi güvencelerin temeline oturacak?

Onun için de, bu sorunun irdelenmesi zorunlu. Sürekli irdelenmesi gerekli. Toplumsal bilim disiplinlerinin bu sorunu irdelemesi zorunlu.

Bir toplum, bir toplumda yaşayan insanlar hangi yollarla "ilgisiz, tepkisiz, suskun, katılımsız" bir davranış kalıbına sokulabilir?

Bu yollar **korkutma, güvensiz bırakma, yasaklama**'dır.

Toplum yaşamımızın gelişimi içinde bu üç öğe de, aile ölçeğinde vardır. Çocuklarımızı büyütürken, yetiştirirken, eğitirken kullandığımız yöntemlerde "korku, güvensizlik, yasakçılık" egemendir. Öylesine egemendir ki, gündelik yaşam içinde ayrımına bile varılmayan ayrıntılarla davranışlarımızı biçimlendirir.

Hayatın her alanı bu üç öğenin varolması, yaşaması, etkin olması için kullanılmıştır: Ev içi ilişkileri, evin dışındaki yaşam, okul içi ilişkiler, kültür alanı, gelecekten beklentiler, kısaca her şey...

-"Bak, sonun kötü olur."

-"Sonra ben karışmam."

-"Sakın ha."

Çocuklar böyle büyür. Gençler böyle yetişir. Eğitim böyle yürütülür. İş hayatı böyle başlar. Kadın-erkek ilişkisi bu gölgede karanır.

Bu sosyal davranış kalıbını, büyüklerle çocuklar, üstlerle astlar, güçlülerle güçsüzler arasında çok benzer biçimlerde görürüz.

Fotoğraf Kadriye Güvener

▲ *Suskun bir yetiştin adayı. Çocuklarımızı korku, güvensizlik ve yasaklarla büyütüyoruz.*

İnsanı, kendi haline bırakırsan, kötü şeyler düşünür, kötü şeyler yapar.

Toplumumuzun bu geleneksel önyargısı, sürekli korkutmayı, sürekli güvensiz bırakmayı,sürekli yasaklamayı getirir.

Kendimizi haklı gördüğümüz her durumda azarlamayı, dayak atmayı neden düşündüğümüzü, gücümüz yeterse uyguladığımızı düşünmek gerekir.

Kültürümüzün bu yanını görmezden gelirsek, toplumumuzu nasıl tanıyabiliriz?

1970'lerden önceydi. Dünya Sağlık Örgütü'nün bir toplantısına Türkiye adına katılmak için Stockholm'e gitmiştim. Bir kafeteryada çalışan bir Türk, benim de Türk olduğumu anlayınca sevindi, yanıma geldi, oturduk, konuştuk.

-"Nasıl buralar?" diye sordum.

-"Sorma abi, dedi, Buralarda yaşamak zor. Böyle bakarsan bir şey yok, her şey yolunda. Yaşayınca iş değişiyor. Geçende, bir arkadaşın elinden çocuğunu aldılar."

-"Anlamadım. Çocuğunu mu aldılar?"

-"Evet, çocuğunu aldılar. Devlet mi, Kurum mu, örgüt mü neyse işte. Mahkemeden karar çıkarmışlar. Eve gelip çocuğu aldılar."

-"Öyle şey olur mu? Neden almışlar peki?"

-"Neden olacak? Arkadaş çocuğuna kızmış, iki tokat atmış. Vay sen misin tokat atan? Komşular şikâyetçi olmuş. Adamlar bir kaç gün sonra gelmişler, biz çocuğu alıyoruz demişler. Arkadaş sormuş, ne demek, nasıl alırsınız çocuğumu, insan çocuğunu verir mi, vermiyorum, demiş. Arkadaşa ne deseler iyi? Sen çocuk yetiştirmeye ehliyetli değilsin demişler. İki tokat attı diye. İnsan kendi çocuğuna iki tokat atamaz mı?"

Soruyorum:

-"Peki kardeşim, komşulara neymiş, üstlerine vazife mi?"

-"Hiç. Ükelalık. Sana ne yahu? Sen dövmezsen dövme. Komşundan sana ne? Hayır. Buraları bilmezsin dedim ya. Herkes herkesle ilgili. Bir bakarsın, kimse kimseye karışmaz. Bir bakarsın, gelip çocuğunu alırlar. Buraları bize yaramaz abi. Yaramaz ya, ekmek davasına geldik, ne yapacan?

■

Atarsın ağzına iki tokat... Lâf atmamanın kestirme yoludur bu. Evde, okulda, karakolda, gücün yettiğine, gücün yettiğinde...

"İki tokat"tan "sistemli işkence"ye giden yol, bir bakıma çok uzundur, bir bakıma çok kısa. Yıllar boyu oluşan kültür, kafaların içindeki yolu çok kısaltır.

■

12 Eylül dönemi, bu toplumsal zemin üzerine oturdu. Sevgili Erbil Tuşalp, "kurumlaştırılan korku" diyor. Kanımca, toplumumuzda korku hep kurumlaştırılmıştı. 12 Eylül döneminde yapılan, "korkunun resmileştirilmesi" oldu. Suda genişleyen halkalara benzer bir sistemle "resmi korku" yaygınlaştırıldı.

İlk halkada, gözaltına alınma, tutuklama, dava açma, ceza verme, hapse atılma yer aldı.

İkinci halkada "sakıncalı etiketi" vardı. İşten atılma, okuldan atılma, damgalanmış kişi olma.

Üçüncü halka, belirsiz bir tehdittir. Belirsiz, ama açık. Belirsizliği gücünü artıran bir tehdit. "Dikkat et, ayağını denk al, gördüklerin senin de başına gelir."

■

1986 yılının son günlerinde, "yılın olayı" seçilme değerinde bir olay yaşandı. **Cumhuriyet** gazetesinin 18 Aralık 1986 tarihli sayısında şu haber yer alıyordu:

"Kimlik, BİTTE!."

"Nazi subayı üniformalı şahsın sert bir ifadeyle "Kimlik bitte" diye sormasıyla birlikte Sabri Yılmaz'ın suratı allak bullak oldu.

Korkuyla çevreyi ve yarı Almanca yarı Türkçe kimlik soran üniformalı insanı süzerken, kimliğini aramaya başladı.

Mürekkebi dağılmış, köşeleri yartılmış kimliğini buldu; böylesine disiplinsiz bir kimlik taşıyor olmasına karşısındaki insanın kızabileceği kaygısıyla "geçen sene suya düştü" dedi. Beklemeye başladı.

Nazi subayı, kimliği inceledi. Sabri Yılmaz'a "yere çök" dedi; Yılmaz çöktü. "Ayağa kalk" dedi, kalktı. "Hiç arkana bakmadan 25 metre yürü" dedi.

Ve Sabri Yılmaz Nazi subayı üniformalı tiyatro oyuncusu Celal Bilginli'ye bir tek kez dahi "Neden bana kimlik soruyorsunuz? Siz kimsiniz?" diye sormadı, yürüdü gitti."

Bir tiyatro grubu olan Ortaoyuncular'la gazetecilerin "şaka ile karışık" kimlik kontrolü, sosyal psikolojik bir test değeri taşıyordu.

Kimlik sorulan herkes, kimliğini çıkarıyor, "yere çök" denince çöküyordu. Yalnız bir üniversite öğrencisi adını bile söylemeyi reddediyor, "siz kim oluyorsunuz?" diye tepki gösteriyordu.

Sonradan, yere neden çöktüğü sorulan Sabri Yılmaz:

-"Neme lazım, biz çökelim de", diyecekti. "Dost var, düşman var."

Nazi üniformalı tiyatro oyuncusu Celal Bilgili'nin duyguları mı?

-"Tüylerim diken diken oldu. Her şey anlamını kaybetti."

"Resmileştirilen korku"nun toplumdaki boyutları buralara uzanmıştı. "Sokaktaki adam" öylesine korkutulmuştu ki, "kimlik" denince kimliğini uzatıyor, "çök" denince çöküyor, "kalk" denince kalkıyordu. Yabancı bir üniforma bile, yabancı sözcükler bile "sokaktaki adam"a soru sorma, tepki gösterme direncini veremiyordu.

"Sokaktaki adam"ın bilincine, bilinçaltına, bilinçdışına, bilinçüstüne kazılan sözcükler şunlardı: **Neme lazım..**

İşte, "ilgisiz, tepkisiz, suskun, katılımsız" yurttaş böyle yaratılmıştı.

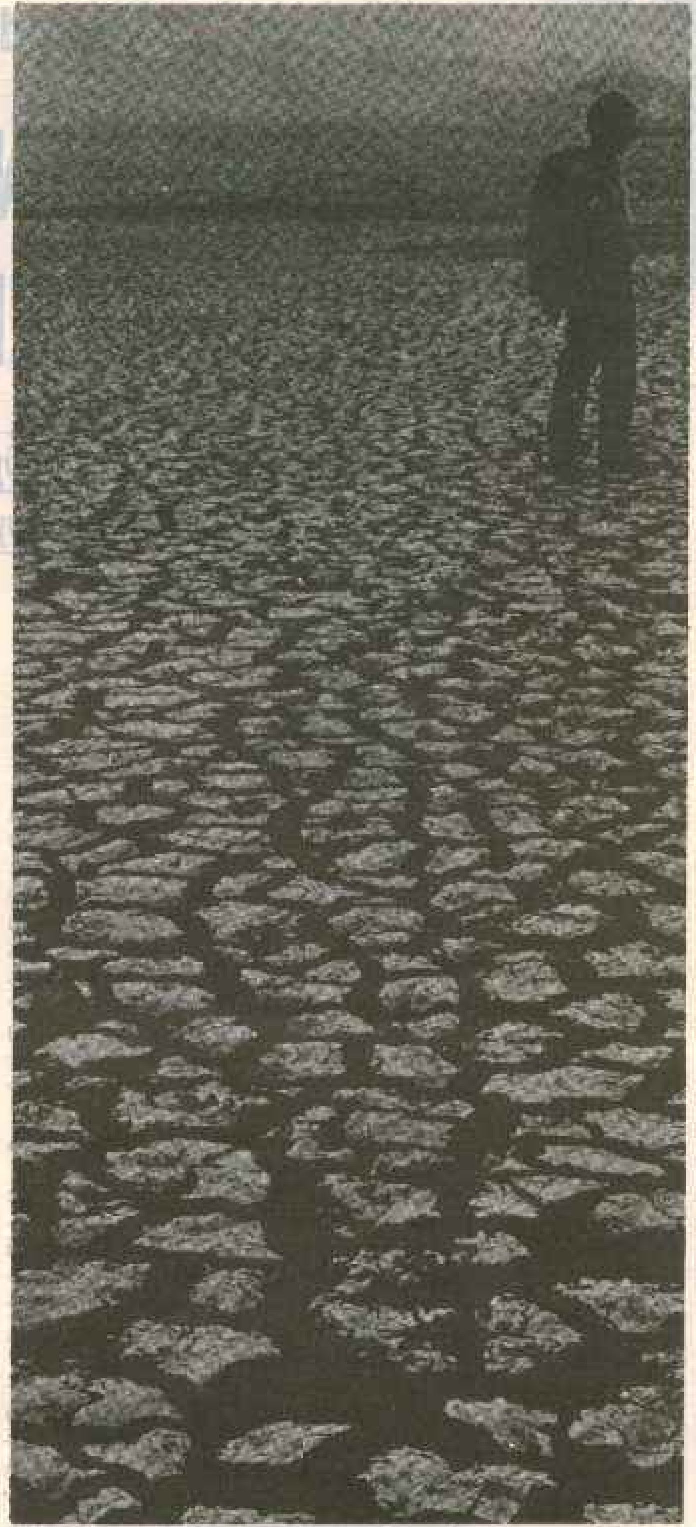
Peki, **demokrasi** nedir? "Sokaktaki adam"ın ilgi duymadığı, tepki göstermediği, ağzını açmadığı, katılmadığı bir **demokrasi** olabilir mi?

Demokrasi, kahramanlar rejimi değildir ki! Demokrasi, kahramanlıkla yaşamaz ki!

Demokrasi, insan hakları, özgürlükler..

Bütün bunlar, "sokaktaki adam"ın, "sıradan insan"ın sahip çıkmasıyla gerçekleşecek, gelişecek, yaşayacaktır.

Burada ciddi bir sorun vardır. Aşılması gereken ciddi bir sorun vardır.

▲**Çorak topraklar üstünde bir suskun adam.** *Ağzını açmazsa demokrasi yeşerir mi?*
Fotoğraf **Çerkes Karadağ**

Toplumdaki "ilgisiz, tepkisiz, suskun, katılımsız" insana doğru bakmak, doğru değerlendirmek, önem vermek zorunludur. Bu görünüm altında yatan "korkutulmuş insan"ı iyi tanımak zorunludur.

Bu insanı "korkusunu yenmiş insan" durumuna getirmeden "çağdaş insan"a giden yollar kolay kolay açılamayacaktır.

Bunun nasıl yapılabileceği ise, herkesin düşünmesi gereken bir sorundur. Belki de gündemin başındaki sorun budur.. ■

Aziz Nesin, 72 yaşında ve ömrünün üçte ikisi sıkıyönetimle geçti.

DÜNYANIN EN KORKAK VARLIĞI SERMAYEDİR!

Hiçbir zaman politikanın tümüyle dışında kalmadım ama son yıllarda da fazlaca öne çıkmaktan acı duyuyor, tedirgin oluyorum.

Aziz Nesin Türkiye'nin birçok kesimine yazdıklarıyla ulaşmış, gülmece dalında erişilmez bir yere çıkmış, 72 yaşında bir yazar. Bir süreden beri Aziz Nesin, hiç de gülünç olmayan şeyler anlatıyor, savunuyor ve etkin olarak yine de gülünç olmayan işlerle uğraşıyor. Yaptığı şey Türkiye'deki demokratikleşme sürecinde etkili eylemler oluşturma amacını taşıyor. Hakkında davalar açılıyor. Bu sayımızda Azin Nesin ile demokratikleşme savaşımı üzerine söyleştik.

► Demokrasi için savaşım denildiğinde, bu savaşım kimlere düşer sizce Aziz Bey?

Önce bu kavram ve demokrasi bence ne demektir, bunu anlatayım. Türkiye'de demokrasi, zorunlu olarak, biçimsel demokrasi olarak algılanıyor. Buna karşı değilim, biçimsel demokrasi zorunludur. Bu olmadan demokrasinin özü de olmaz. Çok partili düzen, özgür seçim gereklidir ama bunlar demokrasiyi gerçekleştirmek için yeterli değildir. İçeriğinde demokratikleşme olmalıdır. Yoksa gösterişten ibaret kalır. Gerçekten demokratikleşme yoksa, insanların özgür seçimlere gittikleri sanılır, oysa gitmezler. Türkiye gerçekten demokratikleşmiş bir ülke olsaydı, 1982 Anayasası için nüfusun %92'si olumlu oy vermezdi. Nasıl olur demokratikleşme? Bir ülkenin bütün nimetlerinden, bütün varlıklarından, bütün verilerinden ve olanaklarından, tüm yurttaşlar hakkettikleri, layık oldukları kadar yararlanabiliyorlarsa demokratikleşme vardır. Bunun içine de eğitim ve kültür girer, doğal kaynaklar girer, her şey girer. Benim savaşımım, Türkiye'de böylesine bir demokratikleşme savaşımı. Türkiye'deki bütün varlıkların, nimetlerin, olanakların ve bunlarla birlikte bütün acıların, zorlukların sayısal olarak değil, nitelik olarak eşitçe, hakkettikleri gibi bölüşülmesini istiyorum. Bambaşka bir yönden İslami bir örnek vermek istiyorum bu dediğime. Türkiye'nin borcu, her yurttaşın borcu demektir. Nasıl Türkiye'nin altınları bütün yurttaşların altınlarıysa, borçları da öyledir. İslamın beş koşulundan biri Hacca gitmektir ve yine İslam'a göre, borçlu insan hacca gidemez. Demek ki, hiçbir Türkiye yurttaşı Hacca gidemez. Bunu sağlamak gerekir. Ben kendi ölçümde bu savaşımı vermeye uğraşıyorum.

► Kişisel savaşımınıza girmeden önce, genel bir şey sormak istiyorum. Sizce böyle bir demokratikleşme savaşımı kimlere düşer, bu savaşımda kimlerin işlevi olur?

Zorunlu olarak okur-yazarlara, öncelikle. En çok okur-yazar olduklarına göre de, aydınlar öncü olmak zorundadırlar. Bu onların borcudur çünkü Türkiye'nin kültürel, eğitimsel hizmetlerinden en çok onlar yararlanmışlardır. Bu görev de onlarındır.

► "Aydın" denince, homojen bir kitle mi gelsin aklımıza? Sizce ne demektir "Aydın"! Nasıl biridir?

Aydın da halk gibi sosyolojik bir kategoridir. Halkı da aydını da değişmez bir tanımla nitelemek mümkün değil. Değişik zamanlarda, değişik ülkelerde, değişik koşullarda halkın da aydının da tanımı değişiktir. Amerika'daki halk ile Türkiye'deki halk başka olduğu gibi, 1800 yılında Türkiye'deki halk ile şimdiki farklıdır. Onun için ne aydınlar ne de halk bir sınıf gibi kategorik değildir. Aydın ancak nitelikleriyle tanımlanabilir. 1987 yılında, ya da 20.yy.'ın üçüncü çeyreğinde aydınların nitelikleri ortaya konabilir. Aydın yalnızca diplomayla aydın olmaz. Kendini yetiştirmiş nice aydınlar olabilir ama diploma bu niteliklerden bir tanesidir. Benim için aydın, toplumun çıkarlarıyla kendi çıkarlarını eş gören, ülkenin gerçek demokrasiye kavuşmasında kendini sorumlu ve borçlu sayan, bunun için yapabileceği şeylerin varlığından haberi olan insandır. Başka birçok niteliği sayılabilir ama bugünün Türkiye'sinde aydının ilk niteliği Türkiye'nin kültür ve eğitim nimetlerinden çokça yararlandığının ayırımında olmasıdır. Aydının ikinci niteliği de, bunu ödemesi gerektiğini bilmesidir. Nasıl ödeyecek? Sınıfsal konumum dolayısıyla benim ödemem, Türkiye'nin demokratikleşmesi için savaşım vererek olur. Demokratikleşiyoruz diyenlere karşı çıkarak olur. Örgütlenme özgürlüğü bir sınıf için var, başkaları için yok. Odalara, tüccarlara, sanayicilere, patronlara var da, işçi sınıfınınki sınırlanmış. Demek ki bu haktan bütün insanlar eşit yararlanamıyorlar. O zaman demokratikleşme yok.

► Aydın sizce demokrasi savaşımında başrolü oynamalı, öyle mi?

Evet. Başlıca sorunu ve görevi budur.

► Böyle bir savaşımın gerekli olduğu tarihden bu yana, bu sorumluluğu ne denli taşıdı sizce "aydın" diye nitelendirebileceğiniz kişi ya da gruplar?

Türkiye'deki aydınların belirli katmanlarıyla zaman zaman ilişkide bulundum. 1983'den bu yana oldukça fazla tanıdıklar, dostlar edindim, özellikle üniversite çevresinden. Altını çizmek gerekiyor ki, aydınları simgeleyen bazı çevreler vardır ve bunların başında üniversite, basın, yazarlar gelir. Kendi uğraşım yazarlık olduğu için onlarla uzun zamandır içli-dışlıyım. Bazı dostluklarım olmuşsa da, üniversite çevresiyle yazarlar ve gazeteciler kadar içli-dışlı değildim. Ne zaman ki dilekçeler, Bilar A.Ş. gibi eylemlere girdik, üniversite çevresiyle çok yakın ilişki doğdu. Elbette hepimizin eksiklikleri var, ama bana Türkiye'deki aydınların, ilerici, demokrat kesimin en zayıf halkası üniversite gibi geldi. Herkesi katmıyorum buna; kimseyi suçlamak için de söylemiyorum ama üniversite çevresindeki insanların birkaç önemli eksiği var bence. Bir tanesi, eylemleriyle bilimi ayrı tutuyorlar. Okuttukları derslerle, bilgiyle özyaşamları arasında büyük ayrılık var. Sanki o bilgi yaşam için üretilmemiş. Benim bildiğim sanat, bilim gibi bütün veriler insan yaşamını güzelleştirmek, kolaylaştırmak içindir. Oysa onların hedefi bu gibi görünmüyor. Einstein da bilimi insan yaşamını kolaylaştırmak için hedeflemiş, Freud da, Marx da... İnsanın yararını gözetmeyen bilim, bana göre, bir spekülasyondur. Bu suçlama oldukça ağır belki ama bir anlamda özeleştiri belki de...

Biz 12 Eylül'ü beğenmiyor muyuz? Biz 12 Eylül'e layığız. Çünkü ta başında ne üniversite, ne basın, ne yazarlar gereği kadar tepki gösterdiler. Ancak üç yıl sonra ufak bir dilekçe verebildik. Dilekçe (Aydınlar Dilekçesi) sırasında en önemli tartışma da "Geç kaldık" tartışmasıydı. Öyle diyenleri üç yıl önce çağırsaydık yüz kişi toplayamazmışız. Ondan sonra, "Ekmek ve Hak Dilekçesi"nde de dedikoduyla uğraştılar. Yok Aziz Nesin parti kuracakmış, ona hazırlık yapıyormuş... Tercüman gazetesinin yaydığı bir yalana inanmadan inanmış göründüler. Demek o genel kural geçerliymiş Türkiye'de: Her ülke, her ulus layık olduğu yönetimle yönetiliyor. Özal'ın başkanlığından, ve bazı başka insanlar var ki - yasa onları koruyor - o insanların yönetimi altında olmaktan kimse üzüntü, acı duymuyorsa, buna tepki göstermiyorsa, demek sorun yok!

► Aziz Bey, siz uzunca bir süre yalnızca yazın, yazarlık dünyasıyla ilgilendiniz ama

sonra birden kendinizi güncel politikada ön plana çıkarmaya karar verdiniz ya da böyle bir gerek duydunuz. Nasıl ve neden oldu bu?

Ben hiçbir zaman politikanın tümüyle dışında kalmadım. Ama son yıllarda da fazlaca öne geçmekten acı duyuyor tedirgin oluyorum. Hoşuma gitmiyor. Bazı örgütsel çalışmalar oluyor. Örneğin Türk-Yunan Dostluk Derneği. Bu başka dernekler gibi değil, işlevsel bir dernek. Zorunlu ve önemli. Çağın tanrıları-bence bunlar emperyalist kuvvetlerdir-durup dururken bizi bir savaşa sokabilirler. Sokmasalar bile silah yarışıyla Türkiye'yi mahvedebilirler. Buna bir tepki oluşturmak gerekiyor. O yüzden Türk-Yunan Derneği önemlidir. Aslında her aydın kadar benim işim bu ama bana gelene kadar çok önemli aydınlar var. Siyaset tarihçileri var, sosyal siyasetçiler var... Ben bu işlerden tedirgin olmama karşın yine atıldım... Oysa aklım fikrim Çatalca'ya kapanmakta. 72 yaşındayım ve yazacağım bir sürü şey var... 72 yıl daha yaşamayacağım ki. Yine de yapılması gerekir diye koşuyorum, dernekle uğraşıyorum. Ama bir bakıyorsunuz, "Aziz Nesin başkan olacak..." söylentisiyle tartışma çıkıyor. Ben ne başkan olmak istiyorum, ne başka bir şey.

Bu derneğin kurulmasını istiyorum. Parti kurmak da istemiyorum. Neden kurayım? Benim işim yazarlıktır ve yine benim ölçülerime göre başkanlıktan, parti kurmaktan çok daha önemli bir iştir. Para mı amaçlıyorum? Böyle işlerde para kazanılmaz, kaybedilir. Ün ise, yeter... Düşmanlarımı artıracak kadar üne sahibim ben. Yine de kendi kendime soruyorum; ben önayak olmasaydım Aydınlar Dilekçesi ne olurdu? Kuşkuluyum... Kimse kaidesini kaldırıp harekete geçmiyor ki... Yılmamaya kararlıyım yine de. Bu yönetimin değişmesi, birçok şeyin değişmesi ve demokratikleşme sürecinin hızlandırılması gerektiğine inanıyorum. Bu inançla başkaları harekete geçerse ben ancak sevinir, çekilirim köşeme, yazarım. Çok tedirginim... Zaman zaman "Çekilip gideyim, ben deli miyim?" diyorum. Galiba bir bakıma deliyim. İnsanların umursamadıkları şeyi ben umursuyorsam, uymazlık bende herhalde.

▶ **Sn. Kenan Evren'e o davayı neden tek başınıza açtınız?**

Tek başıma açmak istemedim. Ben istiyorum ki, 2000 kişi birden dava açalım. Ama olmadı. Kimler olduğunu, neler söylediklerini söylemek istemiyorum ama, çevremdeki birçok kişi bir sürü gerekçeyle karşı çıktılar. Ben de yalnız açtım davayı. Açıldıktan sonra görüldü ki, olabiliyormuş. Öyle bir durumdayım ki, giriştiğim her işte başarı kazanmam gerekiyor. Yoksa üstüme çullanılabilir...

▶ **Aziz Bey, yeni üniversite sisteminde sanki ülkenin yöneticileri ile yönetilenleri ayrı eğitimden geçmeliymişcesine bir uygulama görülüyor. Bilkent Türkiye'deki üniversitelerin tümüyle dışında bir sistem. Yorumunuz ne?**

Bu model elbette Türkiye'de üretilmiş değil. Türkiye, kendine özgü hiçbir model yaratamıyor, hiçbir alanda. Türkiye'den felsefeci çıkıyor ama felsefe çıkmıyor; matematikçi çıkıyor ama matematik çıkmıyor. Yabancı modeller taklit ediliyor. Üniversiteler de Amerikan modeli. Orada Amerika'da ortalama üniversite mezunu düzeyi vardır. Bunlar tümü de aynı kalıba sokulmak istenen insanlardır. Özellikle böyle istenir. Mekanik, belirli işler yapması gereken insanlardır bunlar. Depolitizedirler. Ama koskoca bir Amerika'yı da yönetmek gerekir. O zaman bu seçkin insanları üretmek için başka bir yer uygundur. Başka tip üniversite... Bilmem kaç tane Amerikan başkanı Harvard mezunudur... FBI yöneticileri başka bir üniversiteden mezundur, filan... Türkiye de bu modeli aldı. Bu, kapitalist dünyanın akıllı bir modeldir. Akıllılar, vasat insanlara egemen olsunlar, onları yönetsinler diye bulunmuş bir model. Bu model, Türk Ceza Kanunu'na göre suçtur bence. 141-142'ye girer. Bunun da savaşımını veriyorum, arkadaşlarımla anlaşmaya çalışıyorum.

▶ **Üniversite çevreleri bu konuda sizi destekliyor mu?**

Mahkemelerdeki savunmalarımda da bunu söylüyorum. Ben, 141-142 ile suçlanıyorum. Oysa Türkiye'de bu maddeler sürekli çiğneniyor. Paralı insanlar özellikle egemen olsunlar, halkı yönetimleri altında tutsunlar diye. Yani paralı bir sınıf, parasız olan, okumamış olan, sömürülen halkı hep sömürsün diye ayrı üniversite açıyorsun... 141-142'ye girer işte! Örgütsel olarak da girer. Aslında YÖK Başkanı'nın idam edilmesi lazım, 141-142'ye göre. Ama yalnız onun da değil; bu yasayı yapanların da idam edilmeleri lazım; çünkü örgüt halindeler ve bu da 142'ye giriyor. Meclis duruyor... savcılar duruyor... Bunları açıkladı diye bir adamı 142'den mahkemeye veriyorlar. Türkiye'de bir sınıfın öteki sınıflara egemen olması için uğraşılıyor işte. Bu bir suçtur. O zaman çıksınlar desinler ki, belli bir sınıfın öteki sınıflara egemen olması suç değildir. Paralı sınıf egemen olabilir de, başkaları olamaz desinler. Namusluca yazsınlar bunu TCK'ya, rahat edelim... Namuslu bir davranıştır. Biz de buna karşı savaşım verir miyiz, vermez miyiz, düşünürüz. Sokağa çıkın, bakın, 141-142'nin sürekli bozulduğunu göreceksiniz. İntihar edenler, orospu olanlar, kadın kılığında erkekler kimlerdir? hep belli bir sınıfın çocuklarıdır. Neden filanca Bey'in karısı kendini parayla satmıyor da, falanca Efendi'nin karısı satıyor? Binlerce örnek verilebilir. Türkiye'de bir sınıfın öteki sınıflar üstündeki egemenliği sağlama bağlanmaktadır üniversite uygulamasıyla.

▶ **Bu uygulamaya yine üniversite çevrelerinden bir savaşım girişimi olacak mı size?**

Benim gibi bir deli başlatırsa, olacak. Ya yeniden örgütlenmek, ya da var olan bir örgütün bu savaşımı üstlenmesi gerek. Bir İnsan Hakları Derneğimiz var, çok şükür. İyi bir dernek. Bu savaşımı vermesi gerekir. Yalnızca bu alanda mı? Örneğin sağlık alanında bir savaşım açmak gerek. Özal gidiyor, Amerika'da by-pass ameliyatı oluyor. Ben dört yıldır aynı ameliyatı olmak istiyorum; pasaport vermiyorlar. Özal'la benim farkım ne? Bir üstünlük meselesiyse, bir insan niteliği meselesiyse, ben ondan her bakıma üstünüm... Sınava girmek gerekiyorsa, her alanda girerim. Başbakan diye onun ameliyatı niye öncelikli olsun? Türk halkı da uyutulmuş, teslimiyetçi... sesi çıkmıyor.

▶ **Aziz Bey, madem demokratik bir savaşımın gereği bu denli ortada ve birçok alanda yapılacak birçok şey var, gerek aydınlar gerekse savaşım gerektiren alanların insanlarının hareketsizliği sizce neye bağlanabilir?**

Temeldeki başlıca neden bence korku. "Kapitalizmde Korku" diye bir kitap çevrildi; ben de ona önsöz yazacağım. Önemli bir kitap bu. Doğası gereği, kapitalizm korku yaratmak zorunda. Korku yaratırken kendi de korku içinde. Bizdeki korku ise yalnızca kapitalizmin ürettiği korku değil. Buna ek olarak despotizmin yarattığı korku var. Kanser gibi tüm hücrelerimize işlemiş, maneviyatımıza sinmiş bir korku. Her yanımızı öyle kaplamış ki, korktuğumuzu farkedemiyoruz bile. Ben 72 yaşındayım ve ömrümün üçte ikisi sıkıyönetimli, olağanüstü hal'li geçti. Nasıl korkmam!.. O korkuyla içiçe yaşıyorum; bir de üstüne efelik taslıyorum. Aydınımız da korkmadığını sanıp efelik taslıyor ama iş eyleme gelince mantıklı gerekçeler bulup korkusunu belli ediyor. Korkuyu yenmek gerek. Korkudan daha üstün duygular var. Önce korktuğunun farkına varmalı insan. İnsan durup dururken sol alt çenesindeki azı dişini farketmez tabii. Ağrırsa farkeder. İnsanların korkularının farkında olmadıklarını, özellikle Aydınlar Dilekçesi sırasında gördüm. Geliyorar, "Bu yazılanlar hafif, daha ağırını yazmak lazım" deyip yiğitleniyorlar... Korkudan... Tıpkı, gece mezarlıktan geçerken avaz avaz türkü söyleyenler gibi.

▶ **Sizce bu korku yalnızca aydınlara mı özgü?**

Hayır. Herkeste var. Bizi korkutanlar daha çok korkuyorlar sanki. Adam işkence yapıyor, işkence yaptığı insanın gözünü bağlıyor. Neden? Yine korkudan. Gözünün içine bakar diye... Bak, bir şey anlatacağım... Sen nasıl yazacağını bul! Köpeğin biri deli gibi havlıyormuş. "Yav, niye havlıyorsun?" diye sormuşlar. "Yürekliliğimden." demiş. "Peki, o arkan (!) niye gidip geliyor?" demişler. "Korkudan?" demiş...

Şimdi bakın, herkes bilir ki, dünyanın en korkak varlığı sermayedir. O yüzden hep güven ister. Bir istikrar, güven lafıdır gider bu yüzden... Halk da bunu yutar. Nasıl yutmasın? İstikrarlı, kararını vermiş, sakin bir ülke olmak kötü mü? Rahatlatıcı bir şey gibi gösterilir halka bu "istikrar". Oysa, onların istikrar dedikleri, sermayenin memleketi sömürmesi için gereken sessizliktir. İşçi grev yapmasın, toplu sözleşme olmasın, sendikalar kurulmasın, öyle herkes politikaya bulaşmasın... Bir ara bu bozuldu. Oysa yabancı sermaye de girmek istiyor piyasaya... Ne yapmak gerekiyor? Böyle bir sessizliği ancak silah sağlar! Örgütleri dağıtırlar, istedikleri ortamı yaratırlar. Sermaye korkunca güvence arıyor ve sonunda da bunu sağlar hale geliyor. İşte Özal'ın başardığı şey bu. Şimdilik rahatladı. Bir zaman sonra yine rahatsızlık hissedilirse, yine silahların gölgesine sığınılır. On yılda bir askerlerin gelmesi, hem iç hem dış sermayenin güvencesidir. İstikrar diye halka yutturulan da şu: "Ben seni soyacağım, sen de sesini çıkartmayacaksın!" o yüzden en korkağı sermayedir. Koç kadar, Sabancı kadar korkan biri var mıdır Türkiye'de? Ben niye korkayım, işçi niye korksun? Varsa bir gecekondusu, yıkılacak diye korkar, o kadar işte. Onlar bizden çok daha fazla korkuyorlar. Sermaye de, onun icracısı olan iktidar da çok korkuyor. Korktukça da havlıyorlar, havladıkça da gelip gidiyor arkaları... ■

Ahmet Abakay
Çağdaş Gazeteciler Derneği
Genel Başkanı

ANAYASA'NIN ULUSAL İRADEYLE İLİŞKİSİ VAR MI?

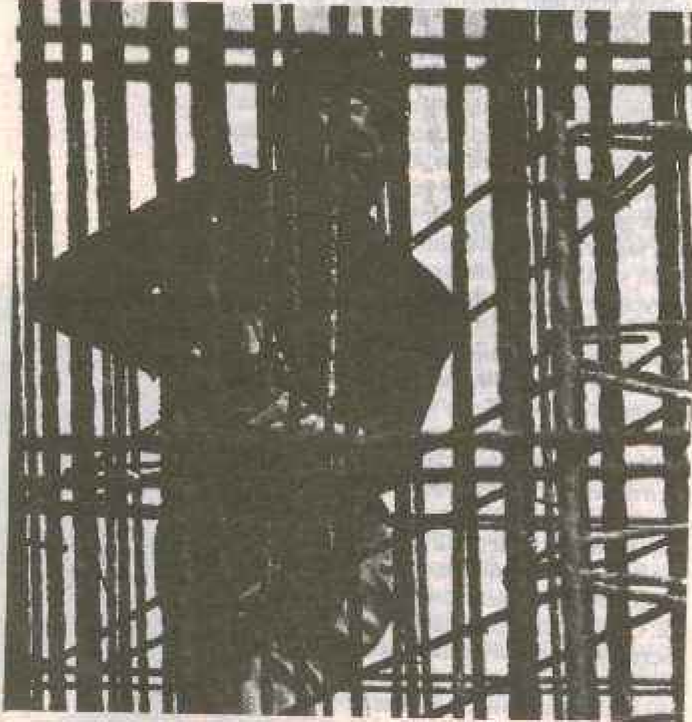
Bu ülkede yaşayan insanlar, bu ülkenin değerlerini yaratanlar, er geç çağdaş bir anayasanın sahibi olacaklardır

Bir ülkede temel değerlerde, ekonomik ilişkilerde çürüme başlayınca bu durum siyasal alana, kültüre, spora, eğitim ve basın yaşamına da yansımaktadır.

12 Eylül sürecini takiben anayasa karşısındaki tutumu, çıkartılan yeni yasalar, uygulanan ekonomik politika göstermektedir ki bu iktidarın, "demokrasi" diye, "demokrasiyi kurma" diye bir sorunu, böyle bir kaygusu bulunmamaktadır.

İçi boşaltılmış, kullanılamayan göstermelik grev hakkı, iktidarın denetimindeki toplu sözleşme düzeni, YÖK yasasıyla "lise" anlayışının egemen kılındığı üniversite, satılığa çıkarılan vatan toprakları bu görüşümüzü doğrulayan kanıtlar olarak sıralanabilir.

Kaçakçıları, pişmanlık yasasıyla kimi ajan provokatörleri affeden iktidar; basın, kültür ve düşünce yaşamını sürekli yasaklarla, duvarlarla çevirmektedir.

▼Anayasa mahkûmu. İktidar, basın-kültür ve düşünce yaşamını, yasaklarla, duvarlarla çeviriyor.

Hemen her çevreden yükselen sesler, memnuniyetsizlikler, göstermektedir ki, söz konusu sorunların kaynağında yeni rejimin hukuki çerçevesini çizen 1982 Anayasası'nı aramak gerekiyor.

Peşinen vurgulamak gerekir ki, yürürlükteki anayasa daha başından, temelinde sakat ve demokratik olmayan şekilde hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

Nitekim, anayasanın "başlangıç" bölümünde yer alan, "Türk milletinin meşru temsilcileri olan Danışma Meclisi'nce hazırlanıp, Milli Güvenlik Konseyi'nce son şekli verilerek Türk Milleti tarafından kabul olunan bu anayasa" tümcesinde bu antidemokratik tutum kendini gösteriyor. Şöyle ki, bu anayasa yukarıdaki tümcede ileri sürüldüğü gibi "Türk ulusunun meşru temsilcileri" tarafından hazırlanmamıştır. Çünkü, ulusun meşru temsilcilerinden anlaşılan, ya da anlaşılması gereken, özgür seçimlerle, "halk tarafından" seçilenlerdir.

Oysa herkesin bildiği gibi, Danışma Meclisi özgür seçimlerle ve ulusun, halkın kendisi tarafından seçilmemiş, siyasal iktidarın memurları valiler ve seçimle gelmeyen Milli Güvenlik Konseyi tarafından atanan kişilerden oluşturulmuştur.

Bir başka önemli nokta da şudur; anayasa olağan koşullarda değil, olağanüstü koşullarda halkın, yurttaşların oyuna sunulmuştur. O dönemde tüm güçleri elinde bulunduran Devlet Başkanı, anayasaya kefil olduğunu söyleyerek, yurttaşlardan anayasaya "evet" oyu vermesini istemiş, bu yolla halkın özgür iradesi baskı altında tutulmuştur. Anayasaya karşı oy kullanacaklara "vatan haini" denilecek kadar iş ileri götürülmüştür.

Yine anayasanın başlangıç bölümünde, "millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milleti'ne ait olduğu" vurgulanıyor. Oysa bu tümcenin yer aldığı anayasayı hazırlama ve onaylama görevini üstlenenler bu işi yaptığı sırada halk iradesinin mutlak üstünlüğünün simgesi ve egemenliğin kayıtsız koşulsuz sahibi olan parlamento-şu ya da bu nedenle-ortadan kaldırılmış olma koşullarını yaşıyordu.

"Kişinin hakları ve ödevleri" başlıklı bölümde yer alan, anayasanın 17. maddesi tek başına bu anayasanın çağdışılığını çok açık simgeliyor. "Yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesinde" insanların mahkeme önüne çıkarılmadan, yargılanmadan ortadan kaldırılabileceği, öldürülebileceği hükmünün yer aldığı bir anayasayı demokratikliğin kırıntısını taşıyan hangi toplum kabullenebilir, içine sindirebilir?

Anayasanın düşünce-basın özgürlüğüne ilişkin hükümlerine gelince yukarıda da belirtilen genel değerlendirmede de gözlendiği gibi, hukuk metninin özü, ruhu antidemokratik bir nitelik taşıyınca, bu özellik temel hak ve özgürlüklere, düşünce, basın ve örgütlenme özgürlüklerine değgin hükümlere de yansımaktadır.

Başbakan Özal, son dış gezilerinin birinde, daha sonra Türkiye'de bir yurt gezisi konuşmasında, "Türkiye'de herkes istediğini yazabiliyor, söyleyebiliyor" demişti. Bununla yabancı kamuoyunu da yanıltabileceğini düşünmüş olmalı. Oysa bu sözlerin söylenmesinden birkaç gün sonra, yazar İlhan Selçuk "Kurtarıcı" başlıklı yazısı nedeniyle mahkeme huzuruna çıkartıldı. Erbil Tuşalp'ın "Bin İnsan-İşkence Dosyası" adlı kitabı hakkında soruşturma açıldı. Cüneyt Arcayürek DGM'de yargılandı. Selçuk da, Arcayürek de beraat ettiler. Beraat etmeyebilirlerdi. Önemli olan yargılanmalarıdır. Dikkatsiz olmaları halinde, her düşündüklerini yazmaları halinde, "mahkeme kapılarında sürüneceklerdir." Bu baskıyı enselerinde duymaları egemen çevreler, yöneticiler için kazanç sayılıyor.

Anayasa'nın 74. maddesi olan "dilekçe hakkı" maddesini de anımsamak gerekiyor. Özellikle bu madde ve uygulamalar gösteriyor ki, bu anayasaya zorlamalarla "evet" dedirtenler, bu anayasayı hararetle savunanlar, bu anayasayı en çok ihlal edenlerin başında geliyorlar. Anayasaya karşı çıkan, eleştirenler ise, yine en çok bu anayasa çizgisi içinde davranan kişilerdir. Bunun en tipik örneği "aydınlar dilekçesi" olayında yaşandı.

Salt anayasal hakları olan-hem de 1982 Anayasası'na göre-dilekçe hakkını kullanan 1256 kişi hakkında dava açılmadı mı? Bu kişiler de vatan haini olarak ilan edilmediler mi? Oysa o kişiler bu anayasaya dayanarak o dilekçeyi vermişlerdi. Dilekçe hakkını kullananları suçlayanlar ise bu anayasayı ta başından beri savunanlar değiller mi?

Sonuç olarak şunu söylemek yanlış olmayacak: Bu ülkede yaşayan insanlar, bu ülkenin değerlerini yaratanlar, er geç çağdaş bir anayasanın sahibi olacaklardır. Bu o kişilerin en doğal hakları. Onlara en yakışanı da öyle bir anayasa olacak. ■

Celal A. Kanat

ABD'nin Körfez Stratejisi

SAVAŞ SÜRMELİ!

ABD, "çıkar bölgelerinin savunulması" teranesiyle, müdahaleyi gerekçelendirmeye çalışıp, bir yandan da savaşı tırmandırmaya bakıyor

Ünlü savaş kuramcısı Clausewitz'in, yine kendisi kadar ünlü deyişini bilmeyen yok gibidir: "Savaş, politikanın başka araçlarla sürdürülmesidir." Bunun anlamı, (ekonominin son derece yoğunlaştırılmış bir ifadesi olan) politikanın savaş ve barış sorunları üzerine belirleyici olmasıdır. Bu tanımı genel çizgileriyle onamamak mümkün değildir. Ancak bunu yaparken, dünyanın genel durumunu, sistemler arasındaki ilişkileri ve yarışmayı, barış ve savaş güçlerinin konumlarını iyice hesaba katmak da zorunludur. O nedenle, savaşı ve saldırganlığı dış politikasında temel alan emperyalist çevrelerin, bu özlemlerini her zaman ve diledikleri gibi karşılayamamalarına şaşmamak gerekiyor.

İşte, Pentagon şefleri şimdi tam da böyle bir durumun sıkıntısını yaşıyorlar. Nikaragua'dan Çad'a, Lübnan'dan Körfez'e, Afganistan'dan Pakistan-Hindistan sınırına dek pek çok yerde onlar bu sıkıntıyı "aşmaya" çabalıyor, doğrudan yahut işbirlikçileri yoluyla savaş ateşini körüklüyor, halklar arasında kin ve ayrılık tohumları serpmeye çalışıyor ve bunun için, giderek daha sık, "düşük yoğunluklu çatışmalar"a başvuruyorlar. Beyaz Saray ve Pentagon'un şimdiki patronları, Clausewitz'in ünlü deyişini, "Politika, savaşın başka araçlarla sürdürülmesidir" biçiminde algılama eğilimindeler.

Basra Körfezi, ABD emperyalizminin gerçek yüzünü ortaya seren bölgelerin başında geliyor. Emperyalizm, bir yandan "çıkar bölgelerinin savunulması" teranesiyle bölgeye olası bir müdahaleyi gerekçelendirmeye çalışıyor, bir yandan da savaşı tırmandırmaya bakıyor.

Pentagon Körfez'e müdahale yolunu açık tutmaya çalışırken, en başta, bölgenin petrol açısından taşıdığı önemi vurgulamaktadır. Oysa, konuya yabancı olmayan gözler, ABD açısından bunun tamamen sahte bir gerekçe olduğunu hemen görüyorlar. 1982 yılında, ABD'de kullanılan petrol içinde Körfez petrolünün payı % 5'i aşmıyordu. Öyleyse, ABD neden bu gerekçeye sarılmak zorunluluğunu duyuyor? Bunu yanıtlamak için, Batı Avrupa'da tüketilen petrol içinde Körfez petrolünün oranının % 38 gibi, görece yüksek bir düzeyde bulunduğunu anımsamak gerekir. Japonya için bu oran daha da fazladır (% 66). Bu durum, emperyalist şahinler için oldukça elverişli bir gerekçe sağlıyor ve bu gerekçe, ABD'nin, Batılı ortaklarını müdahaleye, en azından moral destek elde etmek amacıyla, kazanması için kullanılıyor.

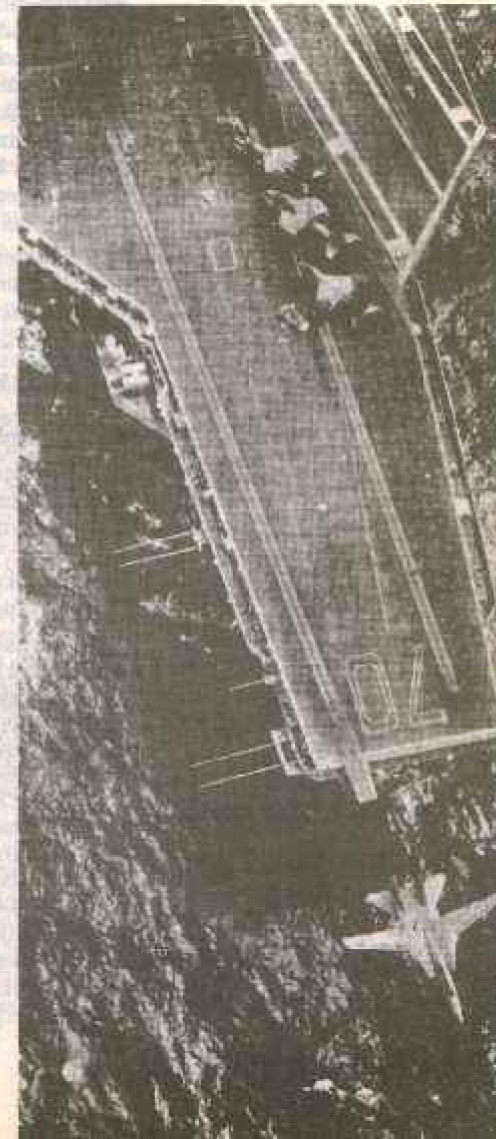
Pentagon uzmanlarının sarıldığı başka bir gerekçe, "Bölgede Sovyet etkisinin arttığı" masalıdır. Bu mantığa göre, uzayan savaşta İran'ın üstünlük sağlaması bölgede antiemperyalist, radikal duyguları yaygınlaştıracağı için; Irak'ın başarı elde etmesi "Sovyetler Birliği'ni dolaylı yoldan güçlendireceği için" ve savaşın tırmanması da, benzer nedenlerden dolayı, müdahaleyi gerektirmektedir: Sonuç hep aynıdır: Müdahale yahut müdahale tehdidi.

Bölgedeki gerici rejimler için, Pentagon'dakiler üçüncü bir tür gerekçe daha üretmişlerdir: Radikal dindar akımların güçlenmesi, İslami duyguların denetim dışına çıkmasına yol açmakta ve savaşın İran'a taktik ya da stratejik bir başarı sağlaması, hatta bu yönde tırmanması durumunda, ABD'nin, gerici bölge rejimleri yararına müdahalesini "zorunlu" kılmaktadır. Ne var ki, bütün bu argümanlar beklenen etkiyi yapamamıştır. Sözümona Sovyet tehdidi, fantastik Sovyet müdahalesi tezi, Batı kamuoyu bir yana, sağduyulu burjuva politikacıları ve devlet adamlarını bile inandırmaktan uzaktır. Daha körfez çatışmasının çıkmasından çok önce, 1960'larda, Kennedy yönetimi tarafından, "gereken bölgelere" intikal ettirilebilecek özel, global bir vurucu gücün örgütlenmeye başlandığını herkes biliyor. 1962'de ABD Vurucu Komutanlığı, 1972'de Hazırlık Komutanlığı kurulduğu, 1977'de bir "hızlı tepki" kuvveti oluşturulmasını öngören 18 sayılı Başkanlık Direktifi yayımlandığı zaman bölgede ne çatışma vardı, ne de bugünkü "Sovyet tehlikesi." 1 Mart 1980'de Acil İntikal Ortak Görev Kuvveti (Basındaki kısa ifadeyle, Çevik Kuvvet) kurulurken, bu birliklerin amacının "dünyanın her yerinde ABD çıkarlarını tehdit eden karışıklıklara" karşı kullanılmak olduğu belirtilmekteydi. Bu neden de yeterince açıktır ve söz konusu olan şeyin, "Sovyet tehlikesi" masalı değil, ABD emperyalistlerinin sarsılan çıkarları olduğunu kanıtlamaktadır. Üçüncü argüman da bu asıl nedenle bağlıdır. Bölgede emperyalizmin payandası durumunda olan gerici rejimler, ister laik, isterse teokratik bir görünümde olsunlar, dini denetim altında tutmaya ve onu, emperyalizmin ve kendilerinin sınıfsal çıkarları için kullanmaya bel bağlamışlardır. Şimdi, kimi dindar kesimlerde güçlü antiemperyalist duyguların yeşermesi bu denetimi zorlaştırmaya başlamıştır. Bu denetimin çökmesi ABD denetiminin de çökmesini getirebilir. Gelişen sürecin çözümlemesi, ABD emperyalistlerini, yeniden ve daha ayrı yollardan, bu denetimi kurmaya yöneltmiş ve böylece onu, İran yönetimiyle gizli pazarlıklar kurmaya itmiştir.

Beyaz Saray, Pentagon ve NATO başları, Körfez'e müdahale için ileri sürdükleri bu gerekçelere kendileri de pek inanmamaktadırlar: Sovyet müdahalesi ya da Sovyet tehdidi masalının kofluğunu onlar da biliyorlar. Bu durum, NATO içinde, bağlaşma dışı alanlara müdahale konusunda ciddi görüş ayrılıklarına yol açmıştır: "Bu yüzden, 16 NATO ülkesinin tümünün bu konudaki potansiyel ve güncel ayrılıklarını giderebilecekleri düşüncesine pek fazla umut bağlanmamalıdır. Daha fazla tartışma, bağlaşma içi gerilimi azaltmaktan çok, artırmaya yarayabilir." Öte yandan, Körfez petrolünün ABD'nin yaşamsal çıkarlarını belirlemekten uzak ve yalnızca, Batılı ortaklarını inandırmak için öne sürülmüş sözümona bir gerekçe olduğunu bizzat ABD basını yazıyor. Laikliğin tehlikeye düşmesi argümanına gelince, emperyalizmi ilgilendiren, bölgedeki dindar akımların güçlenmesi ve kimi laik ülkelerin çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalması değil, bu akımların ABD sempatizanı olmaması ve antiemperyalist kesimlerle ilişkisidir.

Saldırgan amaçlardan yola çıkan ABD emperyalizmi, Körfez bölgesinde insanların ölmesine, ekonomilerin yıkılmasına, halklar arasında kin ve nefret duygularının yayılmasına yol açan tehlikeli ve maceracı bir politika izliyor. Bu politikanın engellenmemesi durumunda, yalnızca şimdi savaşmakta olan taraflar değil, bölgedeki pek çok ülke de çok ciddi sorunlarla karşı karşıya kalacaktır. ■

▼ *Sıcak sulara müdahale mi? Nükleer uçak gemisi Carl Vinson gözalıcı bir tehdit unsuru.*

12 Eylül Hukuku ve Sendikal Haklar

İŞÇİYE HER ŞEY YASAK!

12 Eylül'de çıkartılan yasalar sosyal ve sendikal hakları alabildiğine sınırlıyor, "kullanılmaz hale" getiriyor

Her toplumsal düzenin kendine özgü bir "hukuk"u olduğu siyasal bilimlerin ortaya koyduğu bir gerçek. Hukuk, toplumun ekonomik ve toplumsal yapısı ile yakından ilgili bir kurum. Bir toplumda uygulanmakta olan anayasa ve yasalara bakarak, yürürlükte bulunan toplumsal düzenin niteliğini belirlemek olası. Örneğin köleci, feodal ve kapitalist toplumların hukuk'ları birbirlerinden farklıdır. Kapitalist sistemin uygulandığı değişik toplumların hukuk'ları da -temelde egemen olan burjuvazinin iradesi olmakla beraber- ayrı özellikler gösterir. Ancak bu değişik toplumsal düzenlerde "hukuk"un ortak niteliği siyasal iktidarı elinde bulunduran sınıfın iradesini yansıtmasıdır. Özetlemek gerekirse, hukuk, belli bir toplumun, ekonomik, toplumsal ve siyasal düzeninin bir yansımasıdır diyebiliriz.

Unutmamak gerekir ki, hukuk, siyasal iktidarların, kendi ekonomik, toplumsal ve siyasal politikalarını uygulamada ve gerçekleştirmede bir "baskı aracı" işlevini de görür.

Hukuk ve demokrasi

Tarih boyunca, toplumsal gelişmede sınıflaşma süreci başlayalı beri, egemen sınıfların baskılarına karşı köleler, serfler, köylüler, işçi ve emekçi sınıf ve tabakalar tarafından verilen mücadeleler sonunda bugün "İnsan Hakları" dediğimiz haklar elde edilmiş, işçi ve emekçi sınıf ve tabakalardan yana bir "hukuk" oluşmuştur.

İnsan hakları alanında verilen mücadeleler sonunda kazanılan bu haklar anayasalarda yer almış ve Kamu Hukuku'nda "hukuk devleti" kavramının oluşmasına ve yerleşmesine neden olmuştur.

> **"Demokratik toplum düzenini savunurken bu düzenle bağdaşmayan sınırlamalar koymak, çoğulcu demokratik rejim anlayışı ile bağdaşmaz"**

"Hukuk devleti, bir bakıma bireyin dokunulmaz, vazgeçilmez haklarına yönetenlerin saygılı olma zorunluluğudur, başka bir deyişle hukuk devletinin kurumsallaştırılması yönetilenlere hukuk güveni sağlamayı amaçlar."[1]

"Hukuk devleti'nin ana amacı temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması ve hukukun üstünlüğü ilkesinin tam olarak uygulanmasıdır, denilebilir."[2]

Günümüzün siyasal bilimcileri, çağdaş anayasaların kabul ettiği "hukuk devleti", "sosyal hukuk devleti" ilkelerini göz önüne alarak, devletin ön plandaki görevinin, insan haklarını korumak, bu haklara saygı göstermek, onları güvence altına almak olduğunu ve bunlar yapılmadan demokratik bir yönetimden söz edilemeyeceğini ileri sürmektedirler.

"Günümüzde insan hakları konusu sosyal bilim dalları arasında önemli bir yer almış ve bir süreden beri dünya üniversitelerinde **İnsan Hakları Hukuku** adı altında yeni bir bilim dalı oluşmuştur. Böylece insan hakları ve özgürlükleri ulusal sınırları aşarak insanlığın, tüm ulusların ortak degeri olmuştur."[3]

Günümüzde "İnsan Hakları" ile "Demokrasi" arasında ayrılmaz bir bağ bulunduğu, kişinin temel hak ve özgürlüklerine saygı duymayan, bunları tanımayan, uygulamada bu haklara yer vermeyen bir yönetime demokrasi adı verilemeyeceği kabul edilmektedir. Bu anlayışa göre demokrasi demek, temelde, insan haklarını tanımak, onlara saygı göstermek ve bu hakları yaşama geçirmek demektir.

12 Eylül hukuku, belli bir toplumsal düzen anlayışının hukuk alanına yansımasıdır. Bu düzen, Türkiye'de yerleştirilmek istenen çarpık liberal kapitalist ekonomi sisteminin düzenidir. AP azınlık hükümeti tarafından 1980 yılında "İstikrar Programı" adı altında alınan kararlar -24 Ocak Kararları- bu amaçla hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. 1982 Anayasası temelde, bu düzeni yerleştirmek ve sürdürmek için getirilmiştir. 12 Eylül döneminde çıkarılan yasalar, gerçekleştirilen yasa değişiklikleri bu düzen için planlanmıştır.

12 Eylül hukuku, ülkemizde demokratik bir düzenin gerçekleşme yollarını tıkamış, otoriter, baskıcı ve yasakçı bir yönetimin dayanaklarını getirmiştir.

Demokrasi ve haklar

İçinde bulunduğumuz dönemde, Türkiye'nin gündemindeki temel sorunun "demokrasi" olduğu kuşkusuz. Bunu söylerken, demokrasinin kurum ve ilkeleriyle bir bütün oluşturduğunu unutmamak gerek. Bu bütünlük içinde "insan hakları" ve bu haklar arasında "sosyal haklar"ın ve "sendika özgürlüğü"nün önemli bir yeri olduğu da açık. Sosyal haklar dediğimiz zaman akla gelen: Çalışma, sendika, toplu pazarlık, grev, adil çalışma koşulları, adil ücret, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, kültürel yaşama katılma ve benzeri haklardır. Özellikle sendika hakkı, toplu iş sözleşmesi ve grev hakkı, sosyal hakların gerçekleştiricisi ve güvencesi durumunda.

Yine söyleyelim ki, temel hak ve özgürlükler ile sendikal haklar bir bütündür. Aralarında ayrılmaz bağlar vardır. Sendikal hakların kullanılıp kullanılamaması, temel hak ve özgürlüklerin varolup olmadığının ölçüsüdür. Bu haklar tanınmıyorsa, kullanılmıyorsa, temel hak ve özgürlükler de kullanılamıyor demektir. Çünkü sendikal haklar, temel hak ve özgürlüklerin ve giderek demokrasi'nin "onsuz olmaz" koşuludur.

Demokrasinin ve insan hakları'nın bu temel nitelikleri karşısında 1982 Anayasası'na ve 12 Eylül döneminde çıkarılan Sendikalar Yasası ve Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Yasası'na baktığımız zaman sosyal ve sendikal hakların alabildiğine sınırlandığını ve "kullanılamaz hale" getirildiğini görüyoruz.

İşçi bilinçlendirilmesin

Daha önce yürürlükte bulunan 274 sayılı Sendikalar Yasası, birinci maddesinde sendikaları: "İşçilerin... müşterek iktisadi, sosyal ve kültürel yararlarını korumak ve geliştirmek için kurulan mesleki teşekküller" olarak tanımlanmıştır.

12 Eylül döneminde kabul edilen 2821 sayılı yasa ise, bu maddedeki "kültürel" sözünü maddeden çıkarmıştır. Yani sendikalar, üyeleri işçilere kültürel yararlar sağlamak ve bilgi ve kültürlerini geliştirmek için faaliyet göstermeyeceklerdir. Yine sendikalar, işçilerin kendi hak ve özgürlükleri, sendikal hakları, sosyal hakları, bu hakların niteliği, nasıl kullanılacağı, bu hakları kullanırken ve yeni haklar isterken nasıl mücadele verecekleri ve benzeri konularda eğitilmeleri için çalışma yapamayacaklardır. Özetle söylemek gerekirse, bu yasa değişikliği ile işçinin bilinçlendirilmesi yönünde yapılacak çalışmalar engellenmiştir.

Bu yasa değişikliği, sendikal haklar alanında önemli bir geriye dönüş olduğu gibi, anayasa ve uluslararası antlaşmalara da aykırıdır.

a) Bu düzenleme, önce anayasanın kabul ettiği "herkesin eğitim görme hakkı"na ters düşmektedir. 1982 Anayasası'nın 42. maddesine göre "Kimse eğitim ve öğrenme hakkından yoksun bırakılamaz."

Bu anayasa kuralına göre herkesin eğitim görme hakkı vardır, ama işçinin kendi alanında, kendi hak ve özgürlükleri, bu hakları savunma, yeni haklar elde etme, bunları geliştirme ve kullanma konularında eğitim hakkı yoktur. Böyle bir sınırlama, işçi sınıfının bilinçlenmesini önleyecek, onu haklarını sa-

yunamaz hale getirecek, giderek yürürlükte bulunan sömürü sisteminin sürmesine yardımcı olacaktır.

b) İşçiye kültürel eğitim yasağı; altında ülkemizin de imzası bulunan, TBMM'ce kabul edilerek yasa niteliği kazanmış İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne de aykırı düşmektedir. Bu bildirinin 26. maddesi şöyle diyor;

"Her şahsın eğitime hakkı vardır... Eğitim insan şahsiyetinin tam gelişmesini ve insan hakları ile ana hürriyetlere saygının kuvvetlenmesini hedef almalıdır... Herkes, toplumun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, bilim alanındaki ilerleyişe katılmak ve bundan yararlanmak hakkına sahiptir."

İşte bu haklar işçiye yasaklanmıştır.

c) İşçiye kültürel eğitim yasağı, sosyal haklar alanındaki dünya standartlarının da çok gerisinde kalmaktadır.

Nitekim Türkiye'nin de üyesi olduğu Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (İLO) 140 sayılı "Ücretli Eğitim İzni Sözleşmesi", işçilerin ve sendikaların yalnız eğitim hakkını değil, ücretli eğitim izni hakkını da kabul etmiştir.

Ücretli eğitim izni sözleşmesi'nin başlangıç bölümünde; İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 26. maddesinde herkes için eğitim hakkının kabul edildiği, ayrıca bilimsel ve teknolojik gelişmeye, ekonomik ve sosyal ilişki kalıplarındaki değişikliklere ilişkin sürekli eğitim ve yetişme gereksiniminin, sosyal, ekonomik, teknolojik ve kültürel nitelikli yeni umutları, ihtiyaçları ve amaçları karşılayacak yeterli yetişme ve eğitim izni düzenlemeleri gerektirdiği göz önüne alınarak sözleşmenin onaylandığı açıklandıktan sonra, 3. maddesinde Eğitim Politikası'nın, ".. İşçilerin insani, sosyal ve kültürel gelişmeler ve genel olarak, işçilerin çağdaş gereklere uyum göstermesine yardımcı olacak gerekli ve sürekli eğitim ve yetişmelerini teşvik etmeye katkıda bulunacak biçimde" düzenlenmesi gerektiği kabul edilmiştir.

Altında ülkemizin de imzası bulunan Helsinki Sonuç Belgesi'nde Sosyal Haklar'la ilgili şu hükümler kabul edilmiştir:

".. Katılan devletler, insan kişiliğinin özündeki onurdan doğan ve kişinin özgür ve tam gelişmesi için zorunlu bulunan, yurttaşlık hak ve özgürlükleriyle, siyasal, ekonomik, sosyal, **kültürel** ve başka hakların ve özgürlüklerin etkin biçimde kullanılmasını geliştirir ve destekler."

Bütün bunlar sendikaların, üyeleri işçilere eğitim verme, kültürel düzeylerini geliştirme ve yükseltme hakları bulunduğunu ve konuya ilişkin dünya standartlarının da bunu gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

Kullanılamaz hale getirilen haklar

Burada temel haklar, bu hakların sınırlanması ve kullanılamaz hale getirilmesiyle ilgili bir noktayı açıklamakta yarar görüyoruz:

12 Eylül'ün yürürlükten kaldırdığı 1961 Anayasası, 11. maddesi ile "Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz." hükmünü getirmiş ve böylece insan hak ve özgürlüklerinin değer ve önemini vurgulamıştı. Anayasa Mahkemesi de, hangi hallerde temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunulmuş sayılacağını göstermiş ve buna ilişkin kararında şöyle demişti:

"Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu'nun raporundan ve Anayasa tasarısının Meclis'teki görüşmelerinden de anlaşılacağı veçhile bir hak ve hürriyetin gayesine uygun şekilde kullanılmasını son derece zorlaştıran veya onu kullanılamaz hale düşüren kayıtlara tabi tutulması halindedir ki, o hak ve hürriyetin özüne dokunulmuş olması söz konusu edilebilir."

Yani, Anayasa Mahkemesi'ne göre bir hak ve özgürlüğün amacına uygun bir yönde kullanılamaması, başka bir deyişle kullanılamaz hale getirilmesi, o hak ve özgürlüğün özünü ortadan kaldırır.

1982 Anayasası, temel haklarla ilgili maddesinde, 1961 Anayasası'nın, yasaların, temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunulamayacağına ilişkin hükmünü kaldırmıştır. Ancak 13. maddesinde, hangi hallerde hak ve özgürlüklerin sınırlanabileceğini gösterdikten sonra, anılan maddenin ikinci fıkrasında şu hükmü getirmiştir:

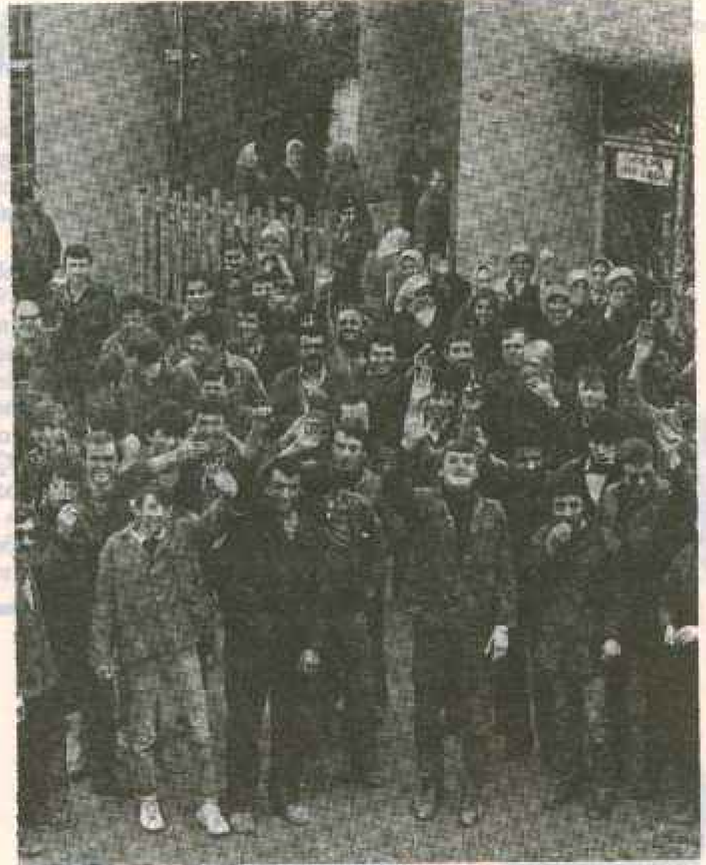
"Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar **demokratik toplum düzeninin gereklerine** aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz."

Demek ki yasanın, hak ve özgürlüklere getireceği sınırlamalar, "demokratik toplum düzeninin gereklerine" aykırı olamayacaktır.

Şimdi sormak gerekir: Bu hüküm ile; 1982 Anayasası'nın 52. maddesinde sendikalar için getirilen "siyasal faaliyette bulunma yasağı"nı ve 2821 sayılı yeni Sendikalar Yasası'nda yapılan sendikaların **kültürel faaliyette** bulunma hakkının kaldırılmasına ilişkin düzenlemeyi bağdaştırmak mümkün müdür?

İnancımıza göre anayasanın 3. maddesinde yer alan ve "yasa ile getirilecek sınırlamaların demokratik toplum düzenine aykırı olamayacağına" ilişkin hüküm ile sendikalar için siyaset yasağını ve kültürel faaliyet yasağım bağdaştırmak olanaksızdır. Bu, yasal planda açık bir çelişki oluşturmaktadır.

Bir yandan demokratik toplum düzenini savunur biçimde bir hüküm getireceksiniz, öte yandan da bu düzenle bağdaşmayan sınırlamalar koyacaksınız. Bu tutum, çoğulcu demokratik rejim anlayışı ile bağdaşamaz.

▲ *Kale Kilit'ten selam var! 12 Eylül hukukunun kuşa çevirdiği hakları elde etmek için büyük fedakârlıklar gerek.*

Siyasal faaliyet yasağı

274 sayılı yasanın 16. maddesi, sendikaların siyasal partilerden maddi yardım alamayacakları, bu partilere maddi yardım yapamayacakları, siyasal partilerin örgütleri içinde yer alamayacakları yolunda hükümler getirmiş ve bunun dışında kalan siyasal faaliyetleri serbest bırakmıştı. 1982 Anayasası ile (M.52) 2821 sayılı Sendikalar Yasası ise (M.37) sendika ve konfederasyonların: Siyasal amaç güdemeyecekleri, siyasal faaliyette bulunamayacakları, siyasal partilerle ilişki kuramayacakları, işbirliği yapamayacakları partilerle hiçbir konuda hiçbir şekilde müşterek hareket edemeyecekleri ve onlardan destek göremeyecekleri yolunda yasaklamalar getirmiştir. Bu, açık bir siyasal faaliyet yasağıdır.

Bu düzenlemeye göre sendika ve konfederasyonlar, kendilerini yakından ilgilendirse de, genel yurt sorunları üzerinde düşünce

İşçiye Siyaset de yasak!

1982 Anayasası'nın 52. maddesi ve Sendikalar Yasası'nın 37. maddesi ile sendika ve konfederasyonların siyasal amaç güdemeyecekleri, siyasal faaliyetlerde bulunamayacakları, siyasal partilerle ilişki kuramayacakları, işbirliği yapamayacakları, partilerle hiçbir konuda hiçbir şekilde müşterek hareket edemeyecekleri ve onlardan destek göremeyecekleri yolunda yasaklamalar getirildi. Ve en çok üzerinde durulan yasaklardan biri de bu oldu. Bu konuda iktidarın ne kadar hassas olduğu **Cumhuriyet** gazetesinin 23 Aralık 1986 tarihli sayısındaki bir haberde çok iyi anlaşılıyordu:

"Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanıp TBMM'ye sunulduktan sonra geri çekilen Kıdem Tazminatı Fonu Yasa Tasarısı na karşı imza kampanyası başlatan 4 sendikacı ile 2 işçi, sendikalar yasasına aykırı davrandıkları iddiasıyla yargılandılar. Savcı Kuray Gülkök tarafından hazırlanan iddianamede, sendikacıların siyaset yapması, siyasi partilere destek olması ve partilerle ortak hareket etmelerinin yasak olduğu hatırlatılarak; 'sanıkların zahiren ekonomik haklarını Sendikalar Kanunu'na göre tanınmış hak arama şeklinde faaliyet paravanası arkasında kanunun temel yasaklar başlığı altındaki 37. maddesinin 2. fıkrasına aykırı bir şekilde SHP rumuzlu Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile birlikte ona destek olarak faaliyet göstermek suretiyle 59/6. maddeye aykırı müeyyideyi gerektiren eylemlerde bulundukları anlaşılmıştır' denildi. Savcı tarafından haklarında 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası istenen işçi ve sendikacılar, hiçbir siyasi parti ile işbirliği yapmadıklarını söyleyerek 'Biz anayasal hak olan dilekçe hakkımızı kullandık. Böyle bir yasa tasarısı yeniden hazırlansa yine imza toplarız' dediler."

İşçi fazla hak isteyemesin diye...

12 Eylül hukukunun sendikalar için getirdiği sonuçlar dan biri de işkolunda toplu sözleşme yetkisini alabilmek için şart koşulan yüzde 10 oranında örgütlenme koşuludur. Bu yüzde 10 barajı sendika sayısını önemli ölçüde azaltarak işçinin daha az hak kazanmasını sağlıyor. Gereğinde Türk-İş'in daha çok "işine gelen" sendikaların lehine işletiliyor. Nitekim Kristal Çitser-İş Sendikası'nın 9. Genel Kurulu Çalışma Raporu da bu durumu gözler önüne seriyordu:

"2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın 60. maddesinde daha önce sendikamızın kurulu olduğu cam işkolu, çimento ve toprak işkolu ile birleştirilmiş, 10 Kasım 1983 günü kabul edilen 83/7376 karar sayılı İşkolları Tüzüğü'nde de, cam, çimento ve toprak işkolu 12 nolu işkolu olarak yer almıştı. Böylelikle yaklaşık 15 binlik bir işkolundan, sendikamız 80 binin üstünde işçinin çalıştığı bir işkoluna alınmıştı.

"Yapılan işkolu değişikliği, teşkilatlanma ve toplu sözleşmeler açısından önemli bir dizi sorunu da beraberinde getirdi. Kısa döneme sığdırılan etkin teşkilatlanma çalışmalarıyla başta % 10 barajı olmak üzere bu sorunların tümü aşıldı. Ancak sendikamızın üyesi olduğu Türk-İş yönetiminin yanlı tavrı ve yine Türk-İş'e bağlı olan ve aynı işkolunda faaliyet gösteren Çimse-İş Sendikasıyla olan sendikal mücadele 1983 yılından bu yana sürdü ve sürmekte... Yine buna paralel olarak, aynı işkolunda kurulu Türk-İş'e bağlı diğer 3 işkolunda olduğu gibi bizim işkolumuzda da sendikaların birleşme sorunu 1984 ve 1985 yılları boyunca Türk-İş'in gündeminde tutuldu. Türk-İş yönetim kurulu tarafından sendikamızın feshedilerek Çimse-İş Sendikasına katılmasını öngören bir dizi toplantı ve çalışma yapıldı."

açıklayamayacaklardır. Çünkü yasanın 37. maddesinin ikinci fıkrasının sonunda: "... Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları mesleki faaliyetler siyasi faaliyet sayılmaz." denilerek sendika ve konfederasyonların faaliyetlerinin mesleki faaliyetlerin yani ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerin dışına çıkamayacağı kabul edilmiştir.

1982 Anayasası ile 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın getirdiği bu yasaklar, çoğulcu demokrasi anlayışına ve "Sendika" kavramına tamamen ters düşmektedir.

Önce açıklamakta yarar vardır ki sendikalar, toplumda en önemli "baskı grupları"dır. Çağdaş toplumlarda baskı grupları (sendikalar ,dernekler, odalar, barolar, barolar birliği, kooperatifler vb.) demokrasi'nin vazgeçilmez öğeleridir.

■

Prof. Tarık Zafer Tunaya'ya göre:

"İdare edilenler ve edenler diyalogu, sadece seçimden seçime kurulamaz. Dönemler arasında, idare edilenlerin siyasal hayata katılmaları gruplaşmalar yoluyla olmaktadır. Bu birleşmelerden doğan gruplar çeşitlidir: Kulüpler, partiler, dernekler, sendikalar bu arada sayılmalıdır..

"Çoğulcu rejimlerde, siyasal hayata aktif olarak katılacak olan gruplar iki şekilde görülür: Siyasal partiler ve baskı grupları..

"Genel bir tanımla baskı grubu 'bilinçli ve örgütlü (organize) bir menfaat grubudur'. Baskı grubu etkileme (tesir) olayına ve temeline dayanır. Etkileme, kolektif bir 'menfaat', bir çevrenin ya da grubun çıkarı adına yapılır. Hükümetten (iktidardan) bazı faydalar elde etme isteği şeklinde görülür. O zaman da bu istek siyasallaşır, siyasal çıkar olur. Baskı, iktidardan istenilen şeyin elde edilmesi için sarfedilen çaba demektir. Ve inandırma (iknaetme, istenilen yola sevketme) anlamındadır. Örneğin aynı meslekten olan insanlar bir grup vücuda getirerek özel bir örgüt kurarlar ve devletten ortak isteklerinin yerine getirilmesini isterlerse, bunun için de aynı zamanda kamuoyunu etkileyerek inandırma yoluna giderlerse ortaya bir menfaat ya da baskı grubu çıkar."

▼ *Grevcilere maaş. Sendikalar dayanabilecek mi?*

Çoğulcu demokrasinin koşullarını açıklayan Server Tanilli, Batı demokrasilerine "katılımcı demokrasi" denmesinin nedenlerini anlatırken şöyle demektedir:

"Ne var ki, halkın siyasal yaşama, seçimler dışında da tüm ağırlıkları ve etkinlikleriyle katılma hakları vardır. Bu açıdan demokrasi, salt seçimden seçime oy verme kalıbında, biçimsel, dural bir formülden ibaret değildir; halkın, iktidarını, 'kitle eylemleri' ve 'baskı grupları' aracılığıyla -sürekli olarak- kullanmasına, siyasal iradenin oluşumuna en etkili yollardan katkıda bulunmasına açık, 'dinamik' bir süreçtir de.

"Batı demokrasisine aynı zamanda **katılımcı demokrasi** denmesinin nedenlerinden biri de bu."

Prof. Dr. Nuri Çelik, sendikalar ve siyasal faaliyet konusunda düşüncelerini açıklarken:

"Esasen ölçüsü ve biçimi ne olursa olsun, sendikaların siyasi faaliyette bulunmaları kaçınılmazdır. Gerçekten her ülkede sendikalar, işçilerin iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya geliştirmek için, bir yandan mesleki faaliyetlerde bulunmak, öte yandan, yasama organının işçiler yararına kanunlar çıkarmasını sağlamak ve bu yolda etkili olabilmek için siyasi faaliyetlerde bulunmak zorundadırlar." demektedir.

Birleşmiş Milletler eski daimi temsilcisi Coşkun Kırca, Temsilciler Meclisi'nin 10-11 Nisan 1961 günlü oturumunda bu konuda şunları söylemiştir:

"... Farzedelim ki bir gazete kapatılmıştır, veya mahkeme istiklâline aykırı bir hareket vardır, elbette ki, sendikalarımız bu hareketlerin karşısında aynı zamanda dolayısıyla sendika hürriyetine vaki tecavüzü protesto edeceklerdir. Neşriyat yapacaklardır. Miting tertipleyeceklerdir... Muhterem arkadaşlarım, hep bilirsiniz Batı memleketlerinde sendikalar umumiyetle hemen hiçbir kayda tabi tutulmaksızın siyasi faaliyetle uğraşabilirler. İngiltere'de durum böyle, Amerika'da durum böyledir. Amerika'da sendikalar hiçbir partiye bağlı olmamakla birlikte kendi yönlerinden şu veya bu partiye oy verilmesini üyelerine ve halka tavsiye edebilirler."

Bilim adamlarının ve uzmanların bu görüşleri; sendika ve konfederasyonların birer baskı grubu olarak, kendilerini doğrudan doğruya ya da dolaylı yollarla ilgilendiren konularda olduğu gibi, genel yurt sorunları üzerinde düşünce açıklama hakları olduğunu, bunun çoğulcu ve katılımcı demokrasi anlayışının bir gereği olduğunu, Batı demokrasilerindeki uygulamaların da bu yönde olduğunu göstermektedir.

Örnekleri çoğaltalım

► Eski Sendikalar Yasası, sendika ve konfederasyonların uluslararası sendikal kuruluşlara serbestçe üye olabilmelerine olanak tanımış iken, yeni Sendikalar Yasası, üyeliği, bakanlar kurulunun araştırma ve iznine bağlı tutmuştur.

► Yine yeni Sendikalar Yasası, 14. maddesi ile sendika ve konfederasyon yöneticiliğine seçilebilmek için 10 yıl bilfiil çalışma koşulunu getirmiş ve böylece seçmenin yani işçinin kendi yöneticisini seçme özgürlüğüne engeller koymuştur.

► Yeni Sendikalar Yasası; sendika şube ve konfederasyon yöneticiliğine yalnız dört kez üstüste seçilebilme hakkını kabul etmiş, aradan bir olağan genel kurul süresi geçmeden yeniden seçilme hakkını tanımamıştır. Böyle bir hüküm, özellikle sendikacılığın yeni gelişmekte olduğu ülkemizde, deneyimli sendikacıların yönetimden uzaklaşmalarına ve yönetimde boşluklar doğmasına neden olabilecek sakıncalı bir hükümdür.

► Yeni yasada Çalışma Bakanlığı'na iş kollarının değiştirilmesi yetkisinin tanınması, (M.60) bu konuda siyasal tercihlerin rol oynamasına olanak sağlamıştır.

► 12 Eylül döneminde kabul edilen yeni 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası ile de grev hakkının kullanılmasına önemli sınırlamalar ve engeller getirilmiştir. Bu yasa ile öylesine koşullar kabul edilmiştir ki, bu koşullara göre grev hakkı adeta amacına uygun olarak kullanılamaz hale gelmiştir.

► Yasanın 12. maddesine sendikanın kurulu bulunduğu işkolunda toplu sözleşme yetkisini alabilmek için % 10 oranında örgütlenme koşulu getirilmiştir. Bu da Çalışma Bakanlığı'nın her yıl ocak ve temmuz aylarında yayınlanacağı istatistiklerle saptanacaktır.

Bu yasa ile getirilen % 10 barajı, toplu sözleşme yetkisine sahip olabilecek sendika sayısını önemli ölçüde azaltacak ve işçinin toplu sözleşme ile kazanacağı haklardan yoksun kalmasına neden olacaktır.

Yasanın 29 ve 30. maddeleriyle grev yapılamayacak işler ve yerlerin sayısı artırılmıştır. 275 sayılı eski yasada bulunmayan işlere ve yerlere bu yasada yer verilerek, grev yapılabilecek alanlar daha da daraltılmıştır. Yasanın 31. maddesi de geçici yasaklar düzenlenmiş ve Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim yasalarıyla getirilen yasaklar saklı tutulmuştur.

Getirilen bu yasaklara göre çalışanların yarısına yakın bir bölümü grev hakkından yoksun kalmaktadır.

Şükran Ketenci durumu şöyle özetlemektedir: "Sonuç olarak, grev uygulamasına ilişkin sınırlamalar, grevin sendikalarca toplu pazarlıkta sonuç alıcı bir araç olarak kullanılabilmeleri hakkını ciddi biçimde ortadan kaldırıyor. Çünkü, grevin işvereni anlaşmaya zorlayacak caydırıcı niteliği yok edilmiş oluyor. Bu uygulama koşulları içinde, genel olarak sendikaları başarısızlığa sürükleyecek, yıldıracak, bir anlamda işverenlere daha çok yarayacak grevlerin yapılabileceği söylenebilir. Bu da sendikaların toplu pazarlık masasındaki güçlerinden çok şeyin uçup gitmesi, toplu pazarlık masasındaki dengenin işveren lehine bozulması anlamına gelmektedir."

■

Yeni Sendikalar Yasası ile Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası'nda yeralan kimi hükümler üzerinde kısaca durarak sosyal haklar, sendikal hak ve özgürlükler ve grev hakkı konularında getirilen kısıtlamaları örnekler halinde göstermeye çalıştık. Yazının kapsamı elverişli olmadığından anılan yasaların öteki hükümleri üzerinde ayrıntılı açıklamalar yapmak mümkün olamadı. Ancak verilen örneklerin, bu yasal düzenlemelerle güdülen amacı ortaya koyduğuna inanıyorum.

12 Eylül döneminde hazırlanan anayasa, çıkarılan yasalar ve yapılan yasa değişiklikleri, demokratik bir yönetimin gerçekleştirilmesini olanaksız hale getirilmiştir. 1982 Anayasası'nın ikinci maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin "demokratik bir hukuk devleti" olduğu yazılı ise de insan hakları, temel hak ve özgürlükler ve sendikal haklarla ilgili düzenlemeler bir hukuk devletinden sözetmeye olanak vermemektedir. Çünkü hukuk devleti, insan haklarına ve sendikal haklara saygı demektir.

AET'ye üye olmak isteyen, Birleşmiş Milletler örgütünün ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun üyesi olan, Batılı anlamda demokratik bir ülke olduğunu sık sık ileri süren ülkemizin, gerçekten demokratik bir yönetime kavuşabilmesi için, 1982 Anayasası ve 12 Eylül döneminde çıkarılan öteki yasalarla getirilen antidemokratik, insan haklarını ve sendikal hakları kısıtlayıcı, bu hakları kullanılamaz hale getirici hükümleri bir an önce değiştirmesi zorunludur inancındayız.

*1. Kazım Yenice, **Hukuk Devleti ve Velidedeoğlu**, s. 46*

2. Prof. Dr. Hicri Fişek, a.g.e., s.86

*3. Prof. Cahit Talas, **Cumhuriyet**, 5.6.1984.*

Nazım Arman
Otomobil-İş
Ümraniye Şb. Sekreteri

NETAŞ Grevi 94 gün sonra bitti

GREV YAPILIR VE KAZANILIR

Sıcak bir Temmuz sabahı. NETAŞ işçileri Üsküdar'da bir düğün salonunda toplu sözleşme görüşmelerinin gelişimi ile ilgili olarak ilk toplantılarını yapıyorlar. Toplantının ortalarında söz alan bir NETAŞ işçisi, "haklarımızı almak için sonuna kadar mücadele edelim, gerekirse GREV de yapalım." dediğinde, dakikalarca alkışlanıyordu. Ancak orada bulunan hiç kimse böyle bir olasılığa pek fazla şans tanımıyordu. Çünkü NETAŞ, ülkeyi bir boydan bir boya otomatik telefon santrallarıyla donatıyor, kârları katlamalı olarak artırıyordu; en küçük bir üretim kaybına bile tahammülü yoktu.

NETAŞ işçilerinin, fazla mesaileri reddetmeleri dahi önemli program aksamaları meydana getiriyordu. NETAŞ'ta 1980 öncesinde de anlaşmazlıklar olmuş ve son anda işçilerin istemleri doğrultusunda çözümlenmişti. Fakat bu kez durum oldukça farklıydı. Artık NETAŞ işvereni de, diğer işverenler kadar "örgüt disiplinine" uyuyor, İşçilerine en küçük haklarını bile vermemekte "kararlılık" gösteriyordu.

Yapılan bütün görüşmelerin olumsuz bitmesi üzerine NETAŞ işçileri, 1 Kasım'da yine Üsküdar'da toplandılar. Bu kez salonda tek bir söz çınlıyordu: HAYDİ GREVE!..

Toplantıdan on sekiz gün sonra NETAŞ işçileri, fabrika kapısına, "BU İŞ YERİNDE GREV VAR!" pankartını astılar ve bu pankartın inmesi için 94 gün geçmesi gerekti. Her dakikası onurlu bir direniş destanı olan; koca bir kış mevsimi, soğuğa, kara, yağmura, çamura, açlığa, en önemlisi 2822 sayılı toplusözleşme grev ve lokavt yasasının antidemokratikliğine karşı dimdik duran NETAŞ işçileri, sonunda sınıf kardeşlerine bahar müjdesini verdiler.

NETAŞ grevi (direnişi demek daha doğru olur) sadece bir toplusözleşme mücadelesi olarak değerlendirilemez. Böyle bir bakış açısı bu şanlı direnişi basite indirgemek olur. NETAŞ işçileri, toplusözleşme uyuşmazlığı sonunda greve çıkmalarına rağmen içinde yaşadığımız koşullar NETAŞ işçilerine başka görevleri de yüklemiştir. En başta grevlerini başarıya doğru götürürlerken demokrasinin önündeki engellerin de, kim tarafından nasıl aşılacağını göstermişlerdir.

Öncelikle, demokrasiye en çok işçilerin gereksinimi olduğu ve onun en kararlı savunucularının da işçi sınıfı olduğu açık bir biçimde ortaya konmuştur. 12 Eylül'ün ülke üzerine serptiği ölü toprağının kaldırılması yönünde önemli bir katkıyı oluşturan NETAŞ grevi, kitlesel dayanışmayı da hayata geçirmiş, insanlar, tahliye olan akrabalarına, yakınlarına "geçmiş olsun" demeye gidemezken, NETAŞ grevine kitleler halinde dayanışma ziyaretlerine gitmişlerdir.

▲ *NETAŞ Grevi. Ümraniye halkının büyük dayanışmasına sahne oldu.*

NETAŞ grevi, işçi sınıfı içinde, aktif dayanışma geleneğini yeniden canlandırıp, boyutlandırmıştır. Dayanışma, telgraf, mesaj ve ziyaretlerle kalmamış, somut maddi dayanışmaya da dönüşmüştür. Bu dayanışmalar merkezi bir planlama ile yapılmadığı halde oldukça geniş bir yelpaze oluşturmuş; bağımsız sendikalardan, Türk-İş ve Hak-İş sendikalarına, tutuklu ve hükümlü ailelerinden esnaf derneklerine, öğrenci derneklerinden meslek odalarına kadar, hatta mahalleler düzeyinde büyük bir açı meydana getirmiştir. Daha önemlisi 1982 Anayasası'nın devamı olan 2821 ve 2822 sayılı sendika yasalarının ne denli subjektif ve yaşam dışı kaldığını sergilemiş; buna karşın grev yapanın, yasaların satırları arasına sıkışamayacağını da çok net bir biçimde gözler önüne sermiştir. Artık işçilerin grev isteğinin önüne, "bu yasalarla grev yapılamaz" diyerek çıkmanın yolunu tıkayan NETAŞ işçileri, bu toplusözleşmeyle 500-600 TL/saat civarında olan metaliş kolu ortalamasının çok üzerinde bir ücret ortalamasına ulaşmışlardır (860 TL saat).

NETAŞ grevinde tüm grev ziyaretleri "doğasına uygun" biçimde kitlesel olarak yerine getirilmiştir. Otomobil-İş Ümraniye şube lokali bir grev üssü olmuş, grev süresinde 94 gün 24 saat hiç kapanmadan görev yapmıştır. Bütün bunlar toplu olarak değerlendirildiğinde "NETAŞ grevi işçi sınıfımızın bir kazanımı olmuştur," demek mümkündür. Bu kazanımları genişletmenin yolunun yeni yeni NETAŞ'lar yaratmaktan geçtiğini görmek gerekiyor. Bunu sağlayacak güç, işçi sınıfının sendikal birliği ve dayanışmasıdır. NETAŞ grevi, bu yolda atılan çok önemli bir adım olmuştur. Bu adımların devamını getirmek, işçi sınıfımızın gündeminde baş köşede olan bir görevdir.

"GLASNOST" YA DA AÇIKLIK

Yarının dünyasını yaratan insanlar, toplumun yönlendirilmesine en aktif şekilde katıldıkları ölçüde, siyasetteki açıklığı gölgeleyen bulutlar da dağılıp gidecektir.

Başlangıçta sadece glasnost vardı. Çünkü, kararların arkasında alınacağı kapalı kapılar yoktu.

Ne zaman ki üretici güçler gelişip de üretimin bir bölümünün, bir tür toplumsal sigorta olarak tasarruf edilmesi imkanı ortaya çıktı, o andan itibaren glasnost için de tehlike çanları çalmaya başladı. Hikayenin sonrası malum: Yeni toplumsal organizasyonda artıkürünün bakımından ve korunmasından sorumlu bir görevliler kesimi, bir süreç boyunca artıkürünü sahiplendi. Bu andan itibaren de bir takım kararlar kapalı kapılar ardında alınmaya başlandı. Bütün sınıflı toplumların tarihi, siyasette açıklığın yerini, şu veya bu oranda kapalılığın aldığının da tarihidir.

▼ Gorbaçov. Emekçilerin iktidara gelmesiyle aleniliğin yolu açıldı. Ama bu yol, Nevski Bulvarı gibi dümdüz değil.

Bu kural günümüzde sömürünün varlığını sürdürdüğü ülkeler için de geçerli. "Açık toplum" şampiyonluğunu kimselere bırakmayan Beyaz Saray'dan kaynaklanan ardı arkası gelmez skandallar bu gerçeğin en çarpıcı tezahürleri. Son Irangate olayı, kapitalist ülkelerde halktan habersiz ne rezilce dalavereler çevrildiğini ve çevrilebileceğini gözler önüne seriyor. "İşte açıklık da budur" denecekse, kuşkusuz böylesi skandalları açığa çıkarmak da siyasette açıklığa hizmet eder ama böyle sağlanan "açıklık" o ülkenin siyasetinde ağır basanın kapalılık olduğunun da göstergesidir.

Zaten sömürünün varlığını koruduğu bir toplumda başkası da olamaz. Böyle bir ülkede sömürücü sınıfın izlediği siyaset, sömürü düzeninin korunması siyasetidir. Geniş emekçi yığınların çıkarlarına karşı olan bu siyasetin gerektirdiği kararların kapalı kapılar ardında alınması kaçınılmazdır. Örneğin bir Buckingham Sarayı'nda veya Topkapı Sarayı'nda kararlar yüzyıllar boyunca yığınların gıyabında, onlara herhangi bir açıklama yapılmaksızın alınmış ve yine onlara -gerektiği hallerde-- "duyduk duymadık demeyin" diye tebliğ edilmiştir.

Kuşkusuz günümüzde durum bir hayli değişik. Örneğin kapitalist sömürü sürdüğü halde, "Batı"nın kapitalist ülkelerinde siyaset nisbeten açık yapılıyor. Ancak bu noktaya gelindiyse bu, çıkarı siyasette açıklıktan yana olanların, işçilerin, diğer emekçilerin, çalışan insanların yüzyıllar boyu sürdürdükleri, demokratik hak ve özgürlükler mücadelesi sayesinde mümkün olabildi. Buna rağmen, bu ülkelerde sömürücü ve sömürülen sınıflar arasındaki çatışmalarla ilgili kritik kararlar, egemen sınıfın siyasetçileri tarafından kapalı kapılar ardında alınırlar. Egemen sınıf siyasette açıklığa, kendi hayati çıkarlarını tehdit eden ciddi bir tehlike bulunmadığı sürece tahammül eder, hatta kendisi için zararsız olduğu durumlarda "açıklık" ın en hararetli savunucusu kesilir. Ama ne zaman ki işlerin kendisi için sarpa sarmakta olduğunu görür, siyasetteki kısmi açıklığa da paydos der. Çağımızın yüzkarası faşist diktatörlükler bu gerçeğin ibret verici örnekleridir.

Siyasette açıklık ile sömürü olgusu arasında böyle bir bağıntı varsa emekçilerin iktidara gelmesiyle glasnostun yolu açılmış olmaz mı?

Elbette açılır. Ama bu yol "Nevski Bulvarı gibi dümdüz değildir."

"Dünyayı Sarsan On Gün", siyasette açıklığın parlak örneklerini tasvir eder. Üstelik siyasetteki bu açıklık 10 günden sonra da boyutlarını korudu, gelişti. Ne ki beklentiler gerçekleşmedi; devrim Avrupa'yı sarmadığı gibi genç Sovyet devleti dünyanın en güçlü kapitalist ülkelerinin desteğindeki karşıdevrimi altetmek için 7 yıl boyunca canını dişine takmak zorunda kaldı. Daha sonra da "tek ülkede sosyalizmin inşası" gibi son derece zor --ama zorunlu-- bir görevin üstesinden gelmek için kolları sıvadı. Böylece siyasette açıklığın gölgelenmesine yol açacak önşartlar oluştu.

Siyasette açıklığın ve coşkunun alabildiğine ağır bastığı ilk dönemlerde, işçiler emekçiler, iktidarın sınıfsal anlamda kendi ellerine geçtiğini, bu süreci bizzat yaşayarak kavramışlar, toplumsal iktidarı fiilen edinmişler, bu olgunun kendileri için ne anlam ifade ettiğinin bilincine ulaşmışlardı. Bu gerçek sadece öncü örgütlü güçleri oluşturan ileri unsurlar için değil, devrimci sürecin büyük bir hızla eğittiği ve mücadele içine çektiği devasa emekçi yığınlar için de geçerliydi. İşte böyle olduğu içindir ki öncü müfreze, yığınlar arasında, büyük saygı, hayranlık, sevgi ve giderek sarsılmaz bir güven kazandı. Siyasette açıklığın gölgelenmesine yol açan önşartların yanı sıra, bu olgu sürecin gelişmesinde katalizatör rolü oynadı.

Sosyalist demokrasi de, ancak temsili organlar, mekanizmalar vasıtasıyla işleyebilir. İşte işçi sınıfının öteki emekçi kesimlerin öncüye duydukları güven, temsili organların, bunlar arasında da özellikle karar mekanizmalarının önemini alabildiğine artırdı. Hem emperyalist kuşatmaya karşı kendini korumak, hem de yanmış yıkılmış, teknolojisi zaten geri, nüfusun %80'i mujik olan bir ülkede sosyalizmi sıfırdan başlayarak inşa etmek zorundaki Sovyet insanının, "Parti ne yaparsa emekçi halk için en iyisini yapar" inancı; siyasete aktif katılımın yığınsal boyutunu etkiledi. İkinci Dünya Savaşı'nın ve sonrasının yol açtığı olağanüstü şartlar, --önce Nazizmi safdışı etmek, sonra sosyalizmi yeni baştan inşaya koyulmak--, savaştan zaferle çıkmanın öncüye sağladığı prestijle biraraya gelince, karar mekanizmaları --halktan aldıkları açık bono sayesinde-- daha da "bağımsızlaştılar".

Aslında, madem ki ortada bir uyum var, yani sömürücü egemen sınıfın bulunmadığı

ve sömürünün ortadan kalktığı, egemen gücün bizzat halkın kendisinin olduğu bir toplumda karar mekanizmasında olanlar o toplumun en ileri unsurlarından oluşuyorlar ve böylece o toplumun çıkarı ve geleceği için en yerinde kararların alınması mümkün; böylesi, işleyiş açısından daha uygun değil mi? Kaldı ki siyasette açıklığın ta kendisi bu olmaz mı?

Bu hesabın çarşıya pek uymadığını glasnost kampanyası gösteriyor. Gerçekten siyasetteki açıklık hangi iyi niyetle olursa olsun bir kere gölgelenmeye başladımıydı sonuçta aksamalar, olumsuzluklar kaçınılmaz hale geliyor. Gorbaçov'un, Parti'nin son MK toplantısında yaptığı konuşmada, sert bir üslupla parmak bastığı, yanlışlıkların, keyfiliklerin, ataletin, suistimallerin ve benzeri hepsinin başlıca nedeni, siyasette açıklığın gölgelenmiş olmasıdır; bir başka deyişle karar mekanizmalarıyla kitleler arasındaki iletişimin zayıflaması, halkın hayırhah onayını almış karar mekanizmalarının kendi içlerine kapanarak olumsuzluklar için de "müsait bir vasat" oluşturmalarıdır.

Ama siyasette açıklığın gölgelenmesinin çok daha önemli sonucu, yığınların yaratıcı enerjisininden yeterince yararlanılmamasıdır. Nitekim bugün en hayati sorun bu noktada düğümlenmektedir. Kişi kendisini yakından ilgilendiren kararların oluşmasına, bir diğer deyişle toplumun yönlendirilmesine ne ölçüde aktif olarak katılırsa, sosyalizmde tayin edici faktör olan insan üretici gücünün de, maddi-kültürel en gelişkin dünyanın yaratılmasına seferber olması o ölçüde mümkün olur. Bu olgu, "bizim" olanın içerdiği "benim"i kavrama ve yeni mülkiyet ilişkilerini kendi vücudunun uzantısıymışçasına benimseme sürecini yaşayan, ama hâlâ daha salt "benim" olanın etkisinden kendini kurtaramamış on milyonlarca emekçi söz konusu olduğunda çok daha hayati önem kazanır. İşte glasnostu esas bu açıdan değerlendirmek gerekir. Yarının dünyasını yaratan insanlar, işçisiyle kolektif tarım üreticisiyle, entelijansiyasıyla elele verip, toplumun yönlendirilmesine en aktif şekilde katıldıkları ölçüde, karar mekanizmalarından çıkan kararlar, mümkün olabilecek en yığınsal boyutlarda üretildikleri sürece, siyasetteki açıklığı gölgeleyen bulutlar da dağılıp gidecek, böylece insanlar kendi dünyalarını daha yaratıcı bir şekilde kurabileceklerdir.

Evet, başlangıçta sadece glasnost vardı. Bir gün gelecek, ondan sonra da sadece glasnost olacak. Çünkü o gün gelince siyaset olmayacak. Siyaset olmayınca da toplumun yönlendirilmesi herkesin işi olacak. Ve "herkesin" olan şey doğal olarak apaçık yapılacak. Böyle olunca da siyasette açıklık diye bir mesele kalmayacak. Ama o günlere kocaman dünya ailesinin, hayatın çelişkilerini kafa kafaya verip elbirliğiyle çözecekleri siyasetsiz yarınlara daha çok var. Öyle ise glasnosta dört elle sarılmak gerekiyor. ■

"Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği" Kuruldu.

Nükleer savaş tehlikesi konusunda kamuoyunu aydınlatmak amacıyla Ankara'da "Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği" adıyla yeni bir dernek kuruldu. Çeşitli illerde çalışan hekim, diş hekimi, veteriner hekim, eczacı ve diğer sağlık mensuplarından oluşan derneğin Geçici Yönetim Kurulu Başkanlığına, Prof. Dr. Leziz Onaran getirildi.

Aralarında Prof. Nusret Fişek, Prof. Metin Özek, Prof. Cumhur Ertekin, Prof. Gençay Gürsoy, Prof. Veli Lök, Dr. İldeniz Kurtulan, Dr. Çağlar Kırçak, Doç. Tahir Hatiboğlu, Dr. Uğur Cilasun, Doç. Ataman Tangör'ün bulunduğu 49 kurucu üye arasında yapılan iş bölümünde, Geçici Yönetim Kurulu Başkan Yardımcılığına Dr. Ali Babaoğlu, Genel Sekreterliğe Dr. Ferruh Yavuz, Genel Sekreter Yardımcılığına Dr. Nurettin Özşuca atandı. Geçici Yönetim Kurulunun diğer üyeleri ise Hemşire Fatma Bayraktar, Doç. Selçuk Aslan, Dr. Yavuz Erkoçak, Dr. İldeniz Kurtulan, Dr. Uğur Cilasun, Prof. Gencay Gürsoy ve Eczacı Dr. Akın Çubukçu'dan oluşuyor.

Dernek Yöneticileri, yaptıkları açıklamada, ABD'nin Boston kentinde 1980 yılında kurulan "Nükleer Savaşı Önlemek İçin Uluslararası Hekimler Birliği"nin amaçlarını benimsediklerini ve aynı amaçlar doğrultusunda ülkemizde bağımsız olarak etkinlikler göstereceklerini belirttiler. Bilindiği gibi Nükleer Savaşı Önlemek İçin Uluslararası Hekimler Birliği (IPPNW), farklı politik sistemlere sahip 41 değişik ülkeden 146.000 hekimin üye olduğu bir meslek kuruluşudur. Başkanlıklarını ABD'den Dr. Bernard Lown ve Sovyetler Birliği'nden Dr. Jevgeni Thchasov'un yaptığı IPPNW'ye nükleer savaşın önlenmesi yolunda yaptığı eylemlerden dolayı 1985 yılında Nobel Barış Ödülü verilmişti.

IPPNW'nin Federal Almanya'nın Köln kentinde yapılan 6. kongresine katılan 52 ülkeden 3000 hekimin 1 Haziran 1985 günü yayınladıkları ünlü "Tıbbi Reçete" şöyle bitiyordu: "Tıbbın nükleer savaşın dehşeti karşısında yapabileceği anlamlı birşey yoktur. Ama hekimlerin bugünden yapabilecekleri bir ve tek şey vardır: Bu, nihai salgının, nükleer savaş tehlikesinin önlenmesidir." Nükleer Savaşı Önlemek İçin Hekimler Derneği Geçici Yönetim Kurulu Başkanlığına getirilen Prof. Leziz Onaran, derneğin kuruluşu ile ilgili olarak basına şu açıklamayı yaptı: "İnsanın ve toplumun sağlığını korumak, geliştirmek ve iyileştirmek, dolayısıyla ortalama ömrünü uzatmakla görevli olan biz tıp mensupları, bugün dünyanın gündemindeki birinci madde olan nükleer silahsızlanma ve giderek gezegenimizin tüm silahlardan arındırılması konusuna ilgisiz kalamazdık. Şu anda dünyada 150 binden fazla tıp mensubu, bu kutsal görev için örgütlenmiş bulunmaktadır.

"Çağımız demokrasilerinde, örgütlenmemiş bireylerin, ne denli iyi niyetli olurlarsa olsunlar, tek başlarına seslerini duyurabilmeleri olanaklı değildir. Bu nedenle, tüm tıp mensuplarını, Derneğimize katılmaya çağırıyoruz?" ■

Yenen Filistinliler'in "Eti" dir!

Şubat ayının gazete sayfalarına yansıyan en dramatik haberi, hiç şüphesiz Şii Emel milislerince Eylül ayından beri abluka altında tutulan Burç-El-Barajni ve Şatilla Filistin kamplarındaki açlık ve bu kamplarda yaşayanların, ölü eti yemek için Kudüs müftüsünden fetva istemeleriydi.

Bazıları fetva isteğini "politik bir eylem" olarak nitelendirirken, kampları ziyaret eden bir din adamı annelerin sütü kesildiği için sekiz çocuğun öldüğünü, evlerde tuz bile bulunmadığını, insanların hindiba, kişniş, karaağaç yaprakları ve otlarla karınlarını doyurmaya çalıştıklarını söylüyordu.

Filistin halkının kendi vatanlarına kavuşmak için sürdürdükleri mücadele neredeyse yarım asra yaklaşıyor. Bu yarım asır, görünüşte Filistin davasını destekleyen rejimlerin, hükümetlerin, siyasi hareketlerin maskelerinin birer birer düşmesine neden oldu ve bir halkın kurtuluş davasında İslamiyet veya Araplık gibi "ortak" bazların pek bir değeri bulunmadığına tanıklık etti. Filistin halkı bu süre içinde sadece Ürdün'ün, Mısır'ın, Şii din kardeşlerinin hançerlerine maruz kalmadı. Aynı ülküyü paylaştığı kendi evlatlarından bir bölümünün de ihanetiyle karşılaştı.

Çünkü Filistin halkının kendi topraklarında kendi devletini kurması ne ABD emperyalizminin, ne siyonist devlet İsrail'in, ne de bölgedeki Arap rejimlerinin işine geliyordu. Emperyalist, siyonist çıkarlarla Arap milliyetçiliğinin "ulusal" çıkarları, Filistin davasıyla çelişiyordu. Emperyalizmin ve siyonizmin çıkarlarıyla niye çeliştiği çok açık. Bölgedeki diğer rejimler ise, ya monarşik yapılarının geleceği açısından, ya da Arap halklarının en ileri birikimlerini bünyesinde taşıyan Filistin halkının bir yurda, bir devlete sahip olduktan sonra kendilerini tehdit edebilecek dinamizminden korktular. Kurtuluş mücadelesini kazanan bir halkın tüm Ortadoğu'yu sarsacak gelişmeler yaratacağından endişelendiler. Arap forumlarında Filistinliler'in sırtını sıvazlayan eller genellikle bir hançer gizliyordu. Yüzleri maskeleyen "sıcak" tebessümler, gergin bir ruh halini örtmeye çalışıyordu.

Filistin halkının asıl dostları emperyalizmden ve başlarındaki rejimlerden çekmediği kalmayan mazlum halklardır. Dünyanın her yerinde emperyalizme karşı yürütülen mücadeleleri büyük bir fedakarlıkla destekleyen sosyalist ülkelerdir. Ama Filistinliler dünyanın öyle bir yerindeler ki, bu halkın kendi güçlerinin dağılımı öyle özellikler taşıyor ve Arap emekçilerinin başları kendi rejimlerinden öyle sıkıntı altında ki, Filistin halkının acılarını hafifletmek mümkün olamıyor.

Mücadeleyi mülteci olarak bulunulan topraklardan kendi yurduna taşımak, Filistin halkının iç dinamiklerini harekete geçirmek ve ulusal kurtuluşu esas olarak emekçi halk güçlerine dayamak gerekiyor.

Yoksa emperyalist-siyonist düşmanları bir yandan, Şii-Müslüman-Arap dostları öbür yandan, Filistin halkının "etini" yemeye devam edecekler. ■

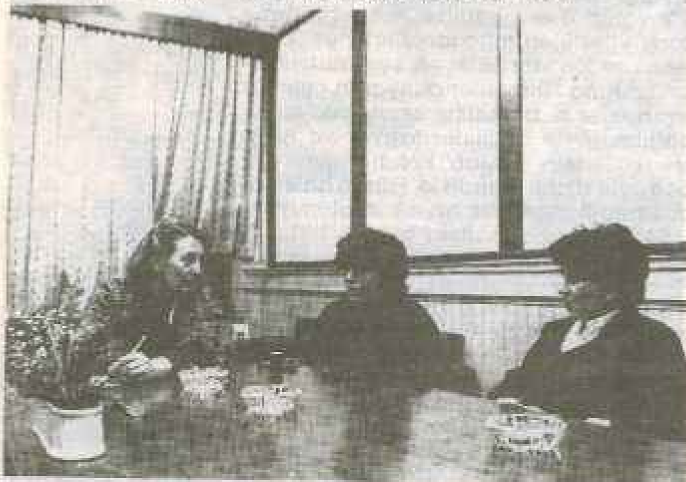
"KADIN KURTULUŞUNU DÜZENE KARŞI SAVAŞIMDA ARAMALI..."

Ezilen sınıfın kadını iki kat sömürü ile karşı karşıya: hem sınıfının ezilmişliği, hem erkek karşısındaki ezilmişliği.

Her yılın Mart ayının sekizinci günü, 1910 yılından 1975 yılına dek "Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü" olarak kutlanırdı. 1975 yılında Birleşmiş Milletler bu günü aldı ve tüm kadınları kapsamasına karar verip, "Dünya Kadınlar Günü" ilan etti. Nedenleri çeşitli: Özellikle Batı ülkelerinde, hele hele Amerika, İngiltere, Fransa gibi ileri endüstri toplumlarında değişik kanallardan seslerini duyurmaya çalışan kadın hakları savunucuları, feministler, bu yıllarda neredeyse bir yüzyılı bulan kavgalarını iyice kızıştırmışlardı. Birleşmiş Milletler'in "Dünya Kadınlar Günü"nü saptamak zorunda kalması, sanırım, New York'taki dev binanın beton duvarlarından sızmayı başaran çığlıkların baskısını da taşıyordu.

İşte 1975'den bu yana, tüm dünya, 8 Mart'ta kadın haklarını, eşitlik için savaşım veren birçok kadın örgütünün taleplerini, kadının toplumsal yapı içindeki yerini bir kez daha gözden geçirme gereksinimi duyuyor. Her "filan günü, falan günü" gibi, bu gün de bazı ülkelerde öteki 364 günün rahat geçirilmesi için bir bahane sayılıyorsa da... kutlanıyor.

Biz, böyle bir günü düşünerek, bir yandan çalışan kadının, öte yandan da Türkiye'deki kadının sorunlarını bilen iki kadınla söyleşi yaptık. Bunlardan biri, Cumhuriyet Gazetesi yazarı **Şükran Ketenci**, öteki de Türkiye'nin ilk kadın sendika başkanı, **Banks Sendikası** başkanlığını halen de yürüten **Meral Ekim**. Oldukça "kadın kadına" süren bu söyleşi şöyle cereyan etti:

▼ 8 Mart. Şükran Ketenci, Zeynep Avcı ve Meral Ekim.

► İsterseniz önce "Kadın hakları"nın anlam ve önemini güncelleştirerek ve yaşadığımız ülke çerçevesinde bir düşünelim.

Meral Ekim: Toplumsal olarak bakalım ve egemen sınıfla ezilen sınıf içindeki kadını farklı noktalarda ele alalım diyorum ben. Yani egemen sınıftaki kadının ezilmesi ile ezilen sınıftaki kadının bir ikinci ezilmesi olayı var. Hem bir sınıfsal ezilme döngüsü içinde hem de kadın olmasının getirdiği, cins ayrımının getirdiği bir ezilme içinde. O sınıf içinde bulunduğu için zaten eziliyor, artı toplumun getirdiği gelenek, örf, adet ve erkek üstünlüğü tavrı nedeniyle de eziliyor. Yani bence olayı bu iki yönü ile ele almak lazım.

► Yani sizce, egemen sınıflardaki kadınla, ezilen sınıfların kadını arasında hem ezilme, hem de doğan ya da doğmayan haklar farklılığı var. O farklılığı belirleyebilir misiniz?

M. Ekim: Egemen sınıf içinde kadın birtakım sorunlarını halletmiş durumda. Hatta erkekle eşit görüyor kendini; aydın sınıf için de bu böyle. Ancak hemen gözlediğimiz, yakinen de bildiğimiz bir gerçek var: Bütün bu yasalardan ya da bilinçten kaynaklanan, eşit olduğumuz yolundaki birtakım iddialara rağmen, cins ayrımı gözetmeyen iddialarımıza rağmen bir de yaşantımız var, evde geçirdiğimiz. Kadınlığımızdan gelen anneliğimiz, eş görevimiz, evde birtakım sorumlulukların tamamen bize yüklenmesi ya da bizden beklenmesi. Belki aile içinde bunları halletmiş aileler var; bu da eşin anlayışına bağlı bir şekilde gelişiyor.

► Ayrıcalık.

M. Ekim: Tabii bu da ayrıcalık. Mesela yine bir burjuva kadını ele alalım. Bu kadının eğitimi, gittiği okullar, gördüğü terbiye yurt dışı seyahatleri, kültür ve sanata yönlenmesi, bütün bunlar ezilen bir sınıf içindeki bir kadına göre çok farklı. Yani bir işçi kızı ya da dar gelirli bir vatandaşın çocuğu, çok nadirdir büyük bir piyanist olmuş, büyük bir ressam olmuş ya da balerin olmuş, heykeltraş olmuş. Bunlar, dikkat edilirse, o üst sınıf içinden çıkıyor, çünkü onların imkanlarıyla elde edilen birtakım şeyler. Ben ezilen sınıf içinde bu tip çocukların olmadığına ya da bu gelişmeyi gösteremeyecek kızlarımızın olmadığına inanmıyorum; sebebini bir fırsat eşitsizliğinde aramak istiyorum.

► Meral Hanım, dediğinizden şu çıkıyor ki, gerek burjuva sınıfında olsun, gerek işçi sınıfında olsun bir cins ayrımı var. Fakat sınıfların kendi ekonomik özellikleri nedeniyle, bu ayrım ekonomik imkan arttıkça daha az belirgin hale geliyor.

M. Ekim: Görünürde öyle.

► Görünürde öyle. Bir iddiaya göre de, mesele burada yatmıyor. O ekonomik sınıf özelliklerini taşıyan erkek de aynı şekilde sıkıntı çektiği için diyelim...

M. Ekim: Aslında ben oraya gelmek istiyorum. Ezilen sınıf içindeki kadının iki kat ezildiğini söyledik. O sınıf içinde erkek de bütün bu rahatsızlıkları duyuyor. Fakat kadına göre, çalışan bir kadını alın gene ele, orda en azından sınıfının getirdiği rahatsızlıkların üstüne bir de, kadının artı sömürüsü var; erkek tarafından bir sömürüsü var. Bilinçsizce yapılan bir sömürü...

► Şükran, sen ne düşünüyorsun bu iki yönlü ezilme konusunda?

Şükran Ketenci: Kadının siyasi, iktisadi ve özgürlük haklarını bence, kendi sınıfı içinde, öteki cinsle bir bütün olarak düşünmek gerekir. Kadın sömürüsünün dünya çapında daha yıllarca süreceğini, kadın hakları için savaşımın belki yüzyıllar sonra kesin sonucunu verebileceğini kabul ediyorum. Bir de Türkiye özelinde bakmak gerek. Genelde haklarını kullanabilen insanlarla kullanamayanlar arasında kadınların ezilmişliği boyutunda büyük farklılıklar var. Koşulları elverişsiz olan toplum katmanlarına inildikçe, kadın sömürüsüne başka sömürüler de ekleniyor. Kültür düzeyinden ötürü, kadın-erkek ilişkisindeki sömürü boyutu büyüyor. Yalnızca ekonomik farklılık değil bu, bilinç düzeyi de farklı. Diyelim Mustafa Kemal devrimleriyle Türkiye'deki kadın birçok başka ülkeden önce bazı haklar elde etmiş... Ama yasalardaki bu hakları kullanabilen kadın grubu çok sınırlı. O da eğitim görmüş, ekonomik koşulları oldukça elverişli kadınlar. Demiyorum ki, eğitim görmüş kadının sömürüsü bitmiştir. Hayır, o da devam ediyor ama onun yasalardaki haklarını kullanabilme olanağı ötekilere göre çok geniş. Ama eğitim

görmemiş kadının bu hakları kullanma alışkanlığı olmadığı için, toplumun da baskısıyla birlikte bu kadının sorunları katlanarak büyüyor. Ben Türk toplumundaki kadını sömürü açısından birkaç gruba ayırmanın doğru olduğunu düşünüyorum. Biri kırsal kesimdeki kadındır. Bu kadın, hem bedenen en ağır yükü taşıyor hem de aile reisinin erkek olması nedeniyle yaratılan değerlerin kullanımında söz sahibi olamıyor. Yani üretiyor ama tüketimde sözü yok. Ama üretimdeki katkısı nedeniyle belirgin bir saygınlığı da var. İkinci grup diyebileceğim kasabalarda, büyük kentlerin gecekondu kesimlerindeki kadının kişiliğinin sömürülmesinde başka bir olgu çıkıyor karşımıza. Orada kadın bedenen çok yorulmuyor belki ama kimlik olarak çok sömürülüyor. Daha fazla aşağılanıyor, çünkü orada üretkenliği aile bütçesine ekonomik bir katkı getirecek biçimde değil. Yani evde çalışıyor, para getirmiyor, para kazandırmıyor. Kişiliği bu yüzden ağır boyutlarda eziliyor. Çalışan, eve para kazanan kadın o nedenle, bu kesimde belirli bir saygınlığa kavuşabiliyor. Üçüncü tip olarak tanımlayabileceğim bu kadın, yani hem evin çalışanı, hem dışarıda çalışan kadın ise başka bir çelişkinin içine düşüyor. Sorumluluklarının, geleneksel değerlerimizden, sosyo-ekonomik yaşama biçimimizden ötürü hiç değişmemesi, hemen hemen aynen devam ediyor olmasından ötürü, yaptığı işler yine katlanıyor. Biraz köydeki kadına paralel bir konuma geliyor. Üretimde çok fonksiyonel, çok etkili, o nedenle kimliği var, saygınlığı köydekinden daha fazla, ancak bedenen çok fazla yoruluyor.

Bir dördüncü tip kadın var. Bunu ben sadece egemen sınıfın kadını olarak ayıramam; çünkü egemen sınıf kadını içinde üretken olan kadın var. Kültürlü olup, fonksiyonel olan kadın var. Ama bir de bir dördüncü tip var ki bu hem üretken değil hem de yarattığı hiçbir değer yok. Tüketici durumunda.

Sonuç olarak, kadın hakları kullanımının en gelişmiş örneğini, Mustafa Kemal'in açtığı yoldaki hakları kullanabilmiş ve eğitim görebilmiş, kimliğini koyabilmiş, değerleri bilinçli şekilde gelişen kadın türünde ancak başarılı ve ileri bir noktada olduğumuzu görüyoruz. Ama bu, sayısal olarak Türkiye'deki kadın nüfusunun çok az bir bölümünü oluşturuyor; % 8'ler % 10'ları geçmiyor.

► Şimdi burada isterseniz bir ara feminizmin getirdiği bir tartışmaya girelim. Sizin de çizdiğiniz şu tablo, her toplum katmanında kadının belirli ölçüde ikinci sınıf muamele gördüğü sonucunu doğuruyor. Şöyle ya da böyle. Yani ekonomik koşul ne olursa olsun yine de ikinci sınıf muamele. Bunun karşısında da, Can Yücel'in dediği gibi "ileri gitmiş kadınlar" diyorlar ki, madem böyledir, o zaman savaş açmak lazım. Yani toplumu ister kültürlü yapın, ister zengin yapın bu mesele çözülmüyor. O zaman bir savaş açmak lazım yani, tam tırnak içinde "savaş".

Savaş kime açılır? Düşmana açılır. Demek ki erkek düşmandır; böyle bir mantık getiriyor. Böyle bir mantığı tartışmak ister misiniz?

Ş. Ketenci: Ben düşüncemi söyleyeyim. Haklar için savaş açmaya varım ama erkek düşmanımızdır sentezinin yanlış olduğu kanısındayım. Kadının sömürüsü olayında erkeğin ne kadar bilinçli ve kadının ne kadar sorumluluğu olduğunu tartışmak gerek. Bence kadın-erkek ilişkisindeki kadın sömürüsü iki tarafın neredeyse eşit sorumluluğunda var olan, karşılıklı bir ilişki biçimini benimsemekten gelen bir olay. Doğadaki iki ayrı cins olgusunu reddetmeye vardıran bir savaş; biri olmadan diğeri olamayacağına göre, yok edeceğiniz sizin bir parçanız. Bir bütünün parçası olduğumuz inancındayım. Kadınla erkek bütünleşirse ancak insan olabilir ve insanın gelişimi devam edebilir. Düşman olmaları, savaşmaları, bu anlamda mümkün değil. Ama anlaşmanın yollarını bulmaları gerekiyor. Anlaşma için savaş tamam. Ama reddetme için savaşa karşıyım.

Öncelikle şuna inanıyorum ben; feminist hareketler bütün yanlışlarına rağmen kadınların hak elde etmesinde çok önemli rol oynamışlardır. Sorun yanlışların nerede olduğunu görmekte ve ne kadar ağır bedellere mal olacağını görebilmekte; yani körü körüne savaş yapmamak ve Don Kişotça savaş yapmamakta. Erkeğe kızarak kadın hakkının alınabileceğine inanmıyorum. Tam tersi erkeği tanıyarak, erkeği severek ve özdeşleşerek toplum boyutunda çözülebilecek bir sorun bu. Çünkü erkek de aslında kadını sömürürken mutlu bir noktada olmuyor.

► Tabii senin çizdiğin tablo tamamen hoşgörülü, iyimser, bağışlayıcı olgun bir kadın gözüyle. Baktığın yerde sen kadınsın; onun için böyle bakıyorsun. Bir erkekle tartışıyor olsam ben şimdi böyle cevap almam. Bana belki şöyle dersin: "Savaş açmak istiyorlarsa açsınlar, ne savaşı açıyorlar" Tepki totali algılayıcı değil, gene de dilimin öteki tarafından bakıcı bir tepki olur; çünkü demin dediğin gibi, o, her zaman güçlü, olaylara hakim, zaten olayı götüren bir adamdır. "N'oluyor?" diyecektir...

Ş. Ketenci: Şimdi ben diyeceğim ki, ezilen olarak kadın ezildiğinin bilincinde, erkek ezdiğinin bilincinde değil genellikle. Demek ki ezilen ve ezildiğinin bilincinde olan kadına, ezmenin bir nitelik ya da bir şey kazandırıcı nitelik olmadığı, tam tersi çok şeyler kaybettirdiğini erkeğe gösterme görevi de düşüyor.

M. Ekim: Mücadele biçimi düzenle olmamalı mı? Kısaca sormak istediğim bu. Yani erkekle değil de, düzenle...

Ş. Ketenci: Ben orada hemen bir şey eklemek istiyorum. Bu kesinlikle çok doğru ve katılıyorum, fakat orda bir sorun var. Ezilen ve ezenin eşit hakları olduğu zaman, ezen bu hakları elinde tuttuğu için ezilenin bu hakları kullanması söz konusu olamıyor. Hakların eşit kullanılabilmesinin bir tek yolu var. İki güç dengesi arasında bir mücadele söz konusu olduğunda, hakkın gerçekten eşit kullanılabilmesinin tek koşulu, zayıf olanı güçlüye karşı korumaktan geçiyor. Sosyal devlet kavramı gibi. Nasıl ki sosyal devlet kavramında, işveren karşısında ezilen işçi sınıfını özel silahlarla örneğin bir grev hakkıyla, bir sendikalaşma hareketiyle güçlendirip, işveren karşısında eşit güç haline getirme çabaları varsa, çağdaş toplumun da, çağdaş devletin de, erkek karşısında ezilen kadını koruyucu önlemler almak yükümlülüğü var.

Ancak korunursa kadının bu hakları kullanması söz konusu olabilecek. Yani bunu çok basit bir örnekle söyleyeyim. Kadının çalışma yaşamını sürdürebilmesi, çocuğu doğuran olarak ve sorumluluğu içgüdüsel olarak erkekten daha fazla duyduğu için, çocuğunun bakımının devlet tarafından üstlenilmesi sorumluluğunu getiriyor. Devlet kadını, içinde bulunduğu koşullardan kurtarmak için koruyucu önlemler almazsa, çağdaş topluma doğru geçiş çok daha yavaş olacaktır.

M. Ekim: Düzenin içinde aramamız gerekir derken bunu ifade etmek istiyordum. Yani kapitalist düzen içinde bu mümkün değil.

Ş. Ketenci: Düzenle kadın hakları arasında çok net ilişki var. Ülke düzeyinde ekonomisi en gelişmiş bir ABD'de başka boyutlarıyla çok ciddi bir kadın sömürüsü olayı var. Ama daha çok kimlik açısından kadının sömürüsü olayı var, kişilik olarak, insan olarak ezilmesi olayı var. Ama Amerika'da bütün bu zenginliğe rağmen paylaşımda büyük farklılık görüyorsunuz. Bir ülkede sosyal devlet kavramı ne kadar gelişmişse ve gelir dağılımındaki dengesizlik oranı azalmışsa buna paralel olarak kadın sömürüsünün azaldığını görüyoruz. Ülkemizde ise kadının kapitalist toplumdaki acımasız sömürüsüne ek olarak az gelişmiş ülke insanının sömürüsü var. Buna kültür düzeyinden gelen sömürü katılıyor ve sınıf atlayabilmek ya da eğitim olanaklarından yararlanabilmek, kadın sömürüsünde büyük farklar, lehte farklar yaratabiliyor. Bu nedenle özellikle zaten kavganın geçerli yolu Türkiye'de feminizm pek olmuyor, çünkü moral sömürünün ağır bastığı ülkelerde feminist hareketin vereceği kavganın işlevi daha boyutlu oluyor ama sömürünün ekonomiye, kültüre, eğitim olanaklarına dayalı ağırdayalı ağırlıklı olduğu ülkelerde ise, düzenin değişmesine yönelik kavgalar kadın sömürüsünü azaltmada daha etkili olabiliyor. Bence, bizim ülkemizde kadın haklarının ana uğraş alanı, düzene karşı savaşımdan geçiyor, bu nedenle.

"Kadınla erkek bütünleşirse ancak insan olabilir ve insanın gelişimi devam edebilir. Kadın sorunu, erkeğe savaş açarak değil, erkeği severek, tanıyarak çözümlenebilir"

M. Ekim: Aynı yerde birleşiyoruz Şükran'la. Kadın, toplum içindeki yerinin bilincine vararak siyasi iktisadi özgürlüğünü elde edip, ayakları üstüne basıp, düzenle birlikte varmak istediği yere varmak zorunda.

► Fena halde anlaştık, desenize... Konuşacak şey kalmadı gibi... ■

KARL MARX İLE BİRKAÇ DAKİKA

Karl Marx, yenilediği sigarasından derin bir nefes çekti. Yorgunluğu gitmiş gibiydi:

— Benden daha Marksist olduklarını düşünenleri kutlamam gerekiyor... galiba

Yusuf K. düş görüyordu Müthiş bir yazar oluyor, herkesle röportaj yapıyordu. Sıra Karl Marx'a gelmişti:

— Kapıyı açık mı bırakmışlar? diye sordu Karl Marx. Sigarasından bir nefes çekti. Oturduğu koltukta sanki biraz önce ölmüştü. Yorgun yorgun bakıyordu.

— Kapıdan geçmedim. Daha gözlerimi güneş yakıyor. Derginin Mart sayısı için sizinle bir röportaj yapmam gerekiyor. Mart ayında ölmüşsünüz.

— Öyle oldu.

— Bana yardımcı olacak mısınız?

— Olmamak elimde mi? Düş senin. Ama yeni bir şey söyleyemem ki sana. Ölülere yasak.

— Galiba dirilere de yasak. Ama alt tarafı düş görüyoruz. Her şey olur düşlerde. Kaldı ki siz alışıksınızdır yasak çiğnemeye. Az kural bozmadınız.

— Kuralbozarlık yaşayanların ayrıcalığıdır.

— Öyleyse o ayrıcalıktan başlayalım. Dünyayı dönüştürmek için ille de zor mu kullanmak gerekiyordu sizce? Devrimcilerin böyle bir ayrıcalığı mı vardı?

— Bunu da nerden çıkardın?

— Zor tarihin ebesidir gibi bir söz etmemiş miydiniz?

— Etmiştim. Ayrıca ereğe barışçı yoldan erişmenin olanaklı olduğu yerde, zora başvurmanın budalalık olacağını da söylemiştim.

— Biliyorum da...

— Öyleyse neden soruyorsun? O denli tehlikeli biri olmadığımı göstermek için mi?

— Böyle bir şeye gerek mi var? Hem soruları da ben soruyordum. Tabii izin verirseniz.

— Peki. Sor bakalım.

Peki, soralım bakalım:

— Siz Marksist misiniz?

— Efendim? Soru mu bu?

— Soru. Marksist olmadığınızı siz kendiniz söylememiş miydiniz?

— Benim bütün söylediklerimi böyle anlarsan... Evet, Marksist olmadığımı söylemiştim. Fransız horozlara kızmıştım da.

— Onu da biliyorum. Ama sizin Marksist olmadığınızı sizden başka söyleyenler de var. Ayrıca sizin kendileri kadar Marksist olmadığınızı... düşünenler de az değil.

— Ne güzel. Devam et.

— Edeceğim. Marksist olmadığınızı söyleyenler, sizin aslında bir bilim adamı olduğunuzu, kendinizi herhangi bir "izm"e kaptıracak kadar dar kafalı biri olmadığınızı anlatmak istiyorlar... galiba. Yani bilim ile ideoloji arasındaki...

— Şimdi oraya girme istersen. Hamamböceği olursun.

Yusuf K. uyanırsa hamamböceğine dönüşeceğini de biliyordu. Bir yerde okumuştu. Karl Marx, yenilediği sigarasından derin bir nefes çekti. Yorgunluğu gitmiş gibiydi:

— Marksist olmadığımı söyleyenlere, teveccühlerinden ötürü teşekkür etmem, benden daha Marksist olduklarını düşünenleri de, bu başarımlarından ötürü kutlamam gerekiyor... galiba. Peki onların dediği ne?

— Sizden daha Marksist olanların dediği... Sizin yaşadığınız dönemdeki koşulların buna olanak vermediğini şey ederek...

— Anlıyorum. Yaşayanların ölüler karşısındaki kaçınılmaz üstünlüğü. Ama yargılarını böyle bir üstünlükle temellendirmenin sonu, sözgelimi Thales'in, örneğin senin okuduğun lisedeki matematik öğretmeni Sarı Kemal kadar iyi matematikçi, Galileo Galilei'nin fizik öğretmeni Motor Behçet kadar iyi fizikçi olmadığını söylemeye varmaz mı?

— Alçakgönüllü olduğunuzu biliyorduk.

— Sana yardımcı olmak için, üstelik biraz da kuralı zorlayarak verdim bu örneği. Kaldı ki üçümüzün adını yan yana yazma yüce gönüllülüğünü gösterenler, benden sonra yaşamak gibi bir üstünlüğün tadını çıkaranlar arasında da vardır belki.

— Kazın geleceği yerden tavuk esirgenir mi? Herneyse görünen şu ki, kimileri Marksizm kötü bir şey olduğu için sizin Marksist olmadığınızı, kimileri de Marksizm iyi bir şey olduğu için sizin kendileri kadar Marksist olmadığınızı düşünüyor. Marksizmin kötü bir şey olduğunu düşünenler, size öbürlerinden daha saygılıymış gibi görünmüyorlar mı?

— Gene de görünüşe aldanmamalı. Peki soracağın daha ciddi bir şey yok muydu?

— Olmaz mı? Çok. Örneğin son zamanlarda kapitalizmin bilimsel ve teknolojik devrim sayesinde işçi sınıfını ortadan kaldırmakta, işçilerin yerini robotların almakta olduğu yolunda ilginç görüşler ileri sürülüyor. Robotlar da devrim yapamayacaklarına göre... Ne dersiniz, otomasyonun durmadan gelişmesi, bir noktadan sonra işçi sınıfını ortadan kaldırmaz mı?

— Böyle bir soruyu yanıtlamak için, Aristoteles'ten sonra yaşamış olmak yeterdi. Elbette kaldırır. Aristoteles'in gözünde ilkel dokuma tezgâhlarıyla simgelenen üretici güçlerin, üstadın olanaksız gördüğü derecede gelişerek, köleler sınıfını ortadan kaldırdığı gibi kaldırır.

— İyi de, benim sormak istediğim bu değildi. Daha açık sorayım. İşçilerin yerine robotların geçmesi, kapitalistleri sosyalizm belasından kurtarmaz mı?

— Ha, o mesele. İşçisiz kapitalizm olsaydı, kurtarırdı.

— Yani, halamın sakalları olsaydı mı demek istiyorsunuz?

— İşçisiz kapitalist olmaz, demek istiyorum. Kapitalizm makineye değil, ücretli emeğe dayanır. Kapitalist üretim, herhangi bir değer, hatta herhangi bir değişim değeri değil, kapitalist değişim değeri üretir. Kapitalist değişim değeri üretimi, ücretli emeğin, öyleyse işçi sınıfının varlığını öngerektirir. Ücretli emek yoksa, kapitalist değişim değeri de yoktur. Kapitalist değişim değeri üretildiği sürece, hesabını kitabını yaparak, kendi işyerindeki söz anlamaz işçilerin yerine söz dinler robotları geçirebilen kapitaliste ne mutlu. Ama bütün kapitalistler aynı şeyi yapsalardı, ortada sosyalizm belasından kurtarılacak bir şey de kalmazdı. Bilmem anlatabildim mi?

— Kuşkusuz. Ama ben pek anlayamadım. İlmi iktisat için sıkıcı bilim denmiştir. Öyle duydum.

— Doğrudur. Biraz sıkar. Bak sana şöyle anlatayım. Roma İmparatorluğu'nda köleler sınıfı, çocuklarından başka bir şeyleri olmayan en yoksul yurttaşlar sınıfını, proletariusu üretimden dışlamıştı. Sayısı durmadan artan proletariusun ağırlığı, Roma imparatorluğunun başlıca çöküş nedenlerinden biri oldu. Robotların işçi sınıfını üretimden dışlamaları ölçüsünde, aynı şey kapitalizmin de başına gelebilir.

— Sosyalistlerin de o zamana değin dişlerini sıkmaları mı gerekecek?

— Hayır, sosyalistler için canlı emeğin, üretimden belli bir noktanın ötesinde dışlanmasını beklemenin gereği yok. O düzeyde bir teknolojik gelişmenin varlığını öngerektiren bir ekonomik toplumsal kuruluş değildir sosyalizm. Gene de her şey insanlara bağlı. Tarihi insanlar yapar. Ama keyiflerine göre, kendi seçtikleri koşullar içinde değil. İçinde yaşadıkları, geçmişten miras kalan koşullar içinde. Paris Komünü'nü düşünsene. 14 Mart benim ölüm günümse, 18 Mart Paris Komünü'nün doğum günüdür.

Karl Marks 1863

Proletaryanın ilk kez iktidarı iki ay boyunca elinde tuttuğu Paris Komünü...

— Düşünüyorum. Siz sonradan göklere çıkardığınız Paris Komünü için, doğumundan dokuz ay önce, böyle bir girişimin umutsuzca bir çılgınlık olacağını yazıyordunuz. Buna göre sizin devrimci kuramınız...

— ... Dünyanın karşısında diz çökeceği yeni bir ilke değildi; dünyanın kendi bağrında geliştirdiği ilkelerden oluşuyordu.

— Yani devrimci kuram olmadan devrimci devinim olur mu demek istiyorsunuz?

— Devrimci kuram olmadan devrimci devinim olmaz. Ama devrimci devinim olmadan devrimci kuram da olmaz. Belirli bir dönemde devrimci düşüncelerin varlığı, daha önce devrimci bir sınıfın varlığını öngerektirir. Devrimci kuram devrimci devinimde içkindir ve devrimci devinime kendi kuramsal bilincini kazandırarak onun türdeşliğini sağlar. Devrimci kuram olmadan, türdeş bir devrimci devinimden söz edilemez.

— Yanlış anlamıyorsam, devrimci kurama öngelen devrimci devinim bir şeydir, ama devrimci kuram olmadan olamayacak olan devrimci devinim bir başka şeydir diyorsunuz. Öyle mi?

— Öyle. Devrimci kuram, kendisine öngelen devrimci devinimin betimleyici bir yansısı değildir. Onu bir açıklama ve yönlendirme girişimidir.

— Peki. Şimdi siz, 18 Mart 1871 gününe değin, Fransız ordusunun 2 Eylül 1870 günü Sedan'da teslim bayrağını çekmesi üzerine, 4 Eylül 1870 günü kurulan yeni hükümete karşı, düşmanın Paris kapılarına dayandığı bir sırada girişilecek her türlü devirme girişiminin umutsuzca bir çılgınlık olacağını düşünüyordunuz. 18 Mart 1871'den sonra da, kuramınızın Paris Komünü üzerinde yönlendirici bir etkisi olmadı. O zaman, sizin devrimci kuramınızın Paris Komünü karşısında yaya kaldığı söylenemez mi?

— Niyetin üzüm yemek değil. Devrimci kuramın devrimci devinimde içkin olduğunu söylerken, bilimsel sosyalizmin aşkın ve kapalı bir dizge olmadığını da anlatmaya çalışıyordum. Bilimsel bir girişim olarak, sonsuz bir ardışık gelişme aşamaları dizisi oluşturmaya yetenekli dir bilimsel sosyalizm ve hiçbir gelişme aşamasında da o aşamadaki devrimci devinimlerin içinde sıkışıp kalacakları sert ve bükülmez bir kalıp oluşturmaz. Paris Komünü'nde de öyle oldu. Bizim devrimci kuramımız, Paris Komünü'nden sonra, Komün deneyini de kapsayan devrimci devinimlerin kuramı durumuna evrildi. Komün deneyini de özümledi ve kendi gelişme sürecinin yeni bir aşamasına erişti. Örneğin proletarya diktatorası kavramının Paris Komünü'nden önceki içeriği ile Paris Komünü'nden sonraki içeriği artık aynı şey olamazdı.

— Siz proletarya diktatorasını Paris Komünü'nden dört yıl sonra, Gotha Programının Eleştirisi'nde, kapitalist toplum ile komünist toplum arasındaki devrimci dönüşüm dönemine karşılık düşen siyasal geçiş döneminde devletin büründüğü devrimci diktatora olarak tanımlamıştınız. Paris Komünü'nden önce geçerli değil miydi bu tanım?

— Geçerliydi. Ama içeriği değişti. Ve bu değişiklik, bizim kuramımızdaki tek örnek de olmadı. Örneğin Alman İdeolojisi'nde sözü edilen parti ile, Gotha Programının Eleştirisi'nde sözü edilen parti, artık aynı şey değildi. Birinde bir sınıfın kendisi, öbüründe o sınıfın siyasal savaşım örgütü söz konusuydu. Örneğin artı-değerin gizini çözmeden önce, yani 1858'den önce kullandığım kimi ekonomik ve felsefel kategorilerin içeriği ile, aynı kategorilerin daha sonraki içerikleri aynı değildi. Söz gelimi ücret, daha önce emeğin fiyatı iken, 1858'den sonra emek gücünün fiyatı oldu. Emek ile emek gücü arasındaki fark, yalnızca bir sözcük farkı değildi. Kuramımızın belli başlı her gelişme aşamasında, buna benzer içerik değişiklikleri oldu. Bilimsel gelişme durmayacağına göre, bizden sonra da olmaması için hiçbir neden yok. Umarım olmuştur da.

— Biz gene proletarya diktatorasına dönelim. Değişen ne oldu proletarya diktatorasında?

— Doğrusunu istersen, her zaman Jakoben diktatoradan esinlenmekle birlikte, önceleri proletarya diktatorasını daha çok proleter devletin burjuvaziye yönelik devrimci terörizmi olarak düşünüyordum. Belki bir yerlerde gözüne çarpmıştır, 1848'in fırtınalı günlerinde, her devrimin bir diktatora, hem de enerjik bir diktatora gerektireceğini yazmıştım. Ama sonraları, amaca barışçı yollardan erişmeyi olanaklı kılan koşulların kimi ülkelerde oluşmaya başladığını gördükten sonra, devrimci devlet terörizminin proletarya diktatorası anlayışındaki ayrıcalıklı yerini koruyamayacağı açık değil miydi?

— Sizi hidayete erdiren Paris Komünü mü oldu?

— Çok hoşuna gidecekse öyle de diyebilirsin. Bak ben Fransa'da İç Savaş'ta Paris Komünü'nü, Fransız toplumundaki bütün sağlıklı öğelerin gerçek temsili, dolayısıyla gerçek ulusal hükümet olarak, aynı zamanda emeğin kurtuluşu yönünde savaşım veren bir işçi hükümeti, dolayısıyla sözcüğün tam anlamında uluslararası bir hükümet olarak tanımlarken, bunun bir proletarya diktatorası olduğunu söyleyemiyordum. Anlaşılan henüz eski proletarya diktatorası anlayışımı aşacak zamanım olmamıştı.

— Sizin söyleyemediğinizi, sonradan Engels söyledi. Ama onu devrimci terörizmden uzak durmakla eleştirmekten de geri kalmadı.

— Aynı eleştiriyi ben de yapmıştım. Amaca barışçı yoldan erişmeyi olanaksız kılan iç savaş koşullarında da devrimci devlet teröründen uzak durmak, büyük bir yücegönüllülük de olsa, eleştirilmemeli miydi? Ama Paris Komünü'nden sonraki gelişmeler, 1870'li yıllardan başlayarak, hiç değilse kimi ülkeler için, devrimci terörizmi proletarya diktatorasının özsel içeriği olmaktan çıkardı.

— Peki geriye ne kaldı?

— Geriye proleter devlet kaldı. Yetmez miydi?

— Belki de fazlaydı. Ama uykuya dalması beklenen bu aslana proletarya diktatorası adını takarak yapılan hayır, ürkütülen kurbağaya değer miydi?

— Sorunun hangi terimlerle konduğu unutulursa, değmezdi. Ama hiçbir sorunun hangi terimlerle konduğunu unutmamak gerekir. Yalnız bizim gençliğimizde değil, 1870'li yılların ortalarında da, devletin kaldırılmasından başka devrim tanımayan, devrimci devlet değil, devrimci anarşi isteyen, anarşinin diktatorasından başka hiçbir diktatora kabul edemeyeceklerini söyleyen... dostlarımız vardı. Sapı samandan iyice ayırmamız gerekiyordu. Devrimden sonra da bir devletin olacağını, bunun devrimci bir devlet olacağını, adının da proletarya diktatorası olacağını söylemek, ürkütülecek kurbağaya değerdi. Biz de öyle yaptık. Devleti kaldırmaktan başka devrim düşünemeyen anarşist|şeylerimiz... dostlarımız, bu yüzden bize otoriter, kendilerine anti-otoriter diyorlardı.

— Merkeziyetçi olduğunuz için.

— Merkeziyetçi olduğumuz için. Biz daha 1850 Mart'ında, gerçek devrimci partinin görevinin, 1793'te Fransa'da olduğu gibi, o gün de Almanya'da, en katı merkeziyetçiliğin gerçekleştirilmesi olduğunu yazıyorduk.

— Jakoben merkeziyetçilik?

— Öyle de diyebilirsin. Biz proletarya diktatorası anlayışımızda Jakoben diktatoradan esinlendiğimiz gibi, devrimci örgütlenme ilkesi olarak da senin Jakoben merkeziyetçilik dediğin şeyden yanaydık. 1793 merkeziyetçiliği, Napoléon'un 18 Brumaire'ine kadar süren ve tüm devrim boyunca il, ilçe ve komünlerin tüm yönetim organlarının, bu kuruluşların kendileri tarafından seçilen yetkililerden oluştuğu, bu yetkililerin de devlet yasaları çerçevesinde tam bir özgürlüğe sahip bulundukları bir merkeziyetçilikti. Yerel ve eyaletsel özyönetimi içeren, siyasal ve ulusal bir merkeziyetçilik. Bu merkeziyetçiliğin içeriğini oluşturan ve devrimin en güçlü kaldıracı durumuna gelen bu yerel ve eyaletsel özyönetimleri, Napoléon 18 Brumaire darbesinin hemen ardından kaldırarak, onların yerine bir gericilik aletinden başka bir şey olmayan kendi valiler yönetimini geçirdi. Merkeziyetçilik denince, anti-otoriterler işte bu despotik merkeziyetçilikten başka bir şey anlamıyorlardı.

— Bugün de merkeziyetçilik denince böyle bir merkeziyetçilikten başka bir şey anlamayanlar az değil.

— Hegel bütün büyük tarihsel olay ve kişilerin sanki iki kez yinelendiklerini yazmıştı.

— Büyük olmayanları iki kezden de çok yineleniyorlar anlaşılan.

Derin bir nefes aldı Karl Marx. Ses çıkarmadı.

— Bakın şimdi size son bir soru yönelteceğim. Altyapı, üstyapıyı belirler diyorsunuz siz. Bundan tek belirleyici etkenin ekonomik etken olduğu sonucu çıkmıyor mu?

Karl Marx yanıt vermedi. Engels konuşuyordu:

— Tarihteki belirleyici etken, son kertede, maddi yaşamın üretim ve yeniden üretimidir. Daha çoğunu hiçbir zaman ne Marx ileri sürdü, ne de ben. Gene de, bazen gençlerin ekonomik yöne gerektiğinden çok ağırlık vermelerinin sorumluluğu kısmen Marx ile bende olsa gerek. Hasımlarımızın karşısında, onlar tarafından yadsınan temel ilkeyi vurgulamamız gerekiyordu ve o zaman...

... Ve şimdi çalar saat çalmaz mı olsundu? Yusuf K. söylenenleri duyamıyordu.

— Eğri çubuğu düzeltmek için ters yöne bükme zorunda kaldık.

Peki bunu hangisi söylemişti? Yusuf K. uyku arasında çıkaramadı. Uyandı. ■

130. Yazılış Yılı Nedeniyle Marx'ın Grundrisse'sinin Günümüzdeki Önem

"SEN YOLUNDA YÜRÜ VE BIRAK NE DERLERSE DESİNLER"

Grundrisse'de, tüm insanlık tarihini kavramanın en temel anahtarları sergilenir

Anımsanacağı gibi, Karl Marx sonradan Grundrisse Taslak ya da Ön Çalışma olarak adlandırılan ve yedi defterden oluşan ünlü çalışma notlarını günümüzden 130 yıl önce, 1857 yılı Ekim ayından, 1858 Mart ayına kadar geçen kısa zaman dilimi içinde yazmıştır.

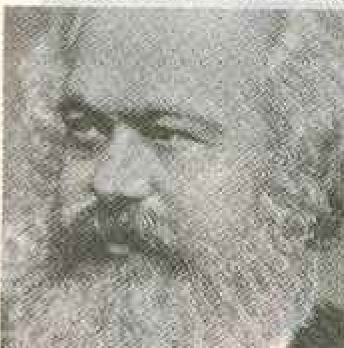
Marx , burada, yıllarca sürdürdüğü çok geniş bir kaynak taramasıyla sonradan kuramını temellendireceği hemen hemen tüm dünya yazınını incelemiş; notlar almış; özellikle, İngiliz ekonomi politikçileri, Alman idealist düşünürleri ve bu arada Hegel ile son hesaplaşmasını yapmış. Ekonomi politiğin temel yasalarını, üretim-tüketim, paranın dolanımı, artık-değer, sermayenin oluşumu, vb. üzerine görüşlerini derlemiştir.

Karl Marx , bu çalışmalarında Grek sanatından, Moğollar'ın yaşam biçimlerine kadar insanlık tarihinin hemen hemen tüm alanlarını kapsayan özgün düşüncelerini yeniden ve yeniden tartışmıştır...

Ancak, bu ünlü çalışmada, özellikle bizler için, en önemli bölümü, hiç kuşkusuz **Formen -Kapitalist Üretim Öncesi Biçimler** başlığı ile tanımlanan ve dördüncü defterin son, beşinci defterin ilk sayfalarını oluşturan, 2-3 formalık kısımlar oluşturmaktadır.

Marx 'ın bu aşamadaki çalışmalarının temel amacı daha çok kendi kendini bilgilendirmek olduğundan, defterlerini, sağlığında özgün bir yapıt olarak yayımlamamış. Fakat, burada araştırdığı konuların önemli bir bölümü, sonraki yıllarda yayımlanan **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı** ve **Kapital**'in temelini oluşturmuştur.

▼**Karl Marx 1872**

Grundrisse'nin, sonradan özgün bir çalışma şeklinde üzerinde ayrıca işlenmemiş bölümü olarak belki de salt "Formen" kalmıştır. Ne Marx , ne de Engels, çok istemelerine karşın, yaşamları boyunca, böylesi bir yapıt üretecek zaman ve malzeme bulmada zorluk çekmişlerdir. Ancak, çok çeşitli yazışmalarında bu önemli konuyu sürekli olarak tartışmışlardır...

Karl Marx 'ın yaşamöykü̈sü ve diğer tüm yapıtlarında olduğu gibi, Grundrisse'nin yazılış öyküsü de dünya tarihindeki büyük dalgalanmalar ve devrimsel kabarmalarla yakın bir yazgı birliği göstermiştir.

Marx , 1848 yıllarının büyük devrimsel hareketlerinden sonra ortaya çıkan görece durgunluk döneminde, kuramsal çalışmalarını yoğunlaştırmış, çok çeşitli konularda, sayısız denilebilecek kaynak taramasına başlamıştır... Ancak, 1850 yıllarının ortalarında bir anlamda Kırım Savaşı ile doruk noktasına ulaşan yeni bir dünya krizi görülmüş. Bir yandan İspanya'dan İtalya'ya, Balkanlar'a, Hindistan'dan Çin'e kadar uzanan ayaklanmalar-ulusal kurtuluş savaşları ortaya çıkarken, öte yandan da, başta Londra, Paris, New York olmak üzere, dünyanın başlıca büyük kentlerindeki borsaları, sanayi merkezlerini saran ağır ekonomik depresyon ortaya çıkmıştır.

Bu koşullar altında, Marx ile Engels, yeni durumu bir kez daha değerlendirmişler ve olası bir devrimci kabarmanın ön hazırlıklarını yapmaya başlamışlardır...

Bu amaçla, Marx , elindeki tüm olanakları ile, dünya işçi sınıfına, hem ekonomi-politiğin temel yasalarını, hem de içinde yaşanılan yeni dünya krizinin özgün sorunlarını kapsayan bir çalışma hazırlamayı düşünmüş ve Grundrisse böylesi bir tarihsel dönemin ürünü olarak ortaya çıkmıştır...

Grundrisse, bir anlamda Marx 'ın yaşamının ve kuramının evriminin dönüm noktasını oluşturmuştur. Bu nedenle de, bu yapıtın yeteri düzeyde özümlendiği konumlarda, diyalektik ve tarihsel materyalizmi anlamanın daha bir kolay olduğu bilinir. Ancak yazılış koşulları ve amacı göz önüne alındığında, Grundrisse'nin okunması ve anlaşılması çok zor yapıtlardan biri olduğu hep vurgulanır.

Marx , bu defterlerini-çalışma notlarını öylesine kendisi için yazmıştır ki, bunlara özgün bir ad bile koymamıştır. Ayrıca, bu elyazması notlarda, yazar tarafından belirlenen hemen hemen hiçbir ara başlık, hatta paragraf ve satır başı bile yoktur...

Elyazmalarının adı, yapıtı ilk kez yayına hazırlayan, Moskova, Marx -Engels-Lenin Enstitüsü tarafından, Marx ile Engels'in çeşitli yazışmaları göz önüne alınarak **Grundrisse der Kritik der Politischen Ekonomie (Rohentwurf) 1857-1858** (Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı) olarak düzenlenmiştir. Ayrıca, ara başlıklar ve açıklamalar, dip notları, konuların içeriği dikkate alınarak yine aynı kurum tarafından belirlenmiştir.

Ancak, biraz da kendi kendimize okuma gücü verebilmek için, eklemek gerekirse, bu çalışmanın zor anlaşılırlığı salt bizler gibi sıradan okurlar için değil, Engels için bile kolay olmamıştır. 2 Nisan 1858 tarihinde, okuması ve düşüncelerini söylemesi için çok kısa bir özetini kendisine gönderen Marx 'a, 9 Nisan 1858'de, Manchester'den verdiği yanıtta, Engels,

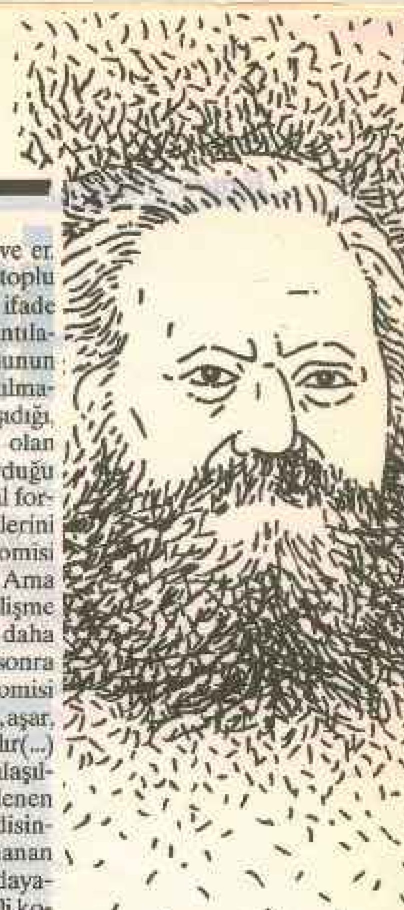
> *"Sevgili Arap, **
>
> *İlk yarım cildin abstract'ını incelemek çok zamanımı aldı. Gerçekten kısa bir özetten beklenebileceği üzerepek abstract bir abstract ve her türlü soyut düşünceden epey uzak kalmış olduğum için diyalektik geçişleri zorlukla izleyebiliyorum...."* demiştir.

Grundrisse'nin, dünya kamuoyundaki tartışmaları da, Marx 'ın diğer yapıtlarına göre, değişik ve ilginç bir gelişme göstermiş; özellikle çalışmanın odak noktasını oluşturan "Formen" bölümüne yaklaşım zaman zaman son kerte öğretici boyutlar almıştır.

İlk kez, Stalin döneminde, 1920 yıllarında Çin'de başlayan devrimci ayaklanmalara kuramsal bir engel olur düşüncesiyle, Marx 'ın "Formen" bölümünde tartıştığı "Doğu toplumları" ve "Asya Üretim Biçimleri" üzerine savlarının yaygınlaşmasını engellemek için, Grundrisse'nin yayımlanması oldukça geciktirilmiş; bu çalışma ilk kez, 1939-41 yılları arasında Moskova'da az sayıda basılmış ve çok sınırlı bir okur kitlesinin eline ulaşmasına özen gösterilmiştir... Marx 'ın bu yapıtı, ancak 1953 yılında Stalin'in ölümünden ve Berlin'de Almanca basımından sonra evrensel düzeyde okunup-tartışılmaya başlanmıştır. Ayrıca, -bu çalışma yayımlanmadan önce- 1929 ve 1931 yıllarında, Tiflis ile Leningrad'da düzenlenen "resmi" nitelikli kongrelerde Stalin'in, "ilkel sınıfsız toplum, köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist toplumlar"dan oluşan beş aşamalı-ve tek doğrulu- tarihsel evrim savı benimsenmiştir.

Böylece, ünlü Sovyet tarihçisi Yevgeni Varna'nın vurguladığı gibi, Stalin dönemindeki bu tür toplantılarda ve bunları izleyen uzun zaman dilimleri içinde, **Marks'ın yapıtlarından çıkarılan alıntılarla, Marks'ın kötü bir Marksist olduğu ve Marksizmi bilmediği kanıtlanmaya çalışılmıştır.**

Ancak, tüm bu zorlamalara karşın "tarihsel evrimin", "tarihin uyguladığı sağlamanın" hangi doğrultularda devindiğini, günümüz koşullarındaki Çin deneyinde tartışmak öğ-

retici olabilir...

Bugün, Çin'de, 1978 yılından beri uygulanan ve ikinci devrim ya da "Tarihsel Devrim" olarak tanımlanan reformların sonuçları devşirilmeye başlanmış; ve verilen bilgilere göre, şimdiye değin alınan sonuçlar beklenenlerin de ötesinde başarılı olmuştur... Tarım ve endüstri kesiminde gayrisafi-brüt gelirlerde % 11-12 bir artışa ulaşılmış; 35 milyon insana yeni çalışma olanakları sağlanmış; çalışanların gelirleri, 1980 yılında 762 Yuan'dan, 1985 yılında 1176 Yuan'a çıkmış; aynı dönem içinde, köylülerin kişi başına gelirleri 191 Yuan'dan, 400 Yuan'a ulaşmıştır... Yöneticiler, reformlarda sağlanan başarının gizini, tarım ve sanayide pazar gereksinimlerine göre üretim uygulamasının devletçe destekleme yöntemine bağlamaktadırlar...

Ancak tüm bunlardan, kimi çelişkili sorunların ortaya çıkmaya başladığı da gözlerden kaçmamaktadır. Örneğin, yöneticiler, kesinlikle kapitalizme dönüş ya da "Reprivatisierung" yok derlerken, öte yandan, salt sanayi kesiminde-ve 1985 yılında özel sektör işliklerinde çalışanların sayısı % 120 artmış ve 17,66 milyona ulaşmıştır... Özellikle konumuz yönünden ilginç olan gelişmeler 1978 yılından beri uygulanan "Devrimsel Tarım Reformları"nda görülmüştür. Burada, toprakların-kimi bölgelerde % 80'ne varan bölümü-**kullanım-zilyedlik** hakları 15 ile 30 yıl süreyle, köylülere verilmeye başlanmıştır.

Yöneticiler bu topraklardaki **kolektif devlet mülkiyetinin** sürdüğünü, bunların satılmalarının ve/veya miras yoluyla başkalarına bırakılmalarının söz konusu olamayacağını vurgulamaktadırlar. Zilyed hakkı ile başlayan bir gelişmenin sonunun nerelere varabileceğinin tartışılması konumuz dışında kalır. Fakat, Çin'de, uygulanan -ve bizlere hiç de yabancı gelmeyen- bu yeni tarım reformları ile tarımsal gelirin salt 1985-1986 yılında % 14,2 oranında arttığı da bir gerçektir...

Burada, giderek güncelleşen bir tanımlamayı bir kez daha anımsatırsak, gerçekten belki de günümüzün en önemli sorunlarından birini, bir üretim gücü olarak kişiliğin gelişimi yeterince göz önüne alınmadan verilen kolayına kararlarda, **insanların benim olandan bizim olana geçmelerindeki** tarihsel zorluk-direnç oluşturmaktadır...

■

Marx , **Formen**'de, Doğu toplumlarında belirleyici olanın, kolektif toplumsal mülkiyet olduğunu belirtmiş ve özel mülkiyetin ancak özel kullanma hakkı olarak ortaya çıktığını söylemiştir: Doğuya özgü biçimde olduğu gibi komünal toplum üyesi, toplum üyesi olarak, ortak toplum mülkünün bir parçasının zilyedliğini kazanır. Mülkiyetin **sadece** toplum mülkiyeti biçiminde bulunduğu yerde, üye birey, üye olması sıfatıyla, sadece bunun belli bir parçasının-babadan oğula kalabilen, ya da kalmayabilen-**zilyedliğine sahip**tir; çünkü mülkün herhangi bir parçası, toplum üyesine asla kendi adına değil, ancak toplumun dolaysız bir uzvu olma sıfatıyla ve dolayasıyla **ayrı** bir varlık olarak değil, ancak toplumla doğrudan birliği içinde ait olabilir. Dolayısıyla birey mülkün sadece zilyedidir. Sözkonusu olan sadece **ortaklaşa mülkiyet** ve **salt özel zilyedliktir.**

"Birey burada hiçbir zaman salt özgür bir emekçi olmanın tek boyutluluğuyla ortaya çıkamaz. Emeğin nesnel koşullarının kendisine ait olması önvarsayıldığı gibi, özne olarak kendisinin bir komünal toplum üyesi olduğu ve bunu, toprakla arasındaki ilişkiyi dolayımladığı önvarsayılmıştır." Marx , ayrıca, "En dirençli ve en uzun süre dayanan biçim daima Asya tarzıdır. Bu, Asya tarzının önvarsayımlarının, bireyin komünal toplum karşısındaki bağımsız olmayışının, kendine yeterli üretim devresinin tarımla el zanaatlarının birliğinin vb. doğal sonucu..." olduğunu vurgulamış ve... politik üst yapıların pek çok kereler yıkılmalarına karşın, tarımla zanaatın bu birbirlerinden ayrılmazlığının kırsal komünal toplumların varlıklarını hemen hiç değiştirmeden koruyabilmelerini koşulladığını... anımsatmıştır.

Diyalektik tarih anlayışında, tüm Doğu'nun kilit noktasını özel mülkiyetin bulunmaması olgusunun belirlediği vurgulandıktan sonra, Doğu toplumlarında, devletin temel gelirini, aynî ödenen toprak rant vergilerinin oluşturması ve bunun da sürekli olarak eski üretim tarzını koşullaması ve giderek tüm bunların, toplumsal üretim ilişkilerini olağanüstü **durgunlaştırdığının** tanımlanması, konunun can alıcı noktasını oluşturmaktadır...

■

Ancak, sorun salt üretim tarzının ve ilişkilerinin aşılmasından öte, tüm bunların ürettiği öznel-sübjektiv faktörün, üstyapı kuruluşlarının tartışılmasını da birlikte getirmiştir... Bu koşullarda ortaya çıkan ve bizlerin bugün de yakından tanıdığımız görünüm gerçekten korkutucudur.

■

Engels de, 1875 tarihinde, **Rus Tarım Komünleri Üzerine** yaptığı bir yaklaşımda, Bakunin ve ardılları gibi anarşistleri eleştirirken bu konuya oldukça ayrıntılı bir biçimde değinmiş ve özetle: Rus köylüsü, kendi topluluğu içinde kapanmış kalmıştır. Geri kalan dünya ancak söz konusu topluluğun işlerine karıştığı ölçüde onun için mevcuttur. Bu o kadar öyledir ki, Rusçada "mir" sözcüğü, hem dünya, hem de köylü topluluğu anlamına gelir. "Vyes mir" bütün dünya, köylü dilinde topluluk üyelerinin toplantısı anlamına gelir... Ülkede birbirinin benzeri, ama hiç de ortak olmayan çıkarlar yaratan toplulukların bu tam yalıtılmış durumu **Doğu despotluğunun** doğal temelidir... Hindistan'dan Rusya'ya kadar, bu tarımsal biçimin egemen bulunduğu her yerde, bu temel, despotluğu yaratıyordu ve onda, kendi tamamlayıcısını buluyordu. Yalnız genel olarak Rus devleti değil, ama onun özgül biçimi olan çarlık despotluğu da havada asılı değildi... diye yazmıştır.

Marx da, tüm güzel görünümlerine karşın -Doğu toplumlarındaki- köylerin, Doğu despotizmin temelini yarattığını vurgulamış ve ayrıca, Hindistan üzerine yazdığı ünlü makalesinde, "İngiltere'nin Hindistan'da yerine getirmesi gereken ikili bir görevi vardır; biri yıkıcı, öteki yenileyici-eski asyatik toplumun ortadan kaldırılması ve Asya'da Batı toplumunun maddi temellerinin atılması..." olduğunu belirtmiştir.

Grundrisse'de, salt Doğu toplumlarının değil, tüm insanlık tarihinin kavranmasının en temel anahtarları sergilenir. Örneğin: "(...) Burjuva toplumu, tarihin en gelişmiş ve en çok yönlü üretim örgütlenmesidir. Bu toplumun yapısının kavranması ilişkilerini ifade eden kategoriler, bunların dolaylı, yıkıntılarının ve ögelerinden burjuva toplumunun kendini inşa ettiği, bir bölüğü hâlâ dağıtılmamış olan kalıntılarını beraberinde taşıdığı, başlangıçta salt nüanslardan ibaret olan özelliklerini açık bir anlatıma kavuşturduğu vb... tüm ortadan kaybolmuş toplumsal formasyonların da üretim yapı ve ilişkilerini kavramamıza olanak sağlar. İnsan anatomisi de maymun anatomisinin anahtarıdır. Ama ait hayvan türlerinde gizli, daha ileri gelişme yönündeki imaların anlaşılması ancak daha ileri gelişim aşaması bir kez bilindikten sonra mümkündür. Demek ki, burjuva ekonomisi eski çağın vb. anahtarını sağlar(...) Haraç, aşar, vb. toprak rantı bilindiğinde anlaşılır(...) Toprak rantı, sermaye bilinmeden anlaşılmaz... (...) Tarihi gelişim ve ilerleme denen nesne genel olarak en son biçimin kendisinden önce gelenleri kendisine doğru tırmanan basamaklar olarak görmesi olgusuna dayanır. Bu biçimin ise ancak nadiren ve belli koşullar altında kendi kendini eleştirmesi mümkün olacağından... Aynı şekilde burjuva ekonomisi, feodal, antik Doğu ekonomilerini bir ölçüde anlamayı, ancak burjuva toplumu kendi özeleştirisine bir kez başladıktan sonra başarabilmiştir...

Özcesi, bir topluluğun, kapitalist, hatta tekelci aşamalara gelmesi, onun "yüzkarası" Doğu despotizm-kulluk dönemlerini yadsımasını zorunlu kılmaz. Tersine, kapitalizmin-sermayenin tanınmasından sonra, bu "tarihsel kamburun" etkilerinin daha uzun süreler ve de özellikle türlü biçimlerde taşınacağının bilinmesi ve buna göre hazırlıklı olunması gerekmektedir.

Marx , daha 25 Temmuz 1867'de, **kapital**'in birinci cildinin ilk baskısına yazdığı önsözde, "Biz,(...) salt kapitalist üretimin gelişmesinin değil, bu gelişmenin tamamlanmamış olmasının da acısını çekiyoruz. Modern kötülüklerin yanısıra, dünün mirası olan bir sürü kötülüklerin; çok eski üretim biçimlerinin alttan alta hâlâ sürüp gitmelerinden doğan ve bunların kaçınılmaz olarak beraberinde getirdikleri çağdışı toplumsal ve politik ilişkilerin altında eziliyoruz. Yalnızca yaşayanların değil, ölülerin de acısını çekiyoruz..." demiştir.

Bizim burada düşüncemiz, Grundrisse'nin yazılmaya başlanmasının 130. yılında, tarihsel soy ve özgeçmişimizin gerçekçi bir dökümünü yapabilmemize olanak sağlayacak, sağlıklı, serinkanlı, tarihin çapını kendi çapsızlığımıza uydurmaya çalışmayan, geniş açılı ve derin soluklu bir tartışma ortamının yaratılmasının kaçınılmaz gerekliliğini bir kez daha vurgulamaktır...

Son sözü, Grundrisse yazarına verip konuyu noktalarsak; "Bilimsel eleştiriye dayanan her görüşü memnunlukla karşılarım. Kamuoyu denilen şeyin hiçbir zaman ödün vermediğim önyargılarına gelince, önceden olduğu gibi, şimdi de büyük Floransalı'nın özdeyişini benimsiyorum: Sen yolunda yürü ve bırak ne derlerse desinler" (Segui ile tuo corso, e lascia dir le genti) Dante. **Tanrısal Komedya,** 'Araf', Şarkı V. ■

** Arap, Marks'ın yakın arkadaşları, arasındaki takma adı. Aynı çevre Engels'e de General derdi*

İNSAN MARX...

Çocuklarla çok kolay iletişim kurabilen, onların dünyasına kolaylıkla girebilen, saatler boyu çocukla çocuk olabilen bir insandı Marx.

Marx'ın da çocuk olduğunu düşündünüz mü hiç? Güçlü kuvvetli, çok zeki, ele avuca sığmaz bir oğlan çocuğu. Ablalarına karşı son derece zorba olan bu afacanın en büyük zevklerinden biri, onları kendi yaptığı berbat pastaları yemeğe zorlayarak eğlenmek. Kızlar bu işkenceye gönüllü olarak boyun eğiyorlar, çünkü Karl'ın kendilerini harika masallar anlatarak, nefis oyunlar kurarak ödüllendireceğini çok iyi biliyorlar.

Marx'ın da delikanlı olduğu aklınıza geldi mi hiç? Üniversite yıllarında ana baba otoritesinden uzak, özgürlükten sarhoş her delikanlı gibi, aşırı para harcamak, kılıç düellosu yapmak, gece sarhoş olup okulda gürültü patırtı çıkarmak gibi türlü avarelikler yapan bir delikanlı.

On yedi yaşındayken çılgınlar gibi aşık olup, sevgilisine "ruhlarını aşkla birleştirdiklerini ilan edebilirse", "o zaman kendisini Yaratan'ın eşiti hissedebileceğini" söyleyen bir delikanlı. Aynı delikanlı, henüz yirmi iki yaşındayken, bir hukuk felsefesi oluşturmaya kalkışıp, gece gündüz demeden, yorulmak nedir bilmeden hastalanıncaya kadar çalışıyor. Sonra da, bir gün, kurduğu sistemin tümüyle yanlış olduğunu farkedince, tuttuğu 4.800 kitap sayfası notu çöpe atmakta tereddüt etmiyor.

▼ Karl Marx, Friedrich Engels ve Marx'ın üç kızı Jenny, Eleanor ve Laura 1860-1870 arası

Daha yirmi üç yaşındayken, kendisinden onlarca yaş büyük aydınların yer aldığı bir çevrede saygın bir yer edinip kimilerince çağın en büyük filozofu; Voltaire, Rousseau, Holbach Lessing, Heine, Hegel gibi dehaları kişiliğinde bütünleştirmiş bir düşünür olarak nitelenmeyi hak ettiğinde de henüz bir delikanlı. Bu sıfatları hak etmenin bedeli olan aşırı yorgunluğu üzerinden atmak ve gevşemek için "tuhaf" eğlenceler bulmada usta. Bir gün, bir arkadaşıyla birlikte iki eşek kiralayıp, zavallı hayvanları kent sokaklarında deliler gibi sürüyorlar. Bu arada da, kendilerini izlemekte olanları şaşkınlığa uğratmanın verdiği zevkle olsa gerek, sevinç çığlıkları atıyorlar. Eşekler ise bu çığlıklara acı acı anırarak eşlik ediyorlar...

Marx hep biraz çocuk kalmış bir insan. Evlenip çoluk çocuğa karıştıktan sonra da, ak saçlı, ak sakallı bir dede olduktan sonra da. Hiç başarılı olamadığı satrançta sürekli yenilmeyi, üstelik oyunu kendi elleriyle öğrettiği dokuz yaşındaki kızına bile yenilmeyi onuruna yediremeyerek, her oyundan sonra saatler boyu çekilmez bir insan olacak denli çocuk. "Benim en büyük çocuğum Karl" diyen karısını, onu bu oyuna oturtmamaları için arkadaşlarına yalvarmak zorunda bırakacak denli çocuk. Gençliğinde bir iki binicilik dersi almış olduğu için kendisini birinci sınıf bir binici sanacak, eşek üstünde usta binici numaraları yapmaya kalkışacak ve bunda korkunç bir inatla diretecek denli çocuk.

Çocuklarla çok kolay iletişim kurabilen, onların dünyasına kolaylıkla girebilen, saatler boyu çocukla çocuk olabilen, önce kendi çocuklarının, onlar büyüdükten sonra da yerlerini alan torunlarının her tür isteğine, kaprisine uysalca boyun eğen bir insan olarak kalmasını açıklayan belki de bu özelliği.

Fransa'ya ablasının yanına kalmaya gitmiş olan küçük kızına, uzun zamandır hasret kaldığı köpeklerinin, kedilerinin ve kuşlarının her birinin ayrı ayrı "psikolojik" durumlarını anlatan bir mektup yazmak için, yoğun çalışmalarına ara vermekte tereddüt göstermiyor. En sevdiği, büyük kızı Jenny'den olan "biricik" torunu Johnny'yi özellikle şımartıyor. O istiyor diye, kendisinin "at arabası", dostları Engels'le Liebknecht'in ise "arabanın atları" olmaya layık görüldükleri bir oyunda, acımasız sürücünün, yani torununun deh, çüş komutlarına uyarak, ter tırnağından damlayana değin evin bahçesinde dört nala koşuşturup durabiliyor. Önce kendi çocuklarının, sonra da torunlarının kalplerini, bir de "harikulade" masallar anlatarak fethediyor. Tıpkı küçüklüğünde ablalarına anlattıkları gibi.

On yedi yaşındayken çılgınlar gibi aşık olduğu kadına, yani karısına, otuz sekiz yaşındayken kimbilir kaçıncı kez yeniden ilân-ı aşk ederken, ona kendisini "yeniden insan olarak hissettirenin büyük bir tutku; onu yeniden insan yapanın aşk olduğunu" söylüyor. Hem de Feuerbach'ın insana, Moleschott'un metabolizmaya duydukları, ya da proletaryaya olan aşk değil, sevgiliye duyulan aşk ve yalnızca ona olan aşkı.

Kuşkusuz dünyada pek çok kadın var ve bunların bazıları güzel. Ama Marx "her çizgisi, hatta yüzünün her kırışıklığı onda yaşamının en tatlı ve en kalıcı anılarını canlandıran bir yüzü başka nerede bulabilir?" Sevgilisinin yüzünde "sonsuz acılar, yeri dolduramaz kayıplar okuyor." Bunların başında, içinde yaşadıkları sefaletin sonucu olarak, üç çocuklarını daha bir yaşına varmadan yitirmeleri geliyor. Ayrıca ölümlerine değin yaşayacakları sürgünlüğün acıları. Parasızlık nedeniyle, aile yadigârı birkaç parça değerli eşyanın düzenli aralıklarla tefecilere verilmesi; redingotların hepsi rehincide olduğu için sokağa çıkamadan geçirilen haftalar vb. daha bir sürü acı ve mutsuzluk verici olay.

Marx, yakınlarına çok düşkün bir insan. Onların mutlulukları onun için son derece önemli. Kızlarını analarının yaşamını paramparça eden acılardan, yoksunluklardan korumaya çalışıyor. Bu yüzden de, aşkın ne olduğunu çok iyi bilmesine karşın, evlenmeleri söz konusu olduğunda "klasik" bir baba kimliğine bürünebiliyor. Damat adaylarından birine "evlenmeyi düşünmeden önce, uygunsuz davranışlarından vazgeçmesini" istediği, bu arada da ekonomik durumuna, ailesine ilişkin ayrıntılı, aydınlatıcı bilgilere ihtiyacı olduğunu belirttiği sert bir uyarı mektubu yollayabiliyor. Küçük kızının aşık olduğu devrimci gazeteci ile evlenmesini, damat adayının ne tutunacak bir dalı, ne de belli bir işi olduğu, bir ailenin geçimini temin etme konusunda pek şanslı bir insan olmadığı için engelleyebiliyor. Ama sonuçta, kızlarının yaşamlarını sosyalizm mücadelesine adamış öncü siyaset adamlarıyla evlenmelerinden büyük bir mutluluk ve onur duyan da o.

Genellikle bir çağa, bir devrime adını basan önderler o kadar idealize edilir ki onlarda atan kalp, damarlarında akan kan, heyecanları, tutkuları, sıkıntı ve korkuları unutuluverilir. Oysa onlar böyle anıtlaşmış olarak değil, insan olarak daha güzeldirler. Yarattıkları eserlerin büyüklüğü, onun altından kalkanın insan olduğu unutulmazsa daha iyi kavranabilir.

Marx'ın çok sevdiği "İnsanım: İnsana özgü hiçbir şey bana yabancı değildir!" deyişi çok şey anlatıyor. Evet, Marx insana özgü her şeyi kavramaya, incelemeye, yadırgamamaya hazırdı. Ve evet, Marx'ta insana özgü her şey vardı. ■

"Zozan"ın Adı ve Ana Dili

"Milli kültürümüze, ahlak kurallarına, örf ve adetlerimize uygun düşmeyen adlar konulamaz"

Savcı dedi, "senin kızının adı
Zozan mıdır?"
"Evet" dedim. İnkar etmedim.
Dedi, "bu neye gelir?"
Dedim, "Efendim biz yazın
yaylaya çıkarız.
"Yaylanın ismi Kürtçe 'Zozan'dır,
Türkçe 'Yayla'dır.
'Orada Allah onu verdi, dünyaya geldi.
'İsmini avratlar bırakmışlar:
'Zozan'.

Çoğumuzun bildiği ama basında pek sözü edilmeyen isim değiştirilmesi ile ilgili çarpıcı bir örnek, 15 Şubat 1987 tarihli Nokta dergisinde yayınlandı. Bu kez uygulama Bitlis ilindeydi. Emniyet Müdürü, bir rapor hazırlayarak, "gereğinin yapılması" isteğiyle Bitlis Cumhuriyet Savcılığı'na sunmuştu. Raporda, "Bu yörede yaşayanların çoğunun bölgesel özelliklerini korudukları ve bölge dilini kullandıkları, bu nedenle de çocuklarına Kürtçe isimler verdiklerinin belirlendiği" ifade ediliyor ve saptanabilen 12 kişinin ismi bildiriliyordu.

Bitlis Cumhuriyet Savcılığı, nasıl bir işlem yapması gerektiği konusunda Ankara Cumhuriyet Savcılığı'ndan bilgi soruyor. Ankara Cumhuriyet Savcılığı sorunu İçişleri Bakanlığı'na iletiyor. İçişleri Bakanlığı da Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce hazırlanan bir bilirkişi raporuna dayanarak, söz konusu isimlerin Türkçe olmadıklarına ve işlemin 1587 sayılı yasanın 16. maddesine ve ilgili yönetmeliğin 77. maddesine aykırı olduğuna karar veriyordu. Bu karar üzerine de, Bitlis Cumhuriyet Savcılığı 12 kişi hakkında soruşturmaya başlıyordu. Bitlis'in kışında, Ocak-Şubat aylarında, yıllar önce çocuklarına koydukları isimler yüzünden mahkemeye gelip giden kederli köylüler, hiç itiraz etmeden isimlerin değiştirilmesini kabul ediyorlar ve "Zozan"lar "Suzan" ya da "Özlem" oluyordu.

Bitlis'de bu isim değişikliği davaları görüledursun, Yargıtay 3. Hukuk Dairesi 22 Eylül 1986 tarihinde, başka bir isim değişikliği davası konusunda ise şu kararı veriyordu: "Nuşin adı, öteden beri Türkiye'de kullanılan isimlerdendir. Bunun yabancı bir dilden kaynaklanması, adın iptalini gerektiren bir neden teşkil edemez"

Bizim ülkemizde adaletin "hikmetinden sual olunmaz", ama anlaşılıyor ki bu garip uygulamanın belirli bir yasal dayanağı var. Türk vatandaşı çocuğuna dilediği ismi koyamaz. Görünüşte, bu ve benzeri yasalar hep "ulusal kimliğimizi ve bütünlüğümüzü korumak" gibi genel bir amaca yöneliyor. Fakat yasa koyucunun bütün çabalarına karşın, bu amacı karşılayabilecek uygun bir formülasyon bulunamıyor. "Zozan" adını Türkçe olmadığı gerekçesiyle yasaklamaya çalışırken karşımıza İran kökenli, Arap kökenli ya da kökeni belli olmayan türlü adlar çıkıyor. İfade edilemeyen asıl amaç dile getirilse, bu kez de hem resmi ideolojinin, varlığını kabul etmediği bir "anlite" resmen kabul edilmiş sayılıyor, hem de Bulgaristan'da Türkçe isimlerin değiştirilmesine karşı uluslararası kuruluşlarda gösterilen haklı tepki boşlukta kalıyor.

Nitekim raporda sözü edilen 1587 sayılı yasanın 16. maddesinde de, isim yasaklama işlemi, belirli bir dildeki isimlerin yasaklanması biçiminde değil, her türlü yoruma elverişli olan genel ifadelerle dile getiriliyor: "Çocuğun adını ana ve baba kor. Ancak milli kültürümüze, ahlak kurallarına örf ve adetlerimize uygun düşmeyen veya kamuoyunu inciten adlar konulamaz.

Bitlis'in gerçekçi Emniyet Müdürü, bütün bu incelikleri düşünmediği için raporunda "Bu yörede yaşayanların çoğunun bölgesel özelliklerini korudukları ve bölge dilini kullandıkları, bu nedenle de çocuklarına Kürtçe isimler verdiklerinin belirlendiğini" açıkça ortaya koyuyor. Demek, Devleti Bitlis'de temsil eden bir resmi görevli, "bu yörede çoğunluğu Kürtçe konuşan" ve çocuklarına "Kürtçe" isimler koyan bir halkın yaşadığını kabul ediyor ve İçişleri Bakanlığı'na kadar ulaşan resmi bir raporda bunu açıkça dile getiriyor.

Şimdi başka bir yasaya geçelim: Adı, "Türkçeden Başka Dillerle Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun". Numarası 2932 ve tarihi, 19 Ekim 1983. "Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında, yasaklanan dillere ilişkin esas ve usulleri "düzenleyen yasanın 2. maddesi aynen şöyle: "Türk Devleti tarafından tanınmış devletlerin birinci resmi dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır". Bu yasaklara aykırı hareket edenlere verilecek ceza, 6 aydan 3 yıla kadar hapis ve yüzbin liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası olarak belirleniyor. Yasanın 3. maddesinde ise "Türk vatandaşlarının ana dili Türkçedir" deniliyor(*).

1982 Anayasasının 26. Maddesindeki "Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında, kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz" buyruğunun gereği olarak hazırlanan ve dünyada bir benzerinin bulunabileceğini zannetmediğim bu yasanın, önce biçimsel hukuk açısından doğurduğu gariplikleri sonra da özünde taşıdığı akıl almaz anlamı gözden geçirelim: Hepimizin bildiği gibi, Latince Türkiye'nin tanıdığı hiçbir ülkenin birinci resmi dili değildir. Dolayısıyla bu dilde "düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması" 2932 sayılı yasaya göre yasaktır. Demek bugün üniversitelerimizin birçoğunda Latince ders veren, yazılı ve sözlü sınav yapan hocalar, derslere ve sınavlara giren öğrenciler, doktora tezi hazırlayan, makale yazan ve yayınlayan bilim adamları açıkça suç işliyorlar. Bitlis Emniyet Müdürü'nün yukarıda sözünü ettiğim raporunda belirtilenler doğruysa, o yörede "çoğunluğu Kürtçe konuşan" ve çocuklarına Kürtçe isim koyan insanları, çocuklarına Kürtçe isim koymalarından önce, bu yasak dili konuştukları için cezalandırmak gerekiyor. Yabancı ülkelerde doğup büyüyen, evde Türkçe konuşulmadığı için, bulundukları ülkenin dilini ana dili olarak öğrenen ve hiç Türkçe bilmeyen Türk vatandaşı çocukların, Türk vatandaşlığına geçen yabancıların, uluslararası anlaşmalarla Türkiye'de kendi dillerinde eğitim gören azınlıkların ana dillerini "kanun zoruyla" Türkçeleştirmeleri gerekiyor.

Bütün bu karmaşayı bir yana bırakalım. Ana dillerinin Türkçe olmadığını ve birçoğunun Türkçe konuşamadığını hepimizin bildiği milyonlarca vatandaşımızın "düşüncelerini" kendi dilleriyle "açıklamalarını" yasaklamak ne anlama geliyor? Dil ile düşünce arasında, kültürel, sosyolojik, psikolojik ilişkilerin ötesinde, çok daha nesnel düzeyde bağlar vardır. İnsanda bu iki beyin eylemi, diyalektik bir bütünlük içinde gelişir. Bu yüzdendir ki insan, belirli bir dille düşünür. Birkaç dil bilenlerde bile, çoğu zaman bunlardan en temel ve en ilk olanı, yani ana dili, düşünce sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Sonradan öğrenilen diller ne kadar gelişirse gelişsin, kişinin ana dilinin yerini kolay kolay alamaz. Belki, öğrendiğimiz yeni bir dille konuşurken, kavram zenginliği ve ifade olanakları bakımından ana dilimize göre bazı konuları daha rahat anlatabiliriz ama, kolay kolay o dilde düşünemez, o dilde acı çekemez, sevinemez, rüya göremeyiz. Tek dil konuşan bir insanda ise düşünme eylemi ile konuşma eylemi arasında iki yönlü işleyen tek bir bağlantı vardır. O bağlantının kesilmesi, insanın gelişme düzeyine göre değişen bir oranda, düşünce üretme yeteneğini geriletir ve körletir. Ana dilim olan Türkçe'den başka dil bilmiyorsam ve bu dille düşüncelerimi açıklamam yasaklanıyorsa, düpedüz benim düşünmem yasaklanıyor demektir. Suç sayılan herhangi bir şey düşünmem değil, doğrudan doğruya düşünmem, yani insan olmam yasaklanıyor demektir. Biz "düşünce suçları" ile uğraşırken, bu yasa ile yeni bir suç kavramı oluşturulmuştur: "Düşünme suçu"

Türkiye'nin ciddi boyutlarda bir doğu sorunu olduğunu biliyoruz. Ama bu soruna Zozan'ları Suzan yapmak ve insanların ana dilini kanun zoruyla değiştirmek gibi gülünç çözümler aramak, yaşanan bunca acıyı ağırlaştırmaktan başka neye yarar? ■

(*) Bu yasa metnini ilk kez Avukat Mehmet Ali Aslan'ın "Sosyalist Parti Tartışması" adlı kitabında gördüm ve şaşırıp kaldım. Tanıdığım hukukçu arkadaşlara sordum, onlar da benim gibi böyle bir yasadan haberdar değillerdi. İnsan hakları ile ilgili birkaç panelde bundan söz ettim ve bekledim ki uzman birileri bu hukuk ucubesini enine boyuna inceleyip birşeyler yazsın. Bugüne dek yazan olmayınca, iş benim gibi konunun uzağındaki birine kaldı.

Güney Dinç, bireysel başvuru hakkına sahip çıkmak gerektiğini söylüyor

ALDATMACAYI GERÇEĞE DÖNÜŞTÜRMEK

Hükümet tam uyuşmazlıkların olgunlaştığı sırada, üç yıl için benimsenen yetkiyi yenilemeyerek, araladığı kapıyı kapatmak olanağını elinde tutuyor.

"Yurttaşımız Elvan Can, Avusturya'ya karşı açtığı 'savunma hakkının kısıtlanması' davasında hukuksal bir zafer kazanmıştır"

Otuz üç yıldır politikacıların hiç ilgi duymadıkları bir konu geçtiğimiz ay kendiliğinden çözülüverdi. Devlet Bakanı Hasan Celal Güzel düzenlediği basın toplantısında elindeki yazılı metnin dışına çıkmamaya çalışarak Bakanlar Kurulu'nun Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvuru hakkını kabul ettiğini açıkladı. Bu durumda Türkiye'deki gerçek ve tüzel kişiler haklarının çiğnendiği iddiasında iseler, şikayetlerini Avrupa Konseyi'nin bir organı olan İnsan Hakları Komisyonu'na kadar götürebilecekler. Bu hak yalnız yurttaşları değil, ülkemizdeki yabancıları, vatansızları ve hatta "insan topluluklarını" da kapsıyordu. Ancak uluslararası kuruluşa gidebilmek için, bütün iç hukuk yollarının kullanılması, buna karşın uyuşmazlığın davacıların istemleri doğrultusunda çözülememiş olması gerekiyor.

Türkiye, kurulduğu 1949 yılından beri Avrupa Konseyi'nin üyesi. Bu kuruluşa kimliğini kazandıran asıl önemli belge, 4 Kasım 1950'de imzaya açılan "İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi" dir. Kısaca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi adıyla anılan belgeyi Türkiye, 19 Mart 1954 günlü Resmi Gazete'de yayınlanan 6366 sayılı yasa ile onaylayarak iç hukuk kurallarımız arasına kattı. A.İ.H.S.'nin önemi bireyi uluslararası organların korunması altına almasıdır. Sözleşme, bu görevi Avrupa Konseyi'ne üye 21 ülkenin birer temsilcisinden oluşan İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Hakları Mahkemesi'ne vermiştir. Bu organlarda Türkiye'nin de birer temsilcisi bulunuyor. Başvurular kanıtlarıyla birlikte Komisyon'a iletiliyor. Komisyon önce arabuluculuk çalışmaları yapıyor ve dostça çözüm yolları arıyor. Bu girişimlerden olumlu sonuç alamazsa önerilerini açıklayan raporunu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne veriyor. Kendisine yönelen şikayet üzerine Komisyon'un kararını benimsemeyen devlet, üç ay içinde konuyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne götürüyor. Mahkeme kararları kesin oluyor. Kararların zorlayıcı bir yaptırımı yok. Ancak Komisyon ya da Mahkeme kararlarını uygulamamanın ulusal ve uluslararası düzeyde, ağır siyasal sonuçları oluyor. Hiçbir ülke bu kararları yerine getirmezlik etmiyor. Amaç Avrupa hukuk birliğini sağlamaktır. Ülkeler, yanlışlıklarını düzeltip, kendi elleriyle kurdukları Avrupa Konseyi'ni yaşatmak için Komisyon'un veya Mahkeme'nin kararlarını uyguluyor; bunun için gerekirse yasalarını da değiştiriyor. Kararların uygulanması iç politikada da önem taşıyor. Avrupa'da İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını yerine getirmeyen hükümetler iktidarda kalamazlar.

Güney Dinç. "Özal'ın amacı zaman kazanmak."

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bireysel başvuru hakkı, Türkiye'de çok sözü edilmesine karşın hiçbir dönemde yeterince ciddiye alınmamıştır. En sıcak politik tartışmaların geçtiği günlerde bile, iktidardaki veya muhalefetteki siyasal partiler, istemlerini, ellerinin altında duran bu belgelere dayandırmamışlardır. Bu ilgisizlik günümüzde de devam etmektedir. YÖK Üniversitelerinin hukuk fakültelerinden ses gelmemektedir. İki sosyal demokrat parti birbirleriyle yarışmalarına karşın, uluslararası yükümlülükler temelinde özgürlük tartışmasına girmemiştir. Hukuk kuruluşlarından bile istek gelmezken Özal iktidarı hangi nedenlerle bireysel başvuru hakkını kabul etmiştir? Avrupa hukuk forumlarında TCY'nin 141, 142, 163. maddeleri, ölüm cezaları, tarikatlar, türbanlılar, 1402'likler sorunları tartışmaya açılırsa Türkiye'nin durumu ne olur? Hem bireysel başvuru hakkını benimseyip, hem de kendimize özgü uygulamaları bu denetimin dışında bırakacak çekinceler koyabilir miyiz?

Bu konularda, insan hakları üzerindeki çalışmalarını bir de kitapta toplamış olan Güney Dinç'le bir söyleşi yaptık:

▶ **Bireysel başvuru hakkının benimsenmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?**

▶ "Becerikli, işbitirici" Özal iktidarı, her olayda olduğu gibi, bu konuda da, geleceğin yöneticilerini bağlayan atak bir karar aldı. Uzunca bir süre, hakkın özünü işlemez duruma getirecek çekinceler koymanın yollarını aradılar. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 25. ve 46. maddeleri "belli bir süre" sınırlandırmasının dışında bireysel başvuruların kısıtlanmasını kabul etmiyor. Yani uyuşmazlığın türlerine göre farklı uygulamalar getirilemiyor. Bu durumu gözeterek hükümete zaman kazandıracak kestirme bir yol buldular: Ancak bireysel başvuru hakkının kabul edilmesinden sonra doğacak olaylar, uluslararası organın incelemesine götürülecek. Yani kabul mektubunun Konsey Genel Sekreterliği'ne verildiği 28 Ocak 1987'den sonra bir suç işlenecek, kişi yargılanıp dava sonuçlanacak, temyiz ve karar düzeltme aşamaları da geçtikten sonra Komisyon'a gidebilecek. Ülkemizde yargının işleyiş hızı herkesçe bilinmektedir. Bu koşullarda hiçbir olay, 2-3 yıl geçmeden uluslararası organlara götürülemez. O tarihe kadar yeni seçimler yapılmış olacaktır. Eğer iktidar değişmezse, tam uyuşmazlıkların olgunlaştığı sırada, üç yıl için benimsenen yetkiyi yenilemeyerek, araladıkları kapıyı büsbütün kapatmak olanağını ellerinde tutuyorlar.

Sıkıyönetim uygulamaları bireysel başvuru hakkının dışında bırakılıyor. Sözleşme'nin 15. maddesi, hükümetlere böyle bir olanak tanıyor. Ancak sıkıyönetim mahkemelerinin kararlarını bireysel başvuru hakkı kapsamı dışında bırakan çekincenin geçerli olmayacağı kanısındayım. Askeri mahkemeler sıkıyönetimin değil yargının bir parçasıdır. Ayrıca 1402'likler sorunu, sıkıyönetim süresince bireysel başvurunun kapsamı dışında tutulabilir. Sıkıyönetim kalktıktan sonra, konu, olağan hukuk kuralları içinde çözüleceğinden eski görevlerine alınmayan 1402'likler bireysel başvuru hakkını kullanabilirler.

Yurt dışındaki olaylarla ilgili çekincenin de kişisel haklar yönünden geçerli sayılmayacağı düşüncesindeyim. Demir Özlü'nün vatandaşlıktan çıkarılması gibi kararlar, dış sorunlar değildir. Bu kararlar Ankara'da alınıyor. Hukuksal tartışmayı yaratan olay, Demir Özlü'nün ne yaptığı değil, bir yargı kararına dayandırılmadan ona uygulanan vatandaşlıktan çıkarma işlemidir.

Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne verilen mektupta, "çekince" yerine geçecek bazı yorumlar bulunmaktadır." Komisyon'a tanınan yetki bakımından, Sözleşme'nin 8, 9, 10, ve 11. maddelerinin 2. fıkralarında yer alan 'demokratik bir toplum' kavramının, Türk Anayasası'nın başlangıç ve 13. maddesinde yer alan ilkelerle uyum içersinde olduğu anlaşılmalıdır." deniyor. Böylece, 1982 Anayasası'nın özgürlükleri kısıtlayan kurallarının, A.İ.H.S.'ye uygun bulunduğu, ön koşul olarak ileri sürülüyor. Aynı durum, örgütlenme, dernek kurma, sendikal haklar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıyla ilgili Anayasa'nın 33, 52. ve 135. maddeleri için de öne sürülüyor. Bu açıklamalarla, T.C. Hükümeti, belirtilen konularda A.İ.H.S.'deki 'demokratik toplum' kavramıyla çelişmeyeceğiz güvencesini verirken, Komisyon'dan da, anılan maddelerin Sözleşme'ye aykırı olduğu biçiminde değerlendirmeler yapmaması isteniyor. Yani kısaca, temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren konular, bireysel başvuru hakkının kapsamına alınmakla birlikte, 1982 Anayasası'na uygun düşen kısıtlayıcı önlemleri, A.İ.H.S.'ye aykırı bulacak değerlendirmelerin benimsenmeyeceği bildiriliyor. Türkiye'deki demokrasinin enini-boyunu saptayan iktidar, Komisyon'dan bu koşullarda görev yapmasını istiyor.

Bireysel başvuru hakkının içeriğini boşaltan öneriler, bir yerde, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nu, kendi kuruluş gerekçeleriyle çelişen bir düzleme çekiyor. Avrupa Konseyi organlarından, topluluğun genel ilkelerinden ayrılarak, Türkiye'ye özgü ölçüler içinde çalışması isteniyor. Bu tasarımlar, elbette olacak şeyler değildir. Komisyon'un ve İnsan Hakları Mahkemesi'nin daha önceki kararlarında yinelendiği gibi, "..devletlerin kendi koydukları yasa ve tanımların ancak göreceli bir değeri vardır." Avrupa Hukuk Birliği'ne varmak için, topluluk ilkeleriyle çelişen uygulamalar, yerel yasalara uygun düşse bile, İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ihlâli olarak değerlendirilmektedir. Bu durumda, önerilen çekince niteliğindeki koşulların geçerli sayılamayacağı inancındayım.

Bütün eksiklik ve yanlışlara karşın, atılan adım son derece önemlidir. Kendilerine sosyal demokrat adını yakıştıranların, ne iktidarda, ne de muhalefette iken ilgi göstermedikleri bir alanda, Özal iktidarı çok önemli bir adım atmıştır. İktidarın amacı, ülkemiz insanının özgürlüklerini geliştirmekten çok, Avrupa'ya daha sevimli ve yakın görünebilmektir. Özellikle DİSK davası sonuçlarının, Barış Derneği davasının yarattığı olumsuz izlenimleri, Avrupa Konseyi dönem başkanlığı yapacağımız bir sırada yumuşatmaktır. Onların bu güdülerle başlattıkları girişim, kamuoyunun konuya sahip çıkmasıyla olumlu bir yöne götürülebilir.

► Bireysel başvuru yolu açılınca TCY'nin 141, 142, 163. maddelerine dayandırılan uygulamalar, ölüm cezaları, din eğitimi ve türban sorunu gibi konular nasıl bir değişim içine girecektir?

► Avrupa'da düşünce ve örgütlenme suçu yoktur. TCY'nin 141, 142, 163. maddelerinin ve benzer suçların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile bir arada yürütülmesi olanaksızdır. Bu tür yapay suçların bir an önce kaldırılması gerekir. Sosyal haklar konusunda yetersiz ve eksik bir belge olan A.İ.H.S. geleneksel demokratik haklar yönünden çok önemli güvenceler getirmektedir. Bu hakları anayasalarıyla da koruyan Avrupa ülkelerinde insan haklarının yaşatılması önemli bir sorun olmaktan çıkmıştır. Türkiye ise gelişmelerin dışında kalmış ve Avrupa hukuku ile aramızda derin uçurumlar açılmıştır. Vakit geçirmeden hukuk reformu gündeme getirilmeli ve bu farklar kapatılmalıdır. Temel amacı Avrupa Birliği'ni sağlamak olan Avrupa Konseyi'nde yürürlükteki yasalarımızla, insan hakları ihlallerine neden olan uygulama alışkanlıklarımızla, seçkin bir yer edinemeyiz. Avrupa'dan çifte standart beklemek ise hem yurttaşlarımızın çıkarlarına hem de topluluğun amacına ters düşer. Bireysel başvuru hakkına çekinceler konamazken, devletler, İnsan Hakları Sözleşmesi'ni geliştiren ek sözleşme ve protokollere çekinceler koyabiliyorlar. Hatta bunları hiç imzalamayanlar da olabiliyor. Örneğin 28 Nisan 1983'te imzaya açılan ve bugüne kadar 16 ülkenin benimsediği 6 numaralı ek protokol ile Avrupa'da barış koşullarında ölüm cezalarının kaldırılması kararlaştırıldı. Ancak Türkiye bu protokolu onaylayıp imzalamadı. Bu durumda ülkemizde ölüm cezaları ile ilgili yasal düzenlemelerde önemli değişimler beklenemez. Ancak Avrupa ile yakınlaşma çabaları içindeki Türkiye'nin 6 numaralı ek protokolu benimseyerek ölüm cezasını kaldırması gerekir.

Öğrenim hakkı 1 numaralı ek protokol ile kabul edilmiştir. Türkiye bu protokolu onaylarken "tevhidi tedrisat" kanunu hükümlerini saklı tutmuştur. Bu durumda, laik eğitimle bağdaşmayan istemlerin bireysel başvuru hakkına konu yapılmasına olanak yoktur. Yurttaşlar, ancak bu yasanın kapsamı dışında kalan öğrenim özgürlüğüne ilişkin istemlerini son çözüm olarak komisyona götürebilirler.

► Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na ve Mahkemesi'ne şimdiye kadar başvuran Türkler var mı?

► 1983 yılında 14, 1984'te 9, 1985'te 15 yurttaşımız Konsey üyesi çeşitli ülkelerle olan uyuşmazlıklarının çözümü için Komisyon'a başvurmuşlardır. Aynı yıllarda Türkiye'ye yönelen 21 yakınma dosyası açılmıştır. Ancak yurttaşlarımıza bireysel başvuru hakkı tanınmadığı için bu dilekçeler üzerine herhangi bir karar alınamamıştır. A.İ.H.M., 1960 yılından 85 yılının sonuna kadar 116 davayı sonuçlandırmıştır. Bu davaların 7'si Avrupa'daki çeşitli ülkelerdeki kamusal uygulamalardan yakınan yurttaşlarımızın açtığı davalardır. Onlar hukuksal destek görmeden kendi çabaları ve Avrupalı hukukçuların yardımları ile tüm davalardan olumlu sonuç almışlardır. Abdülbaki Öztürk, Arif Koç adındaki yurttaşlarımız Federal Almanya'ya karşı açmış oldukları davalarla yabancı sanıklardan mahkemelerde çevirmen ücreti alınamayacağının karara bağlanmasını sağlamıştır.

Lütfü Pakelli Türkiye'de bulunduğu sırada yaptığı başvuru sonucunda F. Alman Yargıtayındaki duruşması için kendisine ücreti devletçe ödenen bir avukat atanmamasının, savunma güvencesine aykırı olduğunu kabul ettirmiştir.

Bekir Balkandalı adındaki yurttaşımızın eşi Sohayir Balkandalı'nın açtığı dava sonucunda, İngiltere'nin göçmen işçilere ayrıcalıklı uygulama yaptığı saptanmış ve giderek bu ülke Göç Yasası'nı değiştirmek zorunda kalmıştır.

En son örnek ise Elvan Can'ın Avusturya'ya karşı kazandığı hukuksal zaferdir. Bu dava sonunda Avusturya hükümeti yurttaşımıza yüklüce bir tazminat ödemek zorunda kalmış, ceza yargılama yasasını değiştirmiştir. Elvan Can davası, bütün Avrupa Konseyi ülkelerinde tutuklu sanığın cezaevinde avukatı ile görüşürken savcılığın bir gözlemci bulundurarak onların konuşmalarını dinlemesini, savunma hakkını kısıtlayan bir uygulama olarak kabul etmiştir. Yurttaşlarımızın adıyla anılan bu davalar tüm Avrupa'ya örnek olmuş, yalnız kendilerinin değil, aynı koşullardaki insanların sorunlarına çözüm getirmiştir. ■

BİREYSEL BAŞVURU'NUN ABC'Sİ

Kimler başvuruda bulunabilecek: İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesiyle koruma altına alınmış bir hakkı çiğnenen kişiler, Hükümet dışı kuruluşlar (dernek, sendika vb.) ile kişi toplulukları.

Ne zaman başvuruda bulunulacak: Hakkı çiğnenen kişi ya da kişi topluluklarının Türkiye'de haklarını elde etmek için yargı yoluna başvurmaları üzerine kesin kararı alınmalarından itibaren 6 ay.

Nereye başvurulacak: Hakları çiğnenmesiyle ilgili tüm kanıtları içeren imzalı bir dilekçe "Secretariat General du Conseil d'Europe - Strasbourg - Fransa" adresine yollanacak.

Hakların korunması süreci

I- A.İ.H.K.'na Başvuru

Başvurunun ön incelenmesi

■ Başvuru reddedildi ► Dosya kapanır

■ Başvuru kabul edildi

Başvurunun özünün incelenmesi

Dostane çözüm arayışı

■ Dostane çözüm yok ► Dosya kapanır

■ Dostane çözüm var

Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun Görüş ve Önerilerini içeren Rapor

Rapor Bakanlar Komitesine verilir.

Üç aylık bekleme Süresi
► Türkiye'nin kabul etmediği aşama

İlgili Devlet uyuşmazlığın A.İ.H.M.'ne götürülmesini istemezse A.K.B.K. karar verir.

A.K.B.K. kararın uygulanmasını izler

İlgili Devlet uyuşmazlığı A.İ.H.M.'ne götürür

Mahkeme kesin kararı verir

A.K.B.K. kararın uygulanmasını izler

"Yurt Dışında Türkiye'nin Aleyhine Çalışmak" Suçlamasını Şiddetle Reddederim

12 Eylül müdahalesinden yaklaşık bir yıl önce, genel başkanı olduğum TÖB-DER'in faaliyetleri Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından durdurulmuştu. Biz TÖB-DER yöneticileri, daha önce Sıkıyönetim Komutanlığı'nın izni ve gözetimi altında Ankara'da yaptığımız bir şube başkanları toplantısından ötürü, tutuksuz olarak yargılanmaktaydık. 12 Eylül hareketinin ilk bildirilerinden, açıklamalarından Derneğimiz hakkında yeni suçlamaların hazırlanmakta olduğu açıkça belli olmuştu. Nitekim ben ve bazı yönetici arkadaşlarım, hareketten hemen sonra gözaltına alınmış ve bir ay sonra serbest bırakılmıştık. Fakat her an yeniden tutuklanabilirdik. Çünkü Anayasa yürürlükten kaldırılmış, parlamento kapatılmış, parti dernek ve sendikaların tüm faaliyetleri durdurulmuştu... Bu koşullarda yurt dışına çıkmak zorunda bırakıldım.

Yurt dışına çıktıktan kısa bir müddet sonra da "Yurda dön" çağrısına muhatap oldum. Doğrusu o zamana kadar, yurttaşlık haklarıma bile el uzatılabileceğini düşünmemiştim. "Yurda dön" çağrısı üzerine zamanın Genelkurmay Başkanı'na basına açık bir mektup yazdım, kendi yöntemleri ve icraatlarını hukuk ve meşruiyet açısından değerlendirerek, neden bu çağrıya uymayacağımı bildirdim. Esasen o zamanki mevzuatta bizim durumumuzda olanların yurttaşlıktan çıkarılmasını mümkün kılabilecek bir hüküm mevcut değildi. Çağrıdan sonra yurttaşlık yasasında değişiklik yaparak "yurda dön" çağrısını yinelediler, nüfus kütüğünden kaydımızı sildiler. Herhalde sonradan, bu yolun yurt dışında bulunanlar üzerinde etkili olacağına inanıldı ki, uygulama yaygınlaştırılarak yüzlerce kişinin yurttaşlık hakları ortadan kaldırıldı. Yurttaşlıktan çıkarma gibi çok özel bir idari tedbir, yurt dışında bulunan muhalifleri cezalandırma biçimine dönüştürüldü. Bununla da kalınmadı, yurttaşlıktan çıkarılanların mal varlıklarına el konularak, birinci derecede yakınlarına pasaport verilmeyerek eş ve çocukları, hatta akrabaları da cezalandırıldı.

Avrupa'da karşılaştığım birkaç Şilili sendikacı meslektaşa, böyle bir uygulamanın kendi ülkelerinde olup-olmadığını sordum. "Hayır" dediler. Şilili sendikacılar kendi ülkelerinin pasaportlarıyla yaşıyorlar, yurttaşlık hakları devam ediyor; fakat şimdilik ülkelerine özgürce girip çıkamıyorlar.

Yurttaşlıktan çıkarılan bizlere yöneltilen, "yurt dışında Türkiye'nin aleyhinde çalışmak" suçlamasını şiddetle reddederim. Türkiye'de demokrasinin, insan haklarının, sendikal hakların yürürlükte olmasını istemek, ülkenin aleyhinde çalışmak mı oluyor? Bir kısım basının çirkin bir biçimde katıldığı "kansızlar", "vatansızlar" suçlaması da, siyasi mücadelenin ve karşılığın asgari seviyesine bile uymamaktadır.

Ben ve benim gibi yüzlerce kişi, şu anda yurttaşlık haklarımızdan mahrum edilerek, siyasi mülteci olarak yaşamak zorunda bırakılmışsak ve başka bir ülkenin yurttaşı olmak için başvuru dahi yapmamışsak, biçimsel olarak vatansız (heimatlos) durumuna düşürülmüşsek, bu kusur bizde aranmamalıdır. Ayrıca bu durum, ülkemizi, insanlarımızı sevmediğimiz, düşünmediğimiz anlamına hiç gelmez.

Sevgili ve güzel yurdumuzda çilekeş ve onurlu insanlarımızla yeniden birlikte yaşamak sürekli dileğimizdir. Saygılarımla.

Gültekin Gazioğlu

YİNE YURTTAŞLIK HAKKI

Altında Türkiye Cumhuriyeti'nin de imzası bulunan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 15. Maddesi'nde şunlar yazılıdır:

▶ **Herkesin bir uyrukluk hakkı vardır.**

▶ **Kimse keyfi olarak uyrukluğundan yoksun bırakılamaz. Kimsenin uyrukluğunu değiştirme hakkı yadsınamaz.**

Oysa 12 Eylül 1980'den itibaren birçok yurttaşımız, uyrukluk, yani vatandaşlık haklarından mahrum bırakıldılar (söz konusu yurttaşlarımızın Resmi Gazeteleri tarayarak çıkardığımız tam listesini bu sayfalarda bulacaksınız). Geçen sayımızda, değerli yurttaşlarımız Melike Demirağ ve Şanar Yurdatapan'ın dergimize yolladığı mektupları yayınlamıştık, bu sayımızda da Sayın Gültekin Gazioğlu ile Sayın Kemal Daysal'ın mektuplarını yayınlıyoruz. Vatandaşlık hakları ellerinden alınan diğer yurttaşlarımızın mektuplarını yayınlamayı sevinçle sürdüreceğiz.

YURTTAŞLIĞI KAYBETTİRİLENLERİN LİSTESİ 1980-1986

Türk Vatandaşlığı Kanunu 13 Şubat 1981 tarih ve 2383 sayılı Kanunla değiştirilerek, 25. maddeye ünlü "g" fıkrası eklendi. Bu fıkraya göre, "Yurt dışında bulunup da Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliği ile kanunun suç saydığı şekilde iktisadi veya mali güvenliği aleyhinde faaliyette bulunan veya yurt içinde bu tür faaliyetlerde bulunup da her ne suretle olursa olsun yurt dışına çıkan ve hakkında Türkiye'de bu nedenle kamu davası açılmasına veya ceza kovuşturmasına veya hükmün infazına olanak bulunmayan ve gelmesi için yapılan duyuruya rağmen üç ay içinde, Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde bir ay içinde yurda dönmeyenler" hakkında Bakanlar Kurulu "Türk vatandaşlığını kaybettiklerine" ilişkin karar verebilir.

Vatandaşlık Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 37. maddesinin "g" bendine göre de bu kişilerin mal varlıkları tasfiye edilir.

12 Eylül 1980 tarihinden 1986 yılı sonuna kadar Bakanlar Kurulu Vatandaşlık Kanunu'nun 25. maddesinin g fıkrasına göre 14 kez karar alarak 187 kişinin Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine ve bu kişilerin Türkiye'de bulunan mallarının hazinece tasfiye edilmesine karar vermiştir.

Yurttaşlığı kaybettirilen 187 kişi, yurttaşlığı kaybettirilme sırasına göre şunlardır:

Gültekin Gazioğlu, Behice Hatko (Boran), Yahya Kemal Demirel, **Kemal Daysal, Mehmet Karaca, Murat Tokmak, Turhan Ata, Yaşar Arıkan, Müslüm Şahin, Aydın Yeşilyurt, Zeki Adsız, Salih Taner Serin, Ayhan Dümen, Hüseyin Şemsettin Ercan, Bahtiyar Erkul, Kemal Burkay, Hasan Cingöz, Ali Batman, Hıfzullah Çakırbay, İlhami Erekli, Selahattin Fazla, Metin Denizmen, Muhtar Cem Karaca, Mehmet Zeki Göktan, Hasan Basri Aydın, Yılmaz (Güney) Pütün, Moiz Fresko, Hüsne Peköz, Hasan Çongara, Mustafa Güçlü, İbrahim Güçlü, Reyhan Azak, Paşa Güven, Görgün Görken, Engin Kaygalak, Mehmet Ali Şeker, Mehmet Emin Turan, Sarp Kuray, Hatice Bekdemir, Hatice Naşide Zülal Kılıç, Abdulvahap Kumararslan, Feti Yentür, Emrullah Gürsel, Seyfullah Erbil, Halit Erdem, Bakiye Beria Onger, Vasfi Sav, Nadir Tilkioğlu, Ayşe Melike Yurdatapan, Mehmet Şanar Yurdatapan, İnci Özgüden, Doğangün Özgüden, Şiho Yıldırım, Şerafettin Kaya, Enver Altaylı, Musa Serdar Çelebi, Ali Baran, Mehmet Uzun, İsmail Hakkı Büyükakan, Necati Oktan, Selahattin Eş, Namık Kemal Depren, Veysel Delialioğlu, Yusuf Işık, Hasan Yusuf Küpeli, Abdürrazak Taşbent, Kadir Mısıroğlu, Ahmet Nazmi Canpolat, Osman Müfit**

12 Eylül'ün, kısıtlı da olsa var olan, kurulu demokratik düzeni ortadan kaldırmayı amaçlayan, önceden planlanmış bir eylem olduğu bugün açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Parlamento dağıtılmış, Anayasa feshedilmiş, demokratik-politik haklar, sendikal özgürlükler ortadan kaldırılmıştır.

Toplumsal düzenin ve devletin yeniden yapılanmasını amaçlayan 12 Eylül yönetimi, tüm ilerici, devrimci ve yurtsever güçleri etkisiz hale getirmeden, susturmadan, başarıya ulaşamazdı. Bu nedenle, daha darbeyle birlikte, DİSK yöneticilerinin de içinde olduğu binlerce, on binlerce kişi gözaltına alınmış, zindanlara tıkılmıştır. Milli Güvenlik Konseyi'nin veya Sıkıyönetim Komutanlıkları'nın, hiçbir yasal dayanağı olmayan bu tek yanlı uygulamalarını kabul etmeyen birçok kişi, yaşamını ve sorumlu oldukları çalışmalarını sürdürebilmek için yurt dışına çıkmak zorunda kaldılar. Bunlardan biri de bendim.

12 Eylül yönetimi, vatandaşlık hakkını düzenleyen yasada hukuk kurallarıyla bağdaşmayan keyfi değişikliğe giderek bizleri Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkardığını ilan etti. Getirdikleri 2383 sayılı ek yasayla bize yöneltilikleri suçlama, "ülkenin iç ve dış güvenliğini tehdit" etme olarak gösteriliyor.

Burada, kendi adıma sözü hiç de uzatmadan hemen belirtmeliyim ki, böylesi bir suçlamayı asla kabul edemem, reddederim. Benim ve vatandaşlıktan atıldığı ilan edilen diğer yurtseverlerin yurt dışında sürdürdükleri çalışma, "ülkenin iç ve dış güvenliğini tehdit etme" bir yana, tam tersi, ulusal bağımsızlık ve gerçek demokrasiyi hedefleyen, ülkemizin dünya ulusları arasında saygın bir konuma yükselmesini amaçlayan, soylu bir çalışmadır.

DİSK üyelerinin özgür iradesiyle seçildiğim ve bugün de onur duyarak taşıdığım DİSK Yürütme Kurulu üyesi olma sıfatım nedeniyle sorumlu olduğum bu çalışmaları, kuşkusuz bundan böyle de sürdüreceğim.

Ülkemizin iç ve dış güvenliğini tehdit eden asıl unsur, bizim yurt dışında sürdürmek zorunda kaldığımız çalışmalar değil, son altı yıldır ülkeyi yönetenler tarafından sürdürülen uygulamaların, bugün daha net bir şekilde ortaya çıkmış olan olumsuz sonuçlarıdır.

- Demokratik-politik haklar, sendikal özgürlükler ortadan kaldırılmıştır.
- En temel insan hakları ağır baskılar altındadır.
- Ülkemiz, gelir dağılımının en eşitsiz olduğu ülkelerin başında yer alıyor. Son altı yılda, işçi ücretleri, memur maaşları, asgari ücret, reel olarak yarı yarıya düşürülmüştür.
- ABD'nin dayatmalarına boyun eğilerek, ulusal egemenlik haklarından telafi edilmesi zor ödünler verilmiş, ABD ile yapılan son SIA anlaşması, bırakınız kamuoyunu, mevcut parlamentoda bile tartışmaya açılmadan kabul edilmiştir.

İşte bu ve benzeri uygulamalar ülkemizin üzerinde kalın bir sis perdesi oluşturuyor. Bu sis dağıtılmadan, sadece günümüz değil, geleceğimiz de ipotek ve tehdit altındadır.

Kemal Daysal

Yalçın, Ümit Şen, Selçuk Aşkın, Mehmet Balcıoğlu, Mustafa Ergün, Selim Kücet, İsmet Güler, Reşit İlyas, Zafer Bayram, Mustafa Uğur Sülün, Osman Yavuz, Mığırdıç Şellefyan, Ali İlhan, Semih Sarpkaya, Şevket Sertaç Bucak, Düzgün Taşkıran, Mahir Açıkyürek, Engin Erkiner, Ali Şapan, Ekrem Aydın, Yücel Top, Kadir Yılmaz, Ümran Zafer Baran, Mehmet Melih Baran, Hüseyin Cahit Konya, Selahattin Yıldırım, Eşref Çelik, Hayati Balman, İsmet Kesen, Cemalettin Aydın, Şerefhan Ciziri, Ali Sönmez, Ramazan Kılıç, Ahmet Baş, Hadi Orman, Hüseyin Obay, Hüseyin Dağ, Salim Gemici, Aydın Uçar, Cemile Dağdeviren, Ali Dağdeviren, Şahdurna Dumlupınar, Haydar Işık, Cemalettin Kaplan, Müzeyyen Baki, Aliabbas Akbal, Hıdır Mak, Yüksel Feyzioğlu, Özcan Sağlam, Refika Belma Gürdil, Necmi Doğan, Mahmut Aşkın Baran, İzzet Akay, Dursun Erdoğan, Mehmet Taner Giray, Mustafa Yıldırım Orel, Doğan Karapınar, Hasibe Avşar, Zülfü Acar, Dilek Aydazer, Hatice Akay, Şakir Akhan, Mehmet Ali Akyiğit, Hasan Bağdaş, Salih Bars, Mehmet Emin Bozaslan, Şahabettin Buz, Süreyya Çakır, Abdi Çelik, Yücel Çubukçu, Mehmet Dizin, Hüseyin Erdem, Abuzer Erinç, Durdu Gevher, İlhan Bahri Geçit, İsmail Göksungur, Ahmet Güç, Abdullah Gür, Abuzer Karadağ, Mehmet Cemil Kaptan, Fikri Kocakerim, Recep Orduseven, Latif Ozmen, Hakkı Öztürk, İsmail Parmaksız, Fuat Saka, Kerim Mete Sonatılgan, Ahmet Muhtar Sökücü, Salih Şeker, Enver Türkoğlu, Hüseyin Yıldırım, Abdülkadir Yeniay, Celal Albayrak, Erhan Aydoğan, Cemal Coşar, Kemal İbiş, Mehmet Ali Muğultay, Aslan Aslan, Aşir Aslan, İsmail Aygün, Haydar Bağ, Mahmut Baksı, Mustafa Nihat Behramoğlu, Zeki Demirkol, Latife Fegan, Fehmi Kırtan, Mehmet Sait Kozacıoğlu, Rıza Yavuz Kuşçu, İsmail Özden, Ali Rıza Şeker, Emine Şengül, Ahmet Kamil Taylan, Abuzer Ümit, Süleyman Unvar, Nihat Yıldız, Metin Yılmaz, Aslan Yüksel, Demir Özlü ve Ergin Yıldızoğlu.

YURTTAŞLIĞI KAYBETTİRENLERİN SAYISININ YILLARA GÖRE DAĞILIMI

1981	3
1982	15
1983	59
1984	49
1985	39
1986	22

Yukarıdaki listede yer alan Mustafa Ergün ve Yahya Kemal Demirel hakkındaki hüküm, Bakanlar kurulunca kaldırılmıştır.

GELENEK

KİTAP DİZİSİ

TÜRKİYE'DE GELENEKSEL SOL; SORUNLAR-PERSPEKTİFLER

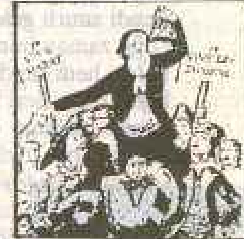
- *GERİCİLER-"İLERİCİLER" ve ZEMİNE YANIT*
- *TÜRKİYE'DE GELENEKSEL SOL: YÜZ YILLIK REHAVET*
- *BURJUVA DEMOKRASİSİ: NEREYE KADAR?*
- *GERİ İDEOLOJİLER DEPOSU TARIMDA DURUM*
- *77 KUŞAĞI ÜZERİNE*
- *SOSYALİZM MÜCADELESİNE BAZI HATIRLATMALAR*

5. KİTAP ÇIKTI-MART 1987

1. KİTAP- KASIM 86

SEKSENLERDE DÜNYA VE TÜRKİYE

2. KİTAP ARALIK 86

BİREY SİYASİ MÜCADELE VE TÜRKİYE SOLU

3. KİTAP OCAK 87

TEORİDE ÖZNE-YAPI İLİŞKİSİ GRAMSCİ VE SİVİL TOPLUM

4. KİTAP ŞUBAT 87

GELENEKSEL SOL VE İŞÇİ SINIFI HAREKETİNDE TARİHSEL ÇERÇEVE

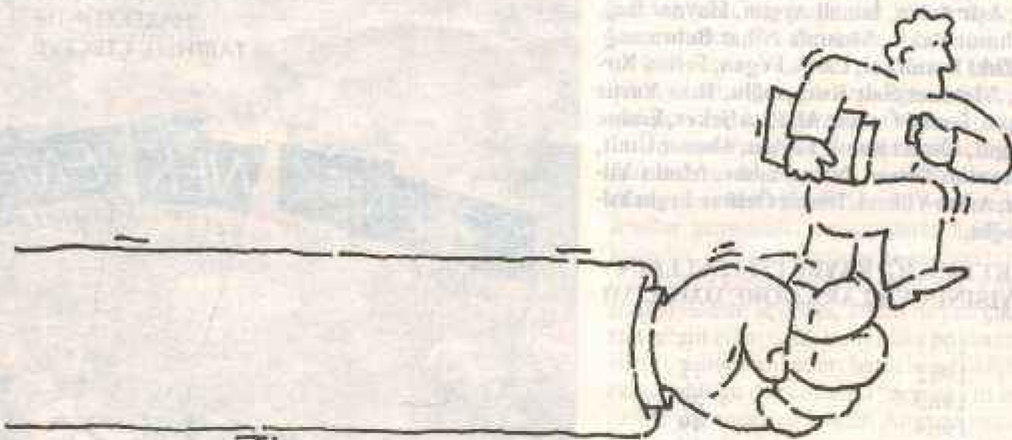

DEMOKRATİK ÖĞRENCİ HAREKETİ YOLUN NERESİNDE

Şartlar ne olursa olsun bizce doğru tavır, öğrenci ve hatta gençlik hareketinin içindeki eğilimlerin, ayrılık değil, birlik noktalarını öne çıkarmalarıdır

Geçen yılın son yarısında demokratik öğrenci hareketi görece bir yükseliş gösterdi. Altı yıldır üst üste yığılan sorunlarla yoğrulan öğrenci gençlik 12 Eylül'ün kendisine çizdiği "oyalanma alanı"nın sınırlarını zorlamaya başlıyor. 12 Eylül günü teslim alınan bir toplumun gençliği olarak geçirilen altı yıl, Eylül öncesinin politize gençliği ile her türlü köprünün atılması için gösterilen yoğun çaba, bugünkü gençlerle, 12 Eylül günü yaş olarak gençliğin üst sınırlarında bulunanlar arasında hissedilir bir kopukluğun doğmasına yol açtı.

Ama tüm kesintiye uğratma çabalarına rağmen ilerici-demokrat-sosyalist gençler kendi sınırlı geleneklerine tutunarak, ya da çoğu zaman bundan bile mahrum oldukları halde, hem kendilerini hem de çevrelerindekileri daha ileri bir yerlere taşımanın uğraşı içinde çırpınıp duruyorlar. Bu çaba altüst edilmiş bir toplumu bir daha altüst etme -ayakları üzerine bastırma- mücadelesinin bir parçası olmayı başardığı ölçüde maddi bir güç haline dönüşebilir, dolayısıyla sonuç alıcı olabilir.

Öğrenci gençlik hareketinin iç tarihi bir çok olumsuzluğu içinde barındırmaktadır. Bunda, öğrenci gençliğin bugüne kadar hep kendiliğinden hareketlenen bir toplum kesimi niteliğinde oluşu ve kendi nesnel şartlarında varolan bir istikrarsızlık taşımasının yanı sıra, bu istikrarsızlığı kısmen önleme yeteneğinde olan sınıfın handikapları da etken olmuştur.

80 sonrası öğrenci gençliğin, içinden geçilmekte olan şartların da dayatmasıyla eski, bildik hastalıklarını tekrarlamamasının maddi zemini bize var gibi görünüyor. Nitekim 12 Eylül rejiminin son hamleyi yapma imkanını koruduğu bir ortamda akademik-demokratik ve sendikal örgütlenmeler şeklinde oluşturulan öğrenci derneklerini yaşatma ve fonksiyonel kılma mücadelesinin tarzı, önemli ölçüde öngörümüzü doğrular gibidir. Tabii bu noktada sorunlar da vardır ve önemlidir.

Bunlardan birisini öğrenci derneklerinde genel kabul gören ve evrensel bir ilke düzeyindeki demokratik merkeziyetçi işleyiş mekanizmasının uygulanışı konusunda bazı endişelerin öğrenci kitlesinde mevcut oluşu teşkil etmektedir. Başka bir taraftan ortaya atılan tabandan örgütlenme modeli demokratik merkeziyetçiliğin karşısına çıkarılmak istenmektedir. Oysa hep bilinir ki, gerçekte tabanı kararlara en etkin biçimde katmanın yolu demokratik merkeziyetçi işleyiş mekanizmasını kullanmaktır. Bazı ön almacı tavırlar yüzünden uygulamada demokratik merkeziyetçi işleyiş zaman zaman sevimsiz hale gelmişse de, en küçük parçaya kadar tartışılarak karar alınmasını sağlayan yegâne mekanizmanın demokratik merkeziyetçilik olduğu unutulmamalıdır.

Son zamanlarda öğrenci derneklerinde giderek yoğunlaşan bir şekilde tartışılan bir başka sorun da öğrenci derneklerinin ilkesel düzeyde emperyalizme karşı olup olmayacağı sorunudur. Bizce bu yanlıştır. Bir sendika, üyelerini nasıl yalnızca emperyalizme karşı olanlardan seçemezse, öğrenci dernekleri de bu yola gidemez. Bu, öğrenci derneklerinin tüm üyelerinin, hatta dernek başkanlarının anti-emperyalist olmamasını ya da dernek karar organlarından bu karşıtlıklarını dile getiren kararlar çıkaramamasını getirmez. Yalnız burada da dikkat edilmesi gereken nokta, demokratik öğrenci hareketinin bütünlüğünü gözeten, sorumlu tavırlar içersinde bulunulmasıdır. Örneğin bugün kurulabilecek en geniş beraberlik, 12 Eylül felsefesine şu ya da bu ölçüde karşı olanların kurabilecekleri bir beraberliktir. Bundan daha geniş bir ortak payda düşünülemez. O yüzden bizce demokratik öğrenci hareketinin güncel vurgusu bu karşıtlıkta biçimlenmelidir. Anti-emperyalist bir vurgu, günceli bizce yakalatamaz. Şunu unutmayalım, demokratik öğrenci hareketi kendi kendisine böyle bir misyon vermez, veremez. Ona bu misyonu kazandıracak olan yığınlar ve onun yığınları en geniş ortak paydada bütünleştirip, harekete geçirebilme gücüdür. İşte tam bu zaviyeden soruna bakıldığında görünen demokratik öğrenci hareketinin daha yolun başında olduğudur. Yolun düz olmayacağı, daha yola çıkma aşamasında beliren sorunların çokluğu ve karmaşıklığından da bellidir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi dayatan şartlar eski, bildik hastalıkların da çok uzun sürelerle boy vermesine müsaade etmeyecek gibidir. Bu yüzden bizce sorunları fazla küçümsemek de, fazla abartmak da doğru bir tavır olmaz. Kaldı ki şartlar ne olursa olsun bizce doğru tavır, öğrenci ve hatta gençlik hareketinin içindeki eğilimlerin, ayrılık değil birlik noktalarını öne çıkarmalarıdır. Bu kimsenin kimseyi eleştirme hakkını elinden almaz. Hatta eleştirilerin karşılıklı olarak daha derinlere nüfuz etmesini sağlar. Uygun dilden uzaklaşmadıkça ve tartışma, sağırlar diyaloğuna döndürülmedikçe karşılıklı eleştiri, eleştiriyi alanların kendilerine çeki düzen vermelerini de sağlar inancındayız. En azından biz eleştirilerimizi ayrı ayrı bazlarda demokratik öğrenci hareketinin ve sosyalist gençlerin birliğine hizmet etsin diye yapacağız, ayrılığına değil. ■

Beyhan Sunal ile Söyleşi

"ÖĞRENCİLERİN POLİTİZE OLMALARI KAÇINILMAZ"

Geçen yıl öğrenci dernekleri açısından bir çok önemli gelişme oldu. Öğrenci hareketinin yükselmesiyle yaşanan bu canlılık, beraberinde dernekler üzerinde yoğunlaşan bir baskıyı da getirdi. Önceleri dernekleşme faaliyetleri yasal olmayan yollarla engellenmeye çalışılırken, bu kez baskılar gözaltı ve işkenceye dönüştü. Gün geçmiyor ki bir öğrenci gözaltına alınmasın ve işkenceye maruz bırakılmasın.

Beyhan Sunal da gözaltına alınan öğrencilerden. Kendisi SBF III. sınıf öğrencisi, aynı zamanda SBF-ÖD üyesi ve Yarın dergisi haber sorumlusu. Kendisine sorduk:

▶ Son gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

▶ Aslında öğrenci dernekleri üzerindeki baskılar yeni değil. Son gözaltına almalar çok daha farklı, çok daha önemli tabii. Derneklerin varolmasını önlemek için yapılan keyfi uygulamalardan çok daha önemli. Yani derneklerin kitleselleşmesi açısından, derneklerin öğrencilerin akademik-demokratik haklarına ilişkin yeni kazanımlar elde etmeleri, yeni adımlar atmaları açısından önemli. Bu gözaltına almalar özellikle YÖK'ün 44. maddesinin değiştirilmesi için öğrenci derneklerinin imzaya açtıkları ve öğrencilerin imzaladıkları dilekçelerin TBMM'ye verilmesinden sonra başladı.

▶ Gözaltına alınmanızla birlikte kamuoyunun ilgisini bu yöne çekmek için bazı önemli girişimler oldu. Öğrenciler de açlık grevleri yaptılar. Gözaltında kaldığınız sürede bu gelişmeleri izleyebildiniz ya da hissedebildiniz mi?

▶ Dışarıyla ilişkilerimiz kesik olduğu için insanların İçişleri Bakanı'na, siyasi partilere gittiklerinden haberimiz olmadı. 29 Aralık Pazartesi günü, savcının karşısına çıkacağımız gün, bize gazeteyi gösterdiler. Günlerden sonra dışarıdan haber almak, üstelik bizim düşüncelerimize benzer gelişmelerin olması hepimizi çok sevindirdi. Sevincin de ötesinde bir duyguydu, günler süren sorgulardan, yalnızlaştırma, yıldırma çabalarından sonra insan kendini güçlü hissediyor. Oradakilerin bu olaydan tedirgin olduklarını da gördük. Dergi çalışanı olduğumuz için, "bizim hakkımızda ne yazacaksınız?" diye soruyorlardı. Bize karşı davranışlarında, hatta oradaki insanlara karşı davranışlarında da değişiklikler olduğunu hissettik.

▶ Öğrenci örgütlenmelerinin üzerinden eksik edilmeyen baskılar derneklerin kitleselleşmesini olumsuz yönde etkiler mi?

▶ Öğrenci derneklerinin arkasında sürekli yasa dışı örgütler olduğunun ileri sürülmesi pek çok insanı etkileyebilir. Size yapılan baskılara tepki gösterdiğinizde, yaşadığınız sorunlar için kamuoyu oluşturmaya çalıştığınızda bu tedirginliği açıkça görebiliyorsunuz. Öğrencileri desteklemesi beklenen pek çok kesimde bu kuşku hissedildi. Ancak yürüyüş eylemi, ondan sonra gelişen açlık grevleri bence insanlar üzerindeki bu etkiyi büyük ölçüde sildi. Öğrencilerin tepkilerinin haklılığı, yasallığı ve meşru zeminlere dayanıyor olması kamuoyunu da önemli ölçüde etkiledi. Bu açıdan öğrencilerin birlikte davranmanın gereğini anlamaları, akademik demokratik sorunlarının öğrenci dernekleri aracılığıyla çözüme kavuşabileceğini görmeleri, kendilerine yapılan baskılara birlikte tepki göstermeleri öğrenci derneklerinin kitleselleşmesini beklenenin tersine engellemeyecek, artıracaktır diyebilirim.

▶ Önümüzdeki dönemde dernekler açısından amaç ne olmalı? Dernekleri militanlaştırmak mı, öğrenci gençliği politikleştirmek mi?

▶ Öğrenci dernekleri bir bakıma öğrencilerin sendikal örgütlenmeleridir. Amaç hiçbir zaman öğrenci derneklerinin militanlaştırılması olamaz. Öğrenci gençliğin sorunlarına köklü çözüm YÖK'ün kaldırılması ve özerk ve demokratik bir üniversitenin kurulmasıyla bulunacak. Bu da ülkenin tüm demokrasi güçlerinin birlikte verecekleri demokrasi savaşımı ile olanaklı. YÖK politikadan soyutlanamayacağına göre öğrencilerin politize olmaları kaçınılmaz. Ancak bu hiçbir zaman öğrenci derneklerinin militanlaşması ile karıştırılmamalı. Son açlık grevleri bu ince ayrımın iyi bir örneğini oluşturuyor. Öğrenciler "işkenceye karşı" değil, "öğrenci derneklerine yapılan baskılara ve öğrencilere yapılan işkenceye karşı" eylem yapmışlardır. Bu ince ayrımın öğrenci derneklerince ne denli iyi kavrandığının somut bir örneğidir bu eylem. ■

Musa Ceylan

Dünyanın En Gelişmiş En Ekonomik Elektronik Yazı Makinası

7 Değişik Modelde

NAKAJIMA

BİLGİTAŞ A.Ş.

İSTANBUL
Barbaros Bulvarı 133/B Esentepe
Tel: 172 95 12-172 80 82
172 79 62-167 05 69
Telex: 23711 Osel tr. Fax: 172 84 66

İZMİR
861 Sokak 72/101 Jüt Han Konak
Tel: 13 23 24-25 17 01 Fax: 13 23 24

ANKARA-KOPİFAKS
Küçükesat Cad. 39/A
Tel: 17 02 96-17 02 97 Fax: 25 90 43

ADANA
Kızılay Cad. 13/B
Tel: 22 533-13 358 Fax: 13 162

ANTALYA
Ali Çetinkaya Bulvarı 1/25
Tel: 16 341 Fax: 16 341

BİLGİTAŞ VE KOPİFAKS ŞİRKETLERİ ÖNSEL A.Ş. GRUBUNA DAHİLDİR.

Doç. Dr. Nuri Yıldırım

Yine Gelir Dağılımı Üzerine

UÇURUM DAHA DA DERİN

Türkiye'de gelir dağılımı anketlerde ortaya çıkandan daha bozuktur. Bunun en önemli nedeni de, yüksek gelirli ailelerin gelirlerini gizlemeleridir.

Türkiye'nin en bozuk gelir dağılımına sahip ülkelerden biri olduğu öteden beri bilinen bir gerçektir. Ancak, bu bozuk dağılımın 1978 sonrasındaki hızlı enflasyon ortamında ve özellikle 1980'den sonraki toplu sözleşmesiz dönemde daha ne kadar bozulduğu günümüzde en çok merak edilen konulardan biridir. TÜSİAD'ın 1444 gibi çok küçük bir örnek hacmine sahip yeni çalışması ne yazık ki gelir eşitsizliğindeki artışı ortaya koyamamıştır. Oysa sırf DPT ve DİE gibi hükümetin etkisinden bağımsız olmayan kuruluşların verilerine bakarak bile bu kötüleşmeyi açıkça görebilmekteyiz. Bu kısa yazımızda mevcut gelir dağılımı araştırmalarının bulgularına bir göz atacak, sonra 1978'den bugüne ortaya çıkan bozulmaya ışık tutacak bir kaç istatistik vereceğiz. Son olarak da Türkiye'de gelir dağılımının aslında anketlerde ortaya çıkandan daha da bozuk olduğu yönündeki kanımızı belirteceğiz.

Mevcut araştırmalar

Türkiye'de ulusal gelirin aileler (haneler) arasındaki dağılımı üzerine ilk çalışma Devlet Planlama Teşkilatı'nındır (1963). Bu çalışmanın verilerini Profesör Korkut Boratav yeniden değerlendirerek ayrı bir tahmine ulaşmıştır. Daha sonraki anket çalışmaları 1968 ve 1973 yıllarında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nce yapılmış bu anketler Tuncer Bulutay ve Diğerleri (1971) ve DPT (Oktay Varlıer, 1976) araştırmalarının esasını oluşturmuşlardır. Daha sonra DİE, 1973-74 için bir Kırsal Kesim ve 1978-1979 için de bir Kentsel Kesim Gelir ve Harcama Anketi düzenlenmiştir. En son çalışma TÜSİAD (1986) anketidir. Bu saha çalışmalarının dışında gelir dağılımı üzerine bir çok masabaşı çalışması da mevcuttur: Celasun (1986), Süleyman Özmucur'un çalışmaları gibi.

"Son on yılda, yenmeye hazır pasta yüzde 19 büyürken, memura düşen pasta birimi yarı yarıya azaldı"

Bu çalışmaların temel sonuçlarını Tablo 1'de özetleyebiliriz.

Tablodan izleneceği üzere, tüm çalışmalarda Gini katsayısı 0.50'nin üzerinde çıkmıştır. Bilindiği gibi bu katsayı 0 ile 1 arasında değişmekte, gelir dağılımının bozukluğu ile orantılı olarak yüksek değerler almaktadır. Bir çok ülkede bu katsayı 0.30 ile 0.45 arasında tahmin edilmektedir. İzlenen diğer bir özellik, en bozuk dağılımın 1968 araştırmasında, en iyimser durumun ise DİE anketlerinde ortaya konduğudur. Ailelerin en zengin % 5'lik kesiminin gelirden aldığı pay 1968 araştırmasında % 32.3 olarak tahmin edildiği halde, DİE anketlerinde % 20 civarındadır. DİE anketleri dışındaki çalışmalara dayanarak en zengin % 5'in gelirin % 30'u civarındaki bir kısmını aldığını öne sürebiliriz. En zengin % 20'lik kesimin gelir payı % 55-60, en yoksul % 20'lik kesimin gelir payı ise % 3-4 civarında tahmin edilmektedir. Öte yandan, örnek hacmi bakımından en tatminkâr çalışma 1973 araştırmasıdır. Gelir dağılımında zamanla nasıl bir değişme meydana geldiğini bu araştırmalardan çıkarmak pek mümkün değildir. Ancak, Celasun (1986), 1973-78 arasında dağılımda ufak bir iyileşme, 1978'den 1983'e ise yine hafif bir kötüleşme tahmin etmektedir.

TABLO 1

Ailelerin gelir payları

	En düşük gelirli		En yüksek gelirli			
Araştırma	% 5	% 20	% 5	% 20	Gini oranı	Örnek hacmi
DPT (1963)		4.5		57.0	0.55	
Boratav (1963)		4.2		61.0	0.557	
Bulutay ve Diğ. (1968)	0.4	3.0	32.3	60.0	0.5648	2511
DPT (1973)	0.4	3.5	28.7	56.5	0.51	4658
DİE (1973-4: Kırsal kesim)		2.46	20.59	49.05		
DİE (1978-9: Kentsel kesim)		6.3	19.85	46.6		
Celasun tahmini 1973		2.82		55.08	0.5126	
1978		2.87		54.67	0.5083	
1983		2.67		55.79	0.5206	
TÜSİAD (1986)	0.4	3.9	28.7	55.9	0.50	1444

1977 Sonrasındaki bozulma

Tüm resmi istatistikler 1977 sonrasında emek gelirlerinin payının düştüğünü, buna karşılık emek-dışı gelir paylarının arttığını, özellikle 1980 sonrasındaki yeni dönemde faiz gelirlerinde büyük bir artış olduğunu, hatta bazı sanayi kollarında faiz maliyetinin ücretleri yakalayıp geçtiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, DİE verilerine göre imalat sanayiinde **ücretlerin katma değer içindeki payı** 1977 sonrasında Tablo 2'deki seyri izlemiştir.

Görüldüğü üzere, özel kesimde 1977'den itibaren, kamu kesiminde ise 1979'dan itibaren ücretin payı azalma sürecine girmiş ve % 23'lere kadar gerilemiştir. Batı ekonomilerinde bu oranın % 50'nin üzerinde olduğunu anımsatmak sanırım Türkiye'de gelir dağılımının de denli eşitsiz olduğu konusunda bir fikir verebilir.

Aynı gerilemeyi reel günlük ücretlere bakarak da görebiliriz. Reel ücretler ve adam başına reel gayrisafi milli hasıla 1975'ten beri Tablo 3'teki gibi gelişmiştir.

Tablo 3'te görüleceği gibi, son on yılda sabit fiyatlarla kişi başına GSMH % 19 arttığı halde işçi ücretleri ya kamu kesiminde olduğu gibi iniş çıkışlarla çok az artabilmiş, ya da özel kesim ücretleri ve memur maaşlarında gözlendiği gibi düşüşler kaydetmiştir. Özellikle memur maaşlarındaki gerileme çok çarpıcıdır. Yenmeye hazır pasta % 19 büyürken memura düşen pasta dilimi hemen hemen yarı yarıya azalmıştır.

Ücretli kesim genellikle toplumun alt gelir gruplarını; kâr, faiz, kira gibi emek-dışı gelir sahipleri ise genellikle üst gelir gruplarını oluşturdukları için, toplumda sınıfsal gelir dağılımının emek aleyhine, sermaye lehine bozulması açıktır ki kişisel gelir dağılımında da bozulmaya yol açacak, Gini katsayısını yükseltecektir. TÜSİAD araştırmasının bunu ortaya çıkaramaması (belki de küçük örnek hacmi yüzünden) ters bir durumdur.

Gelir dağılımı daha da bozuk

Gelir anketlerinde işçi ve memur kesim gelirlerini genellikle tama yakın hâtta bazen olduğundan da fazla beyan ettikleri halde, yüksek gelir gruplarında noksan beyan hemen hemen kuraldır. Yüksek gelirli ailelerin gelirlerini gizlemlerinde pek çok etken rol oynamaktadır. Bu etkenlerin en önemlisi sanırım işyerlerinin çifte hesap esasına göre çalışmasıdır. Küçük ve orta sanayide, ticarette, serbest mesleklerde vergi kaçakçılığının ne denli yaygın olduğunu herkes bilmektedir. Bir kişiye geliri sorulduğunda doğaldır ki maliyeye beyan ettiğinden daha fazla bir gelir söylemeyecektir.

Gelir anketlerinde düşük gelir tahminlerine yol açan diğer bir etken örnekleme ile ilgilidir. Yeterince büyük örnek hacmi alınmadığında ya da iyi bir tabakalaşma yapmadan örnek seçildiğinde toplumun en zengin kesimlerini gerektiği gibi araştırma kapsamına almak mümkün olmayacaktır.

İşte, gerek zengin grupların noksan gelir beyanları, gerekse bu grupların örnek içerisinde yeterince temsil ettirilememesi gelir araştırmalarında toplam gelirin DİE milli gelir rakamlarından daha düşük tahmin edilmesine yol açmaktadır. Örneğin 1968 araştırmasında anketten türetilen ulusal gelir tahmini DİE tahmininin yüzde 77'si kadardır. Bu oran 1973 araştırmasında tarım-dışı kesim için % 80.5, TÜSİAD (1986) araştırmasında ise, eğer tasarrufları dışlamazsak % 65'tir. Demek ki, anket çalışmalarında gelirin % 20-35 arasında değişen önemli bir kısmı tahmin edilememekte, noksan beyan ve/veya sağlıksız örnekleme ciddi birer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geliri gizleme eğilimi daha zengin kesimlere doğru gidildikçe artma göstermektedir. TÜSİAD (1986) araştırmasında bu konuda ilginç bir tablo yer almaktadır. Bu ve bununla ilgili bizim bazı hesaplamalarımız Tablo 4'tedir.

Ekonomimizde % 10'un üzerinde bir özel tasarruf oranı söz konusu olduğuna göre söz konusu tablo ailelerin gelirlerini noksan beyan ettikleri anlamına gelmektedir. Bu "noksan beyan" düşük gelir grubunda % 6'dan başlamakta, orta gelirlilerde % 19, yüksek gelirlilerde % 27 ve nihayet en yüksek gelirlilerde % 34'e ulaşmaktadır. Bu oranların üzerine % 10'un üzerindeki tasarrufları da koyunca en yüksek gelirlilerde gelirin hemen hemen yarısının, ortak ve yüksek gelirlilerde gelirin üçte biri civarında bir kısmının saklandığını görürüz.

Buradan çıkarılan sonuç, araştırmalarda 0.50-0.56 arasında tahmin edilen Gini oranının aslında daha da yüksek olduğudur. Yukarıdaki "geliri gizleme oranları"nı dikkate alarak milli gelirin ankette noksan tahmin edilen kısmını kesimler arasında dağıttığımızda en zengin % 20'lik grubun gelir payı % 60'ın üzerine çıkmaktadır. ■

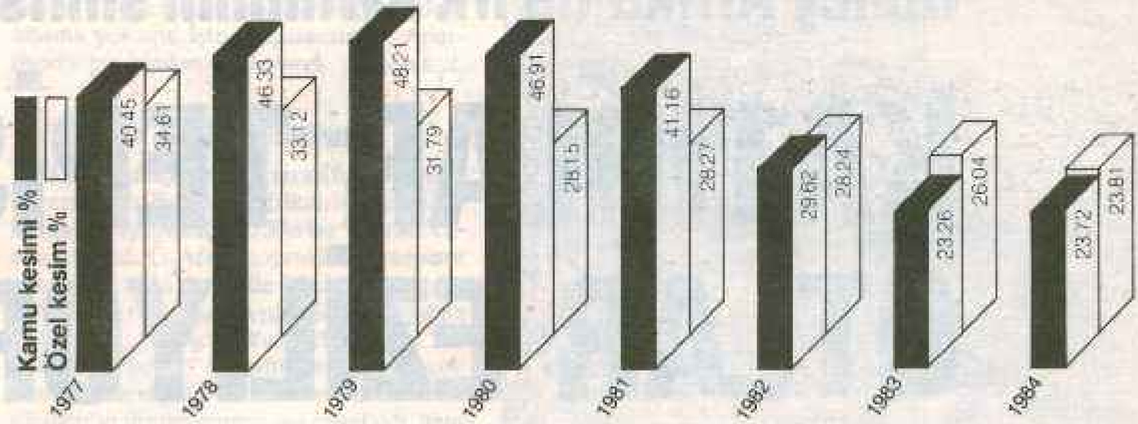
*Bulutay, T., Timur, S., Ersel, H. (1971), **Türkiye'de Gelir Dağılımı 1968**, SBF yayınları, Ankara.*

*DPT (1976), **Gelir Dağılımı 1973**, Sosyal Planlama Dairesi, 1976, Ankara.*

*TÜSİAD (1986), **Türkiye'de Hane Geliri, Hane Halkı Harcamaları ve Hayat Standartları**, Cilt II, 11 Aralık 1986.*

*Celasun, M. (1986), **"Income Distribution and Domestic Terms of Trade in Turkey: 1978-1983"**, ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt 13, sayı 1-2.*

TABLO 2

TABLO 3

	Kamu kesimi reel işçi ücretleri	Özel kesim reel işçi ücretleri	Ünvansız memur bordro derece ortalama reel ücreti	Kişi başına reel GSMH
1975	100.0	100.0	100.0	100.0
1976	116.29	108.59	94.03	105.71
1977	119.34	118.53	96.51	107.58
1978	129.78	104.92	81.16	108.40
1979	122.23	96.28	82.94	105.76
1980	106.14	81.86	59.46	102.49
1981	138.10	92.08	55.70	104.16
1982	120.02	75.45	53.14	106.22
1983	120.69	84.99	53.15	107.04
1984	124.87	84.85	57.47	110.61
1985	117.58	97.22	57.48	113.36
1986	108.00	98.39	60.07	119.21

Kaynak: DPT, 1987 Yılı Programı, s.16 ve 305, Ücretler İstanbul Geçinme Endeksi ile reel hale getirildi. Planlamanın ücret serileri vergi iadelerini de içermektedir.

TABLO 4

Ekonomik düzey	En yüksek	Yüksek	Orta	Düşük	En düşük	Genel ortalama
Toplam yıllık harcama (Bin TL)	2.714 den fazla	1.740-2.714	1.190-1.740	780-1.190	780 den az	
Ekonomik gurupların toplam ailelere oranı (x)	15	20	20	15	30	
Beyan edilen gelir-harcama farkı ortalaması (TL)	-1.711.480	-445.904	-200.729	-46.316	+87.127	-482.069
Gelirin üstünde harcama oranı (x)	34	27	19	6	-23	27

(x) Bu sütunları, TÜSİAD (1986), Tablo 2.12'den yararlanarak biz tahmin ettik. Bu tahminlerin çok kaba ve yaklaşık değerler olduğunu belirtelim.

Güney Afrika'da ırk ayrımının sınıfsal kökeni

KATIRLAR TEPİŞİRKEN, OTLAR EZİLİYOR

Güney Afrika'yı ve inanılmazlıklarını anlamak istiyorsak, işe Hollandalılar'ın Ümit Burnu'nu sömürgeleştirmelerinden başlamak gerekiyor.

Beyaz ancak beyaza uçkur çözebilir." Yetmişli yılların başında Türk gazetelerinin birinci sayfadan verdikleri bir haber oldukça dikkat çekmişti: "Güney Afrika'da bir Türk Gencinin Hintli Kızla Evlenmesine Engel Olundu".

Yabancıya kız vermenin değil ama, yabancıdan kız almanın -hele bir de müslüman yapılırsa- oldukça makbul olduğu Türkiye için bu haber garip gelmişti. Gariplik yazının ayrıntısı okununca daha da artıyordu. Çünkü Güney Afrikalı yetkililer kimbilir orada ne yapmakta olan bizim delikanlıyı Avrupalı saydıkları için "ırksal saflığının" bozulmasını istememişler ve 1949'da yazılı hale getirilen bir yasa uyarınca evliliği engellemişlerdi. Aslında bizim genç gene de ucuz atlatmış sayılabilirdi; çünkü bir yıl öncesinde bir İngiliz profesör melez bir kadınla değil evlenmeye kalkmak, cinsel ilişkide bulunduğu için 5 yıla çarptırılmıştı. Ülkeye yalnız maceracıların değil, beyaz kadınların da toplu olarak yerleşmeye başlamalarından sonra daha 1685'te uygulamaya konan (çünkü, sömürgecilik tarihinde, beyaz kadınların normal sayıya ulaşmasından önce ırklararası ilişki yasağına rastlanmaz) bu yasak, ülkenin resmi politikası Apartheid'ın (Africaans dilinde: "Ayırım") temel direklerinden biriydi. Bu yasa siyahların gitgide şiddetlenen eşitlik savaşımına karşı bir "ödün" olarak kaldırıldı. Fakat, Güney Afrika'yı ve inanılmazlıklarını anlamak istiyorsak, işe başından, Hollandalılar'ın Ümit Burnu'nu sömürgeleştirdikleri 1652 tarihinden başlamak gerekiyor.

"İngiliz emperyalizminin gelmesinden sonra elmas ve altının bulunmasıyla başlayan madencilik olayı, bugünkü düzenin de temellerini attı."

Afrika'nın Avrupa tarafından sömürgeleştirilmesi üçlü bir şema izlemiştir: Önce "putperestlerin ruhlarını kurtarmak, onları Hıristiyanlığa kazanmak" için misyonerler gider; onların evvela haritasını çıkardıkları, sonra da dil ve din öğretimi yoluyla hazırladıkları toplumsal yapıya ticaret şirketleri ve belki de beyaz kolonlar yerleşir; nihayet emperyalist Avrupa devleti son vuruşu yapar.

Güney Afrika'da ikinciden başlandı. Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyası, gemileri için yarı yolda bir iskeleye muhtaçtı. Burası Ümit Burnu oldu. Arkasından, gemilerin gereksinmeleri için gerekli malzemeleri üretmeleri amacıyla Hollanda'dan köylüler (Hollanda dilinde köylü: Boer, "buur" okunur) getirildi. Bunlar, yayılabildikleri kadar kuzeye yayılarak ve Xhosa yerli halkının topraklarını zaptederek yerleştiler.

İngilizler Geliyor

Hollandalı Boerler (hadi, Türkçe'de yerleştiği biçimde kullanmaya devam edelim) Afrikalılar'ı köleleştirerek çalıştıra dursunlar, merkantilist sömürgeciliğin ikinci dalgası olarak İngilizler geldi ve Ümit Burnu'nu Hollandalılar'dan kaptı. Onlar da, Hindistan yolunu sağlama bağlama peşindeydi.

Hollandalılar'dan farkları, emperyalizmin daha ileri bir aşamasında olmalarıydı. İngilizler hem kendi mallarına alım gücü yaratmak, hem de koloninin masrafını çıkaracak olan ticari çiftçiliği geliştirmek için köle-

▼Kör beyazın rehberi. Siyah adama yaklaşmamak için sopa kullanan beyazın davranışındaki sınıfsal kökeni bilmek gerekir.

liği 1838'de yasakladılar. "Dinsizin hakkından imansız gelir." örneği, ortalığa İngilizler egemen olunca, Boer'ler 1830'larda kuzeye doğru göçe başladılar. **Cape** sömürgesini bırakarak **Transvaal** ve **Orange Free State** sömürgelerini kurdular. Bunlara "koloni" değil, doğrudan doğruya "sömürge" demekte hiçbir bilimsel sakınca yok; çünkü, buralarda esas olan gerçek kolonizasyon (yerleşme) değil, sömürüydü.

Ata sözlerinin sonu yok. Hollandaca'dan bozma **Africaans** dilini konuşan Boerler Kuzey'e çıkıp oradaki zencileri köleleştirdiler ama, bu arada Güney Afrika'da müthiş bir olay patladı. Elmas bulunmuştu. Bunun üzerine "İt ite, it de kuyruğuna" örneği işledi ve İngilizler daha kuzeye ilerleyip Boer'leri gene ittiler. Altın bulununca, bu olay bir daha, bir daha yinelendi. İngilizler Hollandalılar'a, onlar da gene daha kuzeye çıkıp siyah yerlilere vurdular. İşte, lise tarih kitaplarında "Boer Savaşları" (1899-1902) diye okuduğumuz olay, Avrupa kapitalizminin merkantilist aşamadan emperyalist aşamaya dönüşürken yaşadığı bu sancıların sonucudur.

Madenciliğin getirdikleri

Fakat, biz lise tarih kitaplarını bırakıp, bugünkü Apartheid'ı ("aparthayd" okunur) anlama çabalarına yönelelim tekrar. Çünkü elmas ve altının bulunmasıyla başlayan madencilik olayı bu konu açısından çok önemli oldu. Bu önem, o zamana dek bir türlü tam denetim altına alınamayan siyah direnişinin alelacele (ve "makinalı tüfek" sayesinde) 1868-1881 arasında ortadan tamamen kaldırılmasıyla sınırlı kalmadı. Bugünkü düzenin de temellerini attı. İlk kez G. Afrika'ya geniş ölçekte yerleşen kapitalist üretim biçimi (başka sonuçlar dışında) konumuz açısından önemli bir sonuç yarattı: Dünyada sabit kalan altın fiyatı karşısında, yapılan çok pahalı yatırımların sermaye birikimi meydana getirebilmesi için üretim harcamalarının minimumda tutulması, yani işçi ücretlerinin mümkün olduğu kadar az olması gerekiyordu. İşte bu nedenle, dünyanın başka yerinde görülmedik oranda bir sömürü ve baskı rejimi kuruldu. Bugünkü Apartheid'ın temelini oluşturan göçmen işçi sistemi, pasaport yasaları, renge göre iş kuralı, ırksal işbölümü, ve yerli işçi gettoları gibi kurumlar hep bu dönemde oluştu. Bu kurallar sayesinde Afrikalı işgücünün kentlere hücumu denetim altına alındı, işverenler arasında rekabet önlendi, işçi aileleri kırsal bölgelerde topraktan geçinebilecek durumda tutulup işçinin yanına yollanmayarak işçi ücretlerinin çok düşük kalması sağlandı; ustabaşıların beyaz, işçilerin de siyah renkten olmasını sağlayacak kurallar kondu. Bunlar yapılırken de, beyaz sermaye ile beyaz işgücü birlikte hareket ettiler.

Irk ayrımını kurumlaştırmasının yanı sıra, G. Afrika'da madenciliğin gene konumuzla yakın ilgili bir etkisi daha oldu. Maden sabit yatırımları çok pahalı olduğundan bu alanda İngiliz ve diğer yabancı sermayenin tam bir tekeli söz konusuydu. Bunların çıkarları, ister istemez, toprak rantiyesi Boer'ler'inkiyle çatışacaktı. Zaten Boer Savaşları da bunun sonucu çıkmamış mıydı? Dahası, gittikçe daha kuzeye giderek kurdukları yeni "devlet"lerden İngilizleri ve tekelci maden sermayesini uzak tutmak isteyen Hollanda kökenli Afrikaner'lerin (Boer'lerin) giriştikleri bu savaşlar sonucunda İngiliz toplama kamplarında 20.000'i aşkın Boer kadın ve çocuğu öldü. Bu olay Afrikaner'lerin "İngiliz emperyalizmine ve onun diğer yüzü tekelci kapitalizme" büyük kin duymasına ve dolayısıyla bir Afrikaner "milliyetçiliği"nin doğmasına yol açtı. İşte Afrikanerler'in Apartheid'ı bu kinden beslenerek gelişecektir.

Tarımda Kapitalist Gelişme

Madencilik büyük bir tarım ürünleri talebi yaratmıştı. Bu talebi Afrikalı üretici karşılamaya başlayınca, 1913'te bir Toprak Yasası çıkarıldı. G. Afrika topraklarının toplam yüzde 8'i (1936'da yüzde 13 oldu) Afrikalılar'a, gerisi beyazlara ayrıldı. Siyahlar yalnız bu yüzde 8 içinde toprak edinebiliyordu. Yasa ayrıca, "beyaz" bir çiftlikte oturabilecek Afrikalı aile sayısını da sınırlayarak hem Afrikalılar'ın üretim yapmasını engelledi, hem de madenlere işçi akımını sağladı. Afrikalılar kendi toprakları üzerinde kiracı ve işçi oldular. Kredi, fiyat saptaması ve pazarlama gibi alanlarda yapılan yasal düzenlemeler tarımda kapitalistleşmeyi güçlendirdi. Bununla birlikte bu gelişme, beyazlar arasında ileride çatışma yaratacak, endüstri ve tarım kesimlerindeki beyazlar özellikle tarıma sübvansiyon konusunda birbirlerine gireceklerdir. Bu da, konumuz Apartheid açısından büyük önem taşıyacaktır.

Tarımda kapitalistleşme birtakım beyazların da topraklarını yitirerek kentlere hücum etmeleri ve buralarda "fakir beyaz" kesimi oluşturmaları sonucunu doğurdu. Bu da, partheid'ın beslendiği köklerden biri olacaktır.

Endüstrinin durumu

Madenciliğin gerektirdiği imalat sanayii, I. Dünya Savaşı'nın getirdiği kısıtlamalar sonucu gelişme göstererek 1910-1920 arasında büyüdü. 1924'teki Milliyetçi Parti-İşçi Partisi koalisyonundan sonra hızla makineleşerek gittikçe artan sayıda Afrikalı işçi kullanmaya başladı (1939'da 800.000). Bu durum, beyaz proleteryayı gittikçe artan bir biçimde siyah karşıtı olmaya götürecektir.

Özet olarak, II. Dünya Savaşı gelip çattığında, gerek madencilik, gerek tarım ve gerekse endüstride kapitalist üretim biçimi egemendir. Sermaye birikimi çok düşük ücretler ve Afrikalı işgücünün çok sıkı biçimde denetim altında tutulması sonucu sağlanmıştır. Siyahlar kentlere ancak "beyazların gereksindiği ölçüde" getirilmekte, "bu gereksinmeler bitince" çıkarılmaktadır.

Egemen beyazlar arası çelişkiler

Apartheid'ı iyi anlamak açısından, G. Afrika'daki beyazlar arasındaki çelişki ve çatışmaları iyi kavramak önemli oluyor. Madencilik bir yanda, tarım ve endüstri diğer yanda olmak üzere, böyle bir çelişkiden söz etmiştik. Gerçekten, bunlardan birincisi (madencilik) İngiliz ve diğer yabancı kaynaklardan beslenen yüksek oranda sermaye kullanıyor ve gene yüksek oranda ücretli işçi çalıştırıyordu. İkinci grupta durum farklıydı. Sermaye "yabancı" değildi. Üretim tekelleşmemişti. Tarım da endüstri de ancak gümrük duvarları sayesinde ayaktaydı. Tabii bu gümrük korumaları ve sübvansiyonlar madencilerin cebinden çıkıyordu.

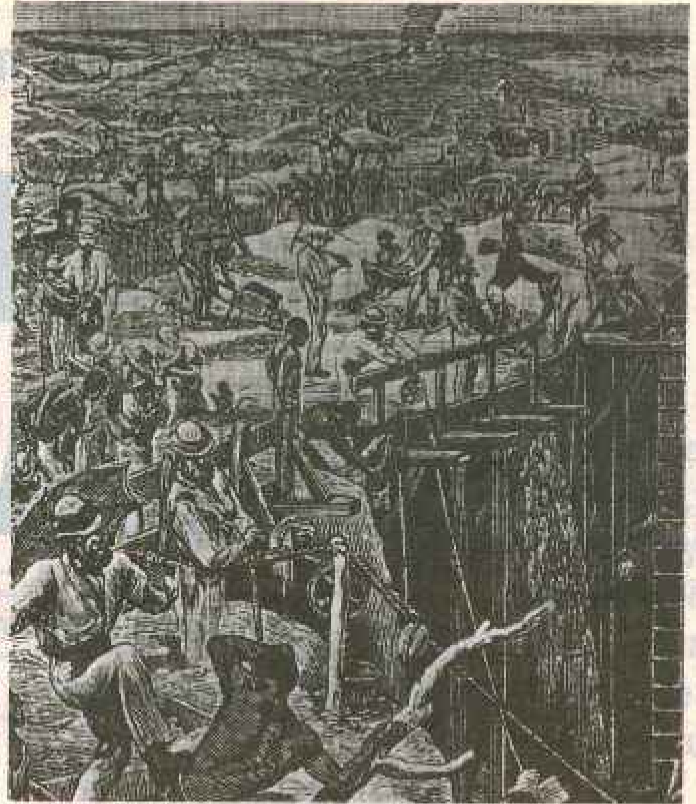
İşçi arzı ve fiyatlar/koruma önlemleri gibi sorunlarda gelip odaklaşan bu çelişkiler, en sonunda Hollandalı kolon ile İngiliz emperyalizmi çatışması üzerine oturdu. Boer Savaşları'nın sonucu dört koloni 1910 yılında birleşip de İngiliz tacı altında kendi kendini yönetir bir Güney Afrika Birliği haline dönüştükten sonra olaylar hızlandı. Madencilik "serbest ticaret"i, ikinci grup ise devletin korumacı ve karışmacı politikasını istedi. Afrikaner sermayesi bunlardan yalnızca tarım içinde başattı. Oysa tarım, 1939 yılı gelip çattığında gayrı safi ulusal hasıla açısından en zayıf kesim haline gelmişti. Madencilikte Afrikanerlerin payı yüzde 1 imalatta yüzde 3, finansmanda yüzde 5, ticarette de yüzde 8 den fazla değildi. Gerisi İngiliz kökenlilerin elindeydi. Fakir beyazların tümüyle Afrikaner olması bir yana, Afrikaans konuşanlar en kötü işlerde az kazanan beyaz kesimi oluşturuyordu. Bu insanlar, 1940'larda gelişen ve "yabancı (yani İngiliz) kapitalizmin" bütün Afrikaner'leri mülksüzleştirdiği ve "sömürdüğü"nü ileri süren Afrikaner "milliyetçiliği"nin tabanını meydana getirdiler. Bu "milliyetçi" ideoloji kurtuluş yolunu, siyahların daha yoğun sömürülmesini sağlayacak "devlet denetiminde bir özel girişim" sistemi olarak ilan edecektir.

İşte, Apartheid'ın yeryüzünde eşi menendi olmayan bir ırkçı nitelik göstermesi de bu sınıf temelinde aranmak zorunda.

G. Afrikalı azınlık beyazlar arasında çoğunluğu oluşturan Hollanda kökenliler siyahları yalnızca klasik sömürü ve ırkçılık bağlamında ezmiyorlar. Bir de işin içine, zaten iktisadi açıdan iktidarda olan İngilizce konuşanlara siyasal iktidarı da kaptırma korkusu giriyor. Bu korkuyla, durmadan, beyazların siyah çoğunluğa duyduğu korku ve nefret karışımına vurgu yapıyor, bu duyguları faşist yöntemlerle ayakta tutmaya çalışıyorlar.

Hollanda kökenli beyaz iktidarın bu çabasında en temel destek, tabii ki, "fakir beyaz"dan geliyor.

Oldu olacak, bir atasözüyle daha bitirelim: Güney Afrika'da katırlar tepişiyor, arada otlar eziliyor. ■

▲ *Kana bulanan elmas.* Geçen yüzyılda, Kimberley elmas ocaklarının işletilmesi, Güney Afrika'nın bugünkü sorunlarının temelini attı.

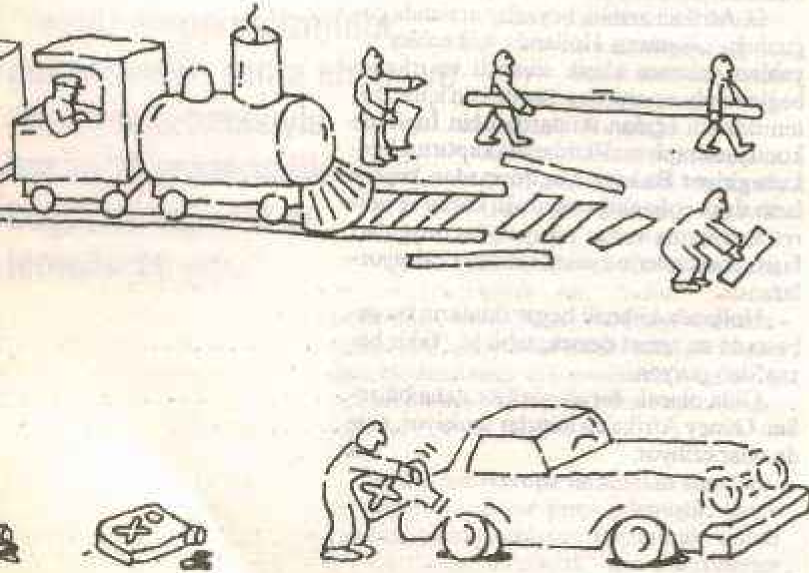
Reform Ekonomisi'nin Programını Yerleştirme Doğrultusunda

DEMOKRASİ İÇİN KOLLARI SIVAMALI

"Reform ekonomisi"nin başlıca uygulama konuları, Özal'ın temsil ettiği zümrenin çıkarlarına ters düşecek, ama demokrasi güçlerinin alternatifi olacaktır

Bir önceki yazıda, "Reform ekonomisi" alternatifinin ele alınırken demokrasi güçlerinin uğrunda mücadele verdikleri, "demokratik hak ve özgürlüklerin en geniş kapsamda kazanılması" hedefiyle bu ekonomik modelin oluşturduğu bütünlüğe dikkati çekmiş, bu nedenle "reform ekonomisi"nin bir **program** halinde somutlanması gerektiğini belirtmiştim. Bu yazıda "reform ekonomisi" modelinin programına temel olacak ekonomi politikasının ana hatlarını kısaca ele alacağım.

"Reform ekonomisi"nin başlıca uygulama konuları şöyle özetlenebilir:

▶ Ekonominin dış güdümden kurtarılması

Hayat pahalılığını ve işsizliği sürekli artıran "24 Ocak ekonomisi"dir. Ekonomideki bunalımı da kronikleştiren aynı ekonomidir. Bu ekonomi politikasını Türkiye'ye kelimesi kelimesine dayatan ise, hep bilindiği gibi Uluslararası Para Fonu'dur, bu kuruluşun iplerini elinde tutan ABD yönetimidir.

ABD'nin ve onun yönetimindeki kuruluşların istediği, geri ve bağımlı ülkelerin bu konumlarının sürgit devamıdır. Onun için de bu ülkelerin ayaklarını yorganlarına göre uzatmaları istenir. Bu politikanın Türkiye için somut ne anlama geldiğine bir başka yazıda kısaca değinmiştim (*).

Türkiye'nin ekonomik problemlerine çareyi IMF'nin ve benzerlerinin bulamayacağını, bulmayacağını son 7 yıllık uygulama göstermiştir. Bugün dış borç ödemelerinin yıllık tutarı, temin edilen kredileri aşmıştır; dış borç ödemesinin ihracata oranı ise % 50'yi geçmiştir. IMF'nin ve onun yeşil ışığıyla harekete geçen çevrelerin sağladıkları "imkanlar"ın Türkiye ekonomisini daha da batağa götürdüğü kesinlik kazanmıştır. Türkiye IMF'ye rest çektiğinde kırmızı ışık yanar ve dış kredi musluğu kapanırmış! Bu düpedüz blöftür. Peru örneği bunun kanıtıdır.

"Reform ekonomisi"ni uygulayacak rejimin yeniden düzenleyeceği dış politika, Türkiye'ye IMF'nin sağladığından daha fazla ve elverişli imkanlar sağlayacaktır. IMF kanalıyla sağlanan kredilerin geri ödeme şartları çok ağır olduğu için Türkiye'nin dış borç yükü büyük bir hızla kabarmaktadır. Ayrıca buradan sağlanan imkanlar genellikle üretken olmayan alanlarda çarçur edilmekte veya Türkiye'nin montajcı yapıdaki sanayiinin bu yapısını daha da pekiştirecek şekilde kullanılmaktadır. Sonuçta Türkiye ekonomisinin yabancı paraya bağımlılığı gitgide artmaktadır. Oysa bağımsızlıktan yana barışçı bir dış politika izleyen Türkiye, geri ödeme şartları çok elverişli, montaj sanayiiye hizmet edici değil, sanayiin ihtiyacı olan başlıca hammaddeleri ve ara malları üreten dış kaynaklı yatırım projeleri sağlayabilir. Ayrıca aynı dış politika, bugün girilmesi bir hayli müşkül olan bir kısım dış pazarlar için çok daha elverişli şartlar yaratabilir.

Bugün Türkiye yılda yaklaşık 5 milyar dolar dış borç ödemektedir. Bunu da yeniden borçlanabilmek için yapmaktadır. Borçlanma arttıkça da yıllık geri ödemeler hızla yükselmektedir. Bu gidişin sonunun olmadığı besbellidir. Oysa Türkiye'nin bulduğu ve bulabileceği başka imkanlar, IMF'ye mahkûm duruma son vereceği için dış borç ödemelerinin yeniden düzene konması imkanına da yol açacaktır. Dış borç ödemeleri, diyelim ihracatın belirli bir yüzdesiyle sınırlandırıldığında, yatırımlar için başlıca dış kaynak olma özelliğini her zaman koruyacak olan döviz giderlerinde önemli bir yükselme sağlanacak, böylece yatırımların daha da artırılıp ekonomik büyümeye ivme kazandırılması mümkün olacaktır. Ayrıca IMF küstürülürse, kredi vermek için onun yeşil ışığına bakanların da Türkiye'ye tümden sırt çevirecekleri doğru değildir. Metropollerde biriken dolarların gözü her zaman geri ülkelerdir. Ve istedikleri yegâne güvence de kârıyla, faiziyle geri dönebilmektir. Türkiye ekonomisinin bu şartları sağlayacağına kanaat getirdiklerinde IMF'nin kırmızı ışığının fazla bir önemi kalmayacaktır.

▶ Tekelciliğin sınırlandırılması

Hayat pahalılığının başta gelen nedeni, pekçok malda fiyatların tekelci piyasa şartlarında belirlenmesidir. Tekelci yapı varlığını koruduğu sürece bu fiyat mekanizmasının genel işleyişini değiştirmek mümkün değildir. Ancak bu mekanizmaya müdahale etmek ve fiyatlardaki tekel rantlarını asgari düzeye indirmek mümkündür. Böylece en lüzumlu geçim araçlarının -kiralar dahil- ucuzlatılması ve fiyatların belirli seviyelerde sınırlanıp bu sınırların korunması imkan dahiline girer.

Fiyatlara müdahale edince tekelci çevreler direnişe geçer, üretimi kısar, talebin arzın çok üstünde olmasına yol açar, böylece karaborsa canlanır, tekellerin istediği fiyat seviyeleri bu yoldan bir başka biçimde gerçekleşirmiş!... Bugün için böylesi ihtimaller düşünülebilir. Ancak unutmayalım ki "reform ekonomisi", geniş emekçi yığınların katılı-

mıyla gerçekleşmiş, demokratik hak ve özgürlüklerin bütünüyle geçerli olduğu, yığınların hakları konusunda duyarlık kazandıkları ve örgütlü davrandıkları bir rejimde uygulamaya konulacaktır. Yani tekelci fiyatların sınırlanması ve kontrolü sadece bir asayiş, bir belediye zabıtası konusu olmaktan çıkacak, yığınsal gözetim altına girecektir. Genel greve varana değin her türlü grevin serbestçe yapılabildiği, gereken durumlarda bir kısım tüketim mallarına karşı boykotların düzenlenebildiği bir ortamda tekelci çevrelerden gelecek direnişlerin boşa çıkarılması çok olasıdır.

Tekelciliğin günümüzdeki egemen konumunda, sanayi sermayesi ile içiçe geçmiş olan finans sermayesinin de önemli rolü vardır. Devlet bankalarının büyük sermayeyi palazlandıran politikasına son verilmesi, özel bankaların kredi kullanımlarının yeniden düzene konulması halinde tekelci çevrelerin egemenliğine önemli bir kısıtlama konmuş olacaktır. Böylece banka tasarruflarının bir bölümünün orta ve küçük boy sermayeye, küçük üreticilere kanalize edilmesiyle tekel dışı fiyat mekanizmalarının da daha geniş ölçüde devreye sokulması sağlanabilecektir.

▶ Vergi reformu

Bugün Türkiye, dünyada "vergi yükü"nün en düşük olduğu ülkelerden birisi haline gelmiştir. 1979'da % 18,4 olan vergi yükü 1985'te % 13,7'ye düşmüştür ve düşüş devam etmektedir. Oysa Avrupa'nın kapitalist ülkelerinin hemen tamamında vergilerin --sosyal sigorta primleriyle birlikte-- gayri safi milli hasılaya oranı % 30'un altına düşmemektedir. Örneğin 1980 verilerine göre bu oran İsveç'te % 52,5, Fransa'da % 41,3, İtalya'da % 31,4, İsviçre'de % 30 olmuştur(**).

Vergi reformunun esas amacı Türkiye'deki vergi yükünü "çağdaşlaştırmak", yani asgari % 30'lara eriştirmek olmalıdır. Vergi kaçakçılığını önleyecek tedbirler ve uygulamalarla vergi yükünde azımsanmayacak yükselmeler sağlanacağı kesindir. Ama daha önemlisi kârların ve yüksek gelir gruplarının adil bir şekilde, daha yüksek oranda vergilendirilmeleridir. Bugün % 10'luk en yüksek gelirli aileler grubu, toplam gelirin yarısından fazlasını ele geçirmektedir. Çok iyimser bir tahminle vergi yükünün yarısının bu kesimden geldiğini varsayarsak geriye % 43'lük bir gelir payı kalır. Diyelim bu % 43'ün % 13'lük bölümü vergi olarak alınsa bu kesimin refahında pek bir eksilme olmaz. Ama vergi yükü ikiye katlanmış olur.

Vergi yükünün artırılmasıyla şunlar imkan dahiline girer:

a) Bütçenin denkleştirilmesi sağlanır. Böylece enflasyonun "zapt-ü rapt" altına alınmasında dolayısıyla hayatın pahalılaşmasının önlenmesinde en önemli adım atılmış olur.

b) Yatırımlar için kaynak sağlanır.

c) Toplam vergi içinde dolaysız vergilerin oranının yükselmesi sonucu vergi adaletsizliği bir ölçüde giderilmiş olur.

d) Çalışanların reel gelirlerinin artırılmasını mümkün kılacak uygulamalar için- düşük ücret ve aylıklara zam, işsizlik sigortası, tarımdaki küçük üreticilerin, zanaatkâr ve esnafın sübvansiyonu, vb.-- fon bulunmuş olur.

▶ Yatırımların artırılması.

Türkiye ekonomisinin en can alıcı konusu budur. Ekonominin büyümesindeki düşük temponun bir numaralı sorumlusu yatırımları devamlı azaltan özel teşebbüstür. Bunu, iş çevrelerinin başlıca mazeret olarak öne sürdükleri kaynak kıtlığı ile açıklamak mümkün değildir. Gelir dağılımının mevcut yapısı bu iddiayı tümüyle bozmaktadır. Sermaye sahibi, hem ekonominin geleceğine güvenmediği için, hem de ürettiğini massedecek pazar bulamadığından, yatırım yerine servet biriktirmeyi ve aşırı lüks tüketimi seçmektedir. Bu durumda yatırımların artırılması devlete düşmektedir. Vergi reformu sonucu sağlanacak fon, yatırımların başlıca iç kaynağını oluşturacaktır.

Türkiye ekonomisinin geri seviyesi, özellikle teknolojideki gerilik, yatırımlar için dış kaynak teminini son derece kritik duruma getirmektedir. Türkiye ekonomisi uluslararası finans kuruluşların, bu arada özellikle Uluslararası Para Fonu'nun güdümünden çıkarıldığında ve "reform ekonomisi"ni uygulayacak rejim Türkiye'nin dış siyasetini bağımsızlıktan yana ve barışçı bir anlayışla yeniden düzen koyduğunda, yatırımların dış kaynağının bulunması meselesinde çok elverişli imkanlar ortaya çıkacaktır. Geçmişte de görüldüğü gibi, örneğin karşılığı mal ya da TL ile ödenebilecek kredilerin yeniden devreye girmesi, yatırımların dış finansmanında hatırı sayılır bir dış kaynak yaratacaktır.

Yatırımların artması işsizliğin azaltılmasında en sağlam ve güvenilir yoldur. Bir kişilik yeni iş yeri yaratmak için astronomik yatırım maliyetleri gerektiği yolundaki, işsizliğe gerekçe bulma çabaları inandırıcı değildir. Kaldı ki yatırımlarla yaratılan yeni iş imkanları demek, iç pazardaki talebin artması demektir. Çalışan kitlelerin gelirlerindeki iyileşmelerin de aynı sonucu vereceği açıktır. İç pazardaki talebin yükselmesi ise, sanayideki düşük kapasitenin yükselmesine, dolayısıyla yeni iş imkanlarının yaratılmasına ve işsizliğin düşürülmesine imkan sağlayacaktır. Böylece iç pazardaki talep bir ivme daha kazanmış olacaktır. Ve ilh...

Bu sürecin 12 Eylül 1980 öncesindeki gibi bir gelişmeye yol açıp enflasyonu azdıracağı yolundaki iddiaların hiçbir geçerliği yoktur. Dış ödemeler dengesi düzene sokulmuş bir Türkiye'de iç pazardaki talep ne kadar yükselirse ekonominin de o ölçüde canlanacağı kesindir.

Yatırımların artmasıyla birlikte meydana gelecek bütün bu gelişmelerle, Türkiye ekonomisinin, geçmişte hiçbir zaman rastlanmadık oranlarda büyümesi imkan dahiline girecektir.

▶ Devlet sektörünün planlanması.

Toplumun demokratikleşmesini hedefleyen bir ekonomik modelde yatırımlara fon ayırmak kadar yatırımların nasıl, hangi önem sırasına göre yapılacağı da önem kazanır. Kapitalist yapı ağır bastığı sürece ekonominin bir bütün olarak planlanması imkan dışıdır. Ancak devlet sektörüne bir çeki-düzen verilmesi mümkündür. Şimdiye kadar devlet sektörü, kapitalizmin gelişip konsolide olmasına hizmet eden, sermaye sahibi sınıfın çıkarlarını kollayan bir işlev görmüştür. "Reform ekonomisi"nin uygulanacağı rejimde, devlet sektörü, halkın belli başlı ihtiyaçlarının giderilmesine hizmet edecek doğrultuda yeniden düzenlenebilecektir. Bunun yanı sıra özel sektörde finans kapital zümresinin imtiyazlarına son verilmesinin yanı sıra küçük ve orta boy sermayenin de, sağlanacak kredi, teşvik, vergi indirimi vb. kolaylıklarla belirli ölçülerde yönlendirilmesi imkan dahiline girecektir.

▶ Toprak reformu.

Sadece toprağın yeniden dağıtımı olarak düşünülmemelidir. Kırlık yerlerde demokratik hak ve özgürlüklerin kitlelere kolay malolamamasının başlıca sebeplerinden birisi, topraksız ve az topraklı köylünün bağımlılığı ve ezilmişliğidir. Bu kesimin yeterli toprağa kavuşturulmasının demokrasi açısından hayati önemi olacağı besbellidir. Ancak işlenebilir toprak sınırlıdır ve son kertesine kadar kullanılmaktadır. Üstelik kırlık yerler nüfusu mutlak olarak devamlı artmaktadır. Bu durumda toprak dağıtımının, tek başına çözüm olamayacağı besbellidir. Bu nedenle tarımın bir bütün olarak ele alınması zorunludur.

"Her türlü grevin serbestçe yapılabildiği, tüketim mallarına karşı boykotların düzenlenebildiği bir ortamda, tekelci çevrelerden gelecek direnişlerin boşa çıkarılması çok olasıdır"

Tarımda esas yapılacak olan üretimi artırmak, bunun için de verimliliği yükseltmektir. Artan üretimin daha fazla sayıda nüfusu besleyeceğini, böylece şehirlere akımın yavaşlayacağını, bunun da işsizlikle mücadeleye katkıda bulunacağını düşünmek hem yanıltıcıdır, hem de muhafazakâr bir görüşe denk düşer. Tarımda verimlilik yükseldikçe kır nüfusunun sayıca azalması kaçınılmazdır. Böylesi de çalışan insanların yararınadır ve toplumun demokratlaşmasına hizmet eder. "Reform ekonomisi"nin yapacağı, önce gördüğümüz yollardan yaratacağı yeni iş imkanlarıyla, kır nüfusu fazlasını massetmektir.

"Reform ekonomisi" ana hatlarıyla böyle olacaktır. Bu modelin mevcut şartlara ve verilere dayanarak detaylandırılması, uygulanmaya hazır, uygulanabilir bir program haline getirilmesi ve kitlelerin, demokrasi güçlerinin görüşüne sunulması, ayrıca gereklidir. Ne ki, bunun yerinin bir derginin sayfaları olmayacağı besbellidir.

"Reform ekonomisi", hemen görüleceği gibi Başbakan Özal'ın alternatifinden tümüyle farklıdır. Ve bu ekonomik modelin uygulanabilmesi için siyasi şartların da bugünkünden **tümüyle** farklı olması gerekir. Özal kendisininkinden başka alternatif olmadığını iddia ederken, mevcut rejime ancak 24 Ocak modelinin tekabül edebileceğini kastetmektedir ve bir gerçeğe parmak basmaktadır. Bu nedenle Özal'ın ekonomide şu, şu, şu hataları yaptığını söyleyerek ona doğru yolu göstermek, suda delik açmaktır. Özal temsil ettiği zümrenin çıkarları neyi gerektiriyorsa -bir hayli karakuşi metodlarla ve beceriksizce de olsa- onları yapmanın peşindedir. Dolayısıyla "reform ekonomisi" modelinden yana olanların, yani demokrasi güçlerinin, Türkiye'yi ve halkı Özal alternatifinden kurtarmak istiyorlarsa, yapacakları ilk iş demokratik hak ve özgürlüklerin bütünüyle geçerli olacağı bir siyasi demokrasi doğrultusunda kolları sıvamak ve güçlerini birleştirmek olmalıdır. ■

(*) "24 Ocak Ekonomisi'nin Rasyoneli", Görüş, Sayı 1.

(**) 1982, Zahlen zur Wirtschaftlichen Entwicklung, s.81

Zafer Üskül

Devlet Mezarlığı'na Gömülmesi Öngörülen Bir İstiklâl Harbi Kahramanı!..

SAKALLI NURETTİN PAŞA

Nurettin Paşa, yetkisi dışında halktan bazılarının hukukuna tecavüz ettiği için, 1921 yılı sonunda Meclis tarafından azledildi

Devlet Mezarlığı Kanunu'na göre kurulacak Devlet Mezarlığı'na gömülmesi öngörülen İstiklâl Harbi Komutanları (Kahramanlar) arasında yer alan ve "Atatürk Araştırma Merkezi" şeref üyesi sayılan Nurettin Paşa (1), Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi milletvekillerini, eylemleriyle uzun süre uğraştırdı. Meclis'in 1922 yılında yaptığı bir çok gizli oturumda Nurettin Paşa'nın eylemleri ve kendisi tartışıldı. Tarih ve Toplum Dergisi'nin Ocak 1987'de yayınlanan 37. sayısında "Şapka Kanunu Aleyhindeki Takriri" ile gündeme gelen Nurettin Paşa'nın Meclis'in gizli oturumlarında nasıl görüldüğünü ortaya koymak ilginç olacak.

"Tüyleri ürperten mezalim"

Koçgiri ve Umraniye'de bazı kişiler ayaklanmış, soygun yapmış, adam öldürmüş, askeri birliklerle çatışmıştır. Olay, bir iç asayişsizlik olayıdır. Olayların bastırılması amacıyla hükümet kuvvetleri müdahale etmiş, ancak bu kuvvetlerin olayların boyutuyla hiç de uyumlu olmayan ölçüde ağır önlemler aldığı, bu arada bölgede yaşayanları kışkırtıcı tutum içine girdiği ileri sürülmüştür. Konumuz, olayların ayrıntısını ortaya koymaya çalışmaktan çok Nurettin Paşa'nın olaylar karşısındaki tutumunu ve rolünü belirlemektir.

> **"Bir ordu kumandanının bu kadar suistimaline şahit oldunuz. Ne için atadığınız gibi görevden almıyorsunuz?"**

Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa, İçişleri Bakanı Refet Paşa'nın deyimleriyle "orada fena şeyler yapmış cezalandırmadan ileriye gitmiştir." Erzincan Milletvekili Emin Bey'e göre, "orada öyle bir mezalim icra edilmiştir ki tüyleri ürpertir." Üstelik de bu mezalim Türkiye Büyük Millet Meclisi adına yapılmıştır.

Erzincan Milletvekili Emin Bey'in ağzından olayların gelişimi şöyledir:

"Emin Bey (Erzincan)- Umraniye meselesi şöyle olmuşur. Karaca Ören nahiyesinde öteden beri bilinen on sekiz ile yirmi kişi şakilik yaptıklarından ötürü bir kaç kez mahkûm olmuşlar. Hükümetçe bilinmelerine karşın yeniden şakilik yapmaya çıkarlar. (...) Alişir bu adi şakiliğe siyasal bir renk vererek, bundan yararlanmak amacıyla kendisi de işin içinde ortaya atılmıştır. Fakat kalemi ile atılmıştır. Sivas ili olayı bilindiğinden İzzet Bey'i göndermiştir. Bu kişi jandarma tabur komutanıdır."

"(...) Bu şakilerin cezalandırılamaması kendilerini daha çok şımartarak bir takım çapulcu adamlar da bunlara katılmış ve sayıları gittikçe büyümüştür. Şimdi Tortum Kaymamakamlığı'na atanmış olan o zamanki jandarma kaymakamı Umraniye'de Haydar Bey'in konağına gitmiştir. Alay, Umraniye'de, çeşitli yollarda, kırkar, ellişer, yirmibeşer olmak üzere bölünmüş. Ben bunu gözümle gördüm. Martın üçünde oradan geçtim. Ben gelmeden evvel Zara Kaymakamı'yla Tortum Kaymakamı Şakir Bey ve merhum Halis Bey, Haydar Bey'in konağına gitmiş. Akşam üzeri keyif sırasında elini cebine sokup bir kağıt çıkarmıştır ve demiştir ki, sizin idam fermanınız benim elimdedir. Bu söylendiği zaman, Dersim'den de her zaman Koçgiri'ye gelen giden olurdu. Nitekim Erzincan'dan bir ağa konağında misafir oluyor. Burada misafir olarak ve Dersimliler'den de bir çokları varken işte sizin idam fermanınız; sizi Ermenilere benzetip ve sizi tamamiyle imha ederim. İstemezsem size bir şey olmaz, dediğini ifade ediyorum." "Fakat bunu söylemesinden dolayı Kürtlerin çoğunluğunda tabii bir galeyan başlamış ve bizi Ermenilere benzetmek ne demektir demişler ve Umraniye'ye bir saat uzaklıkta Hacer köyünde oluşturdukları askerle erattan bir kaç kişi adi ağız kavgası yaparlar. Bunun üzerine asker gönderilir. (...) Burada genel bir sorun olur. Burada önemli bir olay oluyor ve Halis Bey burada şehit oluyor. Kürtlerden de askerden de ölenler oluyor. Bunun üzerine Sivas Valisi Cemal Bey (...) Şefik Beyi nasihat için gönderir. Tabii askere yapılan tecavüzler, asker ölmesi, adam ölmesi filan buraya akseder ve Nurettin Paşa'ya verilen emir meselesini incele diye Vali daha önce Şefik Beyi gönderir. Şefik Bey bir kişi ile birlikte bunların içine girer. Gereken öğütleri verir ve hükümetin teklifini yapar ve teklifler şadur diye söyler. Sonra Umraniye ahalisindeki, yani Koçgiri aşiretindeki silahların hükümete teslimi ve asker kaçaklarının da tamamen teslimi ve daha anımsamadığım bir kaç şeyi söyler. Bir de Karaca Ören kariyesinde bulunan asilerin teslimini söyler. Peki derler, asilerin dördü orada imiş, yakalayıp Şefik Bey'e teslim edilir. (...) Fakat maalesef o sırada Cemal Bey meseleyi Cemal Paşa'ya söylüyor ve diyor ki mesele bitmiştir, bir askerin göreceği iş kalmamıştır ve size düşecek görev kalmamıştır. Nurettin Paşa da Milli Savunma'ya yazıyor. Ve Şefik Bey de Cemal Beye yazıyor. Cemal Bey de Nurettin Paşa Milli Savunmaya ne biçimde yazmışsa dört gün sonra Cemal Bey de mesele kalmamıştır diye yazıyor ve yine dört gün sonra cevap alıyor. Şimdi rica ederim. Asi diyoruz ve üzerine askeri kuvvet gönderiyoruz. Onlar Hükümetin tüm isteklerini kabul etmiş bulunuyorlar. Nurettin Paşa'nın deyimince ben bunları çember içine aldıktan sonra Hükümetin önerilerini daha sağlamlaştıracağım diyerek, çember altına aldım diyor ve tuttuğunu öldürmeye, ırzlara geçmeye, namuslara taarruz etmeye kalkıyor. Rica ederim hanginiz bu facialar karşısında sabredebilirsiniz? Buna üç yaşındaki çocuklar bile tahammül edemezler ve böyle bir şeyle karşılaştığınızda, rica ederim, nasıl karşınıza çıkanlara kurşun atmazsınız?" "Refahiye'de bir arkadaşım vardır, onu tanık göstererek yirmi sene önce buraya yerleşmiş, evlenmiş bir Türk, servetine göz dikilerek, karısı zorla alınmış ve sen Alevisin diyerekten herif malları yağma edildikten sonra öldürülmüştür. Efendiler; dünyanın hangi yerinde böyle bir hareket görülmüştür ki babasını bir evladın elinde bir ip, öbür evladın elinde bir ip olarak çektirilerek tam altı saat sürede bu şekilde feci olarak öldürülmüştür? Rica ederim efendi sen bu durum karşısında asi olmaz mısın?"

"Hacı Ahmed Efendi (Muş) - Gerçekten buraya gelirken uğradığım yerlerde bizi de Ermeniler gibi kesecekler diyerek dalgalanan bu haber Dersim'e kadar gitmiştir."

"Emin Bey (Devamla) — Ve Umraniye'de olan ve cezalandırma denilen bu şeyin Afrika barbarlarının bile kabul edemeyecek derecede olduğunu görünce Dersimliler korkmuşlardır. İşte örneği budur demişlerdir."

İçişleri Bakanı Refet Paşa, "ortada fenalık ve kabahat yoktur diyen yoktur" demekte ve Nurettin Paşa ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Refet Paşa-Bir ordu kumandanı kendisini bütün bütün başka fikirlerle itham etmek istemiştir. Halbuki bu mesele onun hatasıdır. Benim elimde Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelmiş gazeteler vardır. Bunların bazısında Meclis Başkanlığı'nca onaylanmış açıklaması vardır. Yani Nurettin Paşa'nın gazetelere verdiği açıklama Meclis Başkanlı-

ğınca onaylanmıştır, biçimindedir(...) Meselenin şekli budur. Mamafi İçişleri Bakanlığı Selahaddin Beyefendinin bizi uyarması üzerine kendisine yazılmıştır. Sonuç olarak denmiştir ki İradei Milliye ve Yozgat gazetelerinde şu şekilde ibare kaydı görüldü. Her halde bunda bir yanlış olasılığı vardır. Aksi yapılmış ise ne için yapılmıştır. Bundan dolayı Meclisce onaylanmayan bir şeyi yayınlayarak duyurmaya çalışacak kadar akıldan mahrum olduğuna kanaat getirttiriyor. Çünkü minare kılıfa sığmaz."

Umraniye ve Koçgiri olayları üzerine 3-4 ve 5 Ekim 1922 günleri yapılan gizli oturumlar sonucunda, olayların incelenmesi için bir Meclis Komisyonu oluşturulmasına ve olay yerine gönderilmesine karar verilmiştir.

Samsun olayları

Samsun olaylarının gelişimini ve Nurettin Paşa'nın olaylardaki rolünü İçişleri Bakanı Ali Fethi Bey gizli oturumda şöyle anlatmaktadır:

"Ali Fethi Bey (İstanbul) - Samsun'da ve Karadeniz sahilindeki Rumların içeriye yollanmaları için Bakanlar Kurulu tarafından alınan karardaki Rumlar deyiminden esinlenerek merkez ordusu kumandanı, bu tanıma kadınları, çocukları ve düşkünleri de katmış ve doğal olarak haklı olan oradaki ahali, kadınların ve çocukların ve ihtiyarların da içeriye yollanması halinde memlekette karışıklık olacağını ve hatta Yunan donanmasının oraya gelerek bombardıman edebileceğini ve bu suretle memleketin harap ve perişan düşeceğini zannetmişler ve bu önlemin memlekete zarar vereceğini düşünerek hükümetten rica etmişler; bir telgraf vermişler ve bu telgrafname dikkate alınmış ve Samsun'da bulunan kadın ve ihtiyarların içeriye yollanmasından vazgeçilmiştir. Bu telgrafnameyi imza edenler 56 kişidir. Bu telgrafname yapıldıktan sonra Samsun'da bulunan Rum ve Ermeni ihtiyar ve kadınları yerlerinde bırakıldıktan sonra Nurettin Paşa bir takım şüphe hata düşmüş ve hakkındaki bir takım ithamlar, ihbarlar ve söylentilerin sevkiyle soruşturmaya başlamıştır; bu adamları izlemeye girişmiştir. Buradaki açıklamasında belirttiği gibi bunların Rum dostu ve hatta Pontus Hükümeti'nin danışmanlığını övünerek kabul ettiklerini ileri sürmüştür."

İçişleri Bakanı'nın kısaca yukarıdaki gibi özetlediği olaylar, milletvekillerince, Lazistan milletvekilleri Ziya Hurşit ve Osman Beylerin İçişleri Bakanı hakkında verdikleri bir genel görüşme önergesi üzerine, ayrıntılı olarak anlatılmış ve eleştirilmiştir.

"Ziya Hurşit Bey (Lazistan) - Geçen sene Merkez Ordusu Kumandanlığı kuruldu ve Nurettin Paşa bunun başkanlığına geçirildi. Bölgesinin her tarafında o zavallı halkın, o şehirlerin, o köylerin zarara uğramasına neden oldu ve Umraniye, Koçgiri olayı oldu. Bir çok müslüman köyleri yandı." Nurettin Paşa'nın Samsun'da Rum tehciri (göç ettirme) sırasında da Rumlar dağlara çıktılar. Tam o zamanda Nurettin Paşa'nın idaresizliğinden ve takibatı idare edememezliği yüzünden bu Rumlar Müslüman köylerine saldırdılar. Şimdiye kadar otuz kadar Müslüman köyü yanmıştır."

"Demek ki bu adam B.M.M.'nin üstünderi ve kendisi orada bir aile hükümeti oluşturmuştur. (...) "Nurettin Paşa bu olağanüstü yetkiyi nereden aldı? Savcılarla, komiserlerle uğraşır. Ordu kumandanı sıfatıyla en küçük ayrıntıya karışır. Bu nedenle Yüce Meclis bu adamı derhal görevinden atmalıdır."

"Nazif Bey (Canik) - Bugün Yunan ordusunun ülkede yaptığı zulüm aynen Samsun çevresinde yapılmıştır."

"Hafız Mehmet Efendi (Trabzon) - Fakat asıl mesele Nurettin Paşa kendinden başka kimseyi dinlememek kabiliyetinde bir adam olduğu için, bugün Samsun ve Havza dahilindeki müslüman ahali, orada biriken 5-6 bin Rum eşkiyasının saldırısına uğramaktadır."

"Osman Bey (Lazistan) - Bunlar (56 Samsunlu yurttaş) doğrudan doğruya Hükümet Başkanı Paşa hazretlerine başvuracak diyorlar ki: Bunları da buradan sürersek Samsun'un baskına uğraması ve Yunan donanmasının bombardıman etmesi olasılığı fazladır. Bu bir düşüncedir. Doğru olsun, olmasın bu başka bir meseledir. Doğru da olabilir, doğru olamaz da. Her bireyin kanun, hukuk açısından hükümet başkanına başvurusu olur, ya kabul edilir veya reddedilir. Bunların bu suretle başvurusu sonucunda Bakanlar Kurulu erteleme kararı verdi. Fakat merkez ordusunda kumandan bulunan Nurettin Paşa hazretleri bunlara diyor ki siz şehirbentsiniz. Yani Hükümet Başkanı Paşa Hazretlerine başvuran elli altı kişiye şehirbentsiniz, hiç bir yere gidemezsiniz, yani Samsun'dan başka bir yere gidemezsiniz diyor. (Gürültüler) Rica ederim zihniyete bakınız. Siz beni çiğneyerek Paşa Hazretlerine başvurdunuz, ben de sizi böyle yaptım diyor."

"Fethi Bey (Dahiliye Vekili) (İstanbul) - Nurettin Paşa'nın ordu kumandanlığı dolayısıyla mülkiye memurlarına ve idareye müdahale olmuştur. (...) Bendenizin vicdani kanım bu kumandanın değiştirilmesinden başka çare yoktur."

"Hüseyin Avni Bey (Erzurum) - Bir sual. Efendim, Dahiliye Vekili Beyefendi Bakanlar Kurulu adına açıklamalarda bulundu. Bir ordu kumandanının bu kadar kötülüklerine, suistimaline tanık oldunuz. Bunun görevden alınmasını Büyük Meclis'ten istiyorsunuz. Ne için atadığınız gibi görevden almıyorsunuz?"

Nurettin Paşa'nın yarattığı olaylar üzerine yapılan tartışmalar ve soruşturmaların sonucunda alınan karar, İçişleri Bakanı Ali Fethi Bey tarafından şöyle açıklanıyor:

"Ali Fethi Bey (Dahiliye Vekili) (İstanbul) - Nurettin Paşa'nın Samsun'da 56 kişi hakkında yaptığı muamele keyfidir. Kanuna aykırıdır. Bu keyfi ve kanuna aykırı muamelesini düzelttirmesini kendisinden rica ederim: Fakat ısrar ve sebat ediyor. Bunun için Bakanlar Kurulu'na, değiştirilmesini istemiştim ve bunun üzerine mesele Meclis'te söz konusu oldu ve bilinen hareketi tartışma sonucunda Nurettin Paşa'nın azliyle birlikte yargılanmasına ilişkin karar verildi."

Nurettin Paşa bu karar üzerine Meclis'e telgraflar çekerek kendisini savunur. Konu yeniden Meclis'e gelir. Meclis'te, Mustafa Kemal Paşa, "Nurettin Paşa hakkında ceza uygulanmasını uygun gördünüz ve verilmiş olan karar da kendisinin yargılanmaya alınmasıdır. Yüce kararınız Hükümetçe tüm olarak yerine getirilmiştir. Kendisi işten el çektirilmiştir ve yargılanmak üzere merkeze alınmıştır" dedikten sonra, "Bendenizde oluşan kanı şudur ki, Yüce Kurulunuzca verilmiş olan bu karar biraz ağır bir karar olmuştur" diyerek sonuçta yargılama kararının Meclisce kaldırılmasını sağlamıştır.

▲ *Sakallı Nurettin Paşa 1925. Mustafa Kemal Paşa onu Meclis'te savundu Nutuk'da eleştirdi.*

Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'da (2) bu olayı şöyle anlatıyor: "Nurettin Paşa merkez bölgesinde bir seneyi aşkın görev yaptı. Fakat, yetkisi dışında, halktan bazılarının hukukuna tecavüz ettiği hakkında mebusların ortaya çıkan şikayetleri ve İçişleri Bakanı'ndan açıklama istemeleri ve Bakanlığın da yakınmaları doğru bulması üzerine, Meclis'in istemiyle Ekim 1921 sonunda azledildi. Meclis, Nurettin Paşa'nın yargılanmasına karar verdi. Bu konu, benimle Bakanlar Kurulu arasında da bir sorun çıkmasına neden oldu. Ben Nurettin Paşa hakkında uygulanması istenen muameleye katılmadım. Fevzi Paşa Hazretleri de benim düşünceme katıldı. İkimizle Bakanlar Kurulu arasında çıkan uyuşmazlık Meclis'ce çözümlendi. Meclis'te, Nurettin Paşa'yı savundum. Ağır muameleye uğramaktan kurtardım."

Meclis'te Nurettin Paşa'yı yargılamaktan kurtaran Mustafa Kemal Paşa'nın daha sonraki değerlendirmeleri ise şöyle (3): "Nurettin Paşa'yı düşmanı yenen kişi olarak göstermek, olsa olsa, kendisiyle alay etme amacına yönelik olabilir. Yoksa Nurettin Paşa, büyük zaferin şerefine en az katılmaya hakkı olanlardan biridir."

"Dumlupınar'dan Uşak'a giderken, yolda Nurettin Paşa'nın önlemlerindeki eksikliği hissedip, Nurettin Paşa fırkalarına bizzat emir vererek önlem aldırmasaydım Trikupis'in esareti mümkün olmayabilirdi."

"Siyaset ve uyanıklık iddiasında bulunan Nurettin Paşa'nın İzmir'de resmi yabancı memurlarla zapta alınmış görüşmesini bizzat düzeltmeseydim, İzmir'e girmekten elde edilen genel sevincin yok olmasını gerektiren durumlardan kaçınmak belki de mümkün olmayacaktı."

İşte, Atatürk Araştırma Merkezi şeref üyesi, Devlet Mezarlığı'na gömülmesi yasayla öngörülmüş olan Nurettin Paşa, bu Nurettin Paşa'dır. ■

*(1) "Nurettin Paşa'nın 12 Eylül Atatürkçülüğü", **Tarih ve Toplum**, Ocak, 1987, s.37, s.9-12*

*(2) Kemal Atatürk, **Nutuk**, C.2, s.630, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü yayını, İstanbul 1961.*

*(3) **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, C.2, T.İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985'in 248-256, 272-287, 403-409, 434-422, 622-630. sayfalarından yapılmıştır.*

Prof. Dr. Ayşe Baysal

ÖRTÜNMEK YA DA ÖRTÜNMEMEK...

Kadın için örtünmek, doğuracağı çocuğun raşitik olmasını göze almak demektir

Besinler, bedende yakılarak insanın yaşamı ve çalışması için enerji oluşur. Enerjinin yan ürünü ısıdır. Beden hareketi arttıkça daha çok besin yakılır ve daha çok ısı oluşur. Bedene mikrop girdiğinde de ısı oluşumu artar.

Bedenin düzenli çalışması için fazla ısının atılması gerekir. Bedende oluşan fazla ısı en çok deri ve az miktarda da solunum yoluyla olur. Beden çalışması için en uygun sıcaklık ortamı 36.5°C'dir. Sıcaklığın, bunun üzerine çıkması ve altına düşmesi, bedenin çalışma düzenini bozduğundan hastalığın işareti sayılır.

"Sıcak havalarda tamamen örtünmek, ısının bedenden atılmasını engeller ve yaşamsal tehlike oluşur"

Beden ısısının denetiminde giysinin önemi büyüktür. Bedenden ısı kaybının çok olduğu soğuk hava koşullarında kalın ve yünlü giysilerle yalıtkanlık sağlanarak gereğinden çok ısı kaybı önlenir. Bedende çok ısı oluştuğu durumlarda ve çok sıcak nemli hava koşullarında ise, ince ve geçirgenliği fazla olan pamuklu giysiler kullanılarak bedendeki fazla ısının atılması gerekir. Aksi takdirde beden ısısının çok yükselmesi yaşamı tehlikeye sokar. Çok sıcak ve nemli havalarda kalın ve geçirgenliği az giysilerin giyilmesi, ısının buharlaşmayla bedenden atılmasını engellediğinden yine yaşamsal tehlike oluşur.

Güneş ışınlarıyla temas

Bedenin, kemik ve dişler gibi sert dokuları, kalsiyum, fosfor, magnezyum ve fluorid gibi minerallerin kristalleşmesi sonucu oluşur. Bu minerallerin en önemlisi kalsiyumdur. İnsan kalsiyumu besinleriyle alır. Kalsiyumun en zengin kaynağı süt ve sütten yapılan yiyecek ve içeceklerdir.

Besinlerdeki kalsiyumun sindirim kanalından kana emilmesi, diş ve kemiklerde yerleşmesi D vitamini tarafından denetilir. D vitamini olmadığında süt ve diğer besinlerdeki kalsiyumdan insan yararlanamaz.

İnsan, günlük tükettiği besinlerle, bedeninin gerekinmesi olan D vitaminini alamaz. Bunun yanında, insan bedeninin derisinde D vitamininin ön öğesi bulunur. Güneş ışını doğrudan deriyle temas ettiğinde, bu ön öğeden D vitamini oluşur. Oluşan D vitamini kana geçerek sindirim kanalından D vitamininin kana emilmesine ve kemiklere yerleşmesine yardımcı olur. Başka bir deyişle D vitamini olmadan bol süt alınması diş ve kemik gelişimini sağlayamaz.

Güneş ışınından yararlanamayan insanların kemikleri iyi gelişemediğinden, bacaklarda çarpıklıklar, kalça kemiklerinde darlıklar, kafa ve göğüs kemiklerinde bozukluklar olur. Bu durum "raşitizm" hastalığı olarak adlandırılmıştır.

Raşitizm, ülkemizde çocuklarda görülen en önemli beslenme yetersizliği hastalıklarından biridir. Sıkı sarılan, güneşten yararlandırılmayan ve bebeklikten itibaren uygun miktarlarda D vitamini verilmeyen çocuklarda görülür. Çocuklukta oluşan kemik bozuklukları, sonraki yaşlarda sakatlık olarak ortaya çıkar.

D vitamini güneşle temas eden deride ilk 15 dakika içerisinde oluşur. Daha uzun süre güneşte kalmanın D vitamini açısından yararı olmadığı gibi, deri kanserleri riskini artırdığı için zararlı olabilir. Bu nedenle, D vitamini gereksinmesini karşılayabilmek için uygun hava koşullarında sürekli olarak güneş ışınlarıyla doğrudan temas etmek gerekir. D vitamini sağlamak içi bedenin her tarafını açmaya gerek yoktur. Baş, el, yüz ve kolların güneşle sürekli temasıyla günlük D vitamini gereksinmesi karşılanır.

D vitamininin karşılanması özellikle büyüme çağında büyük önem taşır. Bebek, anarahminde annesinin güneşle teması sonucu bedeninde oluşturduğu D vitamininden yararlanır. Doğduktan sonra da yine annesinin bedeninden sütüne geçen D vitamini alarak büyüyüp gelişir.

Gebe ve emzikli kadın başını bir kaç kat örtü, bedeninin diğer taraflarını uzun giysilerle kapattığında güneş ışınının deri üzerine teması çok azalır ve bedende yeterince D vitamini oluşamaz. Nitekim, sürekli kapalı dolaşan kadınların kanında normalin altında D vitamini olduğu belirlenmiştir. Kanında yeterince D vitamini olmayan anne bir yandan karnındaki ya da emzirdiği bebeğe gereğinden daha az D vitamini sağlar, diğer yandan kendi kemiklerinin yenilenmesini yeterince sağlayamaz. Bunun sonucu olarak bebekte daha hızlı "raşitizm" hastalığı oluşur. kadının kemikleri de zamanla yumuşadığından "osteomalasiya" denen kemik bozuklukları görülür.

Bu sorun gebe ve emzikli olmayan kadınlar için de önemlidir. Kemiklerdeki kalsiyum durağan değildir. Kan kalsiyumu ile sürekli değişim içerisindedir. D vitamini olmadığında, kemikler direncini yitirir. D vitamininin yetersizliği sonucunda erken yaşlarda kadınların bacakları eğrilir ve dinamik görünüm yerine, çöküntü görülür.

Hareket de önemli

İnsanın sağlıklı olarak uzun süre yaşamını sürdürmesinde temel koşullardan biri yeterli ve dengeli beslenme, diğeri de hareketsizlikten kaçınmadır. Hareketsizlik üç yönden sağlığı olumsuz etkiler. Bunlardan biri, hareketsizlik anında kemiklerden kalsiyum çekilerek kemiklerin yumuşayıp bozulması; diğeri, bireyin oksijen alma yeteneğinin azalması; üçüncüsü de besinlerle aldığı enerjiyi bedeninde yakamadığından şişmanlamasıdır. Bu olumsuz faktörleri önlemek için insanın her gün düzenli olarak beden hareketi yapması zorunludur.

Beden eğitimi dediğimiz faaliyet bu bakımdan sağlıklı yaşamda önem taşır. Düzenli idman için özel araç ve gereç şart değildir. Hızlı yürüme, yerine göre düzenli koşu, ev ve bahçe işleri yapma da bir tür idman olabilir. Amaç, bedeni mümkün olduğu kadar hareket ettirmektir.

Ağır ve uzun giysiler, özel iğnelerle tutturulmuş baş örtüleri insanın hareket yeteneğini azaltır. Ayaklara kadar uzanan bir giysi ile hızlı yürüme, koşma pek kolay olmadığı gibi, özel jimnastikler ve spor faaliyetlerinin bu tür giysilerle yapılması da olanaksızdır. Bu nedenle bedenin her tarafının giysilerle çok sıkı kapatılması doğal olarak insanın beden hareketlerini sınırlar. Kapalı giyinenlerin, evlerinde zaman ayırıp belirli süre idman yapmaları gerekir.

Görüldüğü gibi, insanın, iklim koşullarına uygun, beden hareketini azaltmayacak ve bedenin bir bölümünün (baş, saç, el, kol ve yüz vb.) sürekli güneş ışınından yararlanacak şekilde giyinmesi sağlık açısından önem taşımaktadır. "Güneş giren eve doktor girmez" özdeyişinde bu çok güzel açıklanmaktadır. Ancak, pencere camları ve giysiler, güneşteki, bedende D vitamini oluşmasını sağlayan, ultraviyole ışınını kestiği için güneşin insan bedenine doğrudan ve sık aralıklarla değmesi gerekmektedir. Bunun yanında, bedenin, özellikle günlük yaşamda kapalı olan bölümlerinin, uzun süre yakıcı güneş ışınına maruz bırakılması da aynı şekilde sağlıksız bir uygulamadır. Her şey yerinde ve dengeli olmalıdır. ■

3 0 G Ü N Ü N İ Ç İ N D E N

İnsan Hakları-Baskılar

22 OCAK İşkenceci komiser Ümit Bavbek hakkında 10 yıllık mahkumiyet kararı veren mahkeme heyeti tehdit edildi.

► 20 sanıklı ikinci TKP davası İzmir DGM'de başladı.

► Kürşat İstanbullu'nun Gözaltında Kaybolanlar isimli kitabı toplatıldı.

► ABD İşçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkan Yardımcısı ve Öğretmen Sendikası Başkanı Albert Shanker, öğretmenlerin hiçbir örgütlenmesinin bulunmadığı bir ülkeyi ilk kez duyduğunu söyledi.

► Sürgün cezasının kalkmasına "sürekli izlenmesi gereken suçlular olduğu" gerekçesiyle İçişleri Bakanlığı karşı çıktı.

25 OCAK Yürürlüğe giren yeni Askeri ceza ve tutukevleri yönetmeliğine göre, hükümlü ve tutuklu erler yol yapımı gibi ağır işlerde çalıştırılabilecekler.

29 OCAK Dışişleri Bakanı Halefoğlu, bireysel başvuru hakkını tanıdığımızı Avrupa Konseyi'nde resmen duyurdu.

31 OCAK Gözaltında bulunan 8 öğrenciden Turan Doğu ve Kamuran Bayhan DGM'ce tutuklandı, diğerleri bırakıldı.

► Gökyüzü Dergisi Yazı İşleri Müdürü Deniz Öğüt gözaltına alındı, ertesi gün serbest bırakıldı.

2 ŞUBAT Nükleer Savaşın Önlenmesi için Hekimler Birliği Ankara'da kuruldu.

3 ŞUBAT Yeni Türk Ceza Kanunu ön taslağı tartışmaya açıldı.

► İlhan Selçuk'a "Hülle Partisi" yazısında MGK üyelerini kötülemekten dava açıldı.

13 ŞUBAT İnsan Hakları Derneği'nin raporuna göre Türkiye'de işkence sonucunda 149 kişi öldü, çok sayıda insan sakat kaldı ya da delirdi.

15 ŞUBAT DYP Genel Başkan Yardımcısı, eski askeri savcı Baki Tuğ, İnsan Hakları Derneği'nin işkencede ölüm listesinin "abartılı ve maksatlı" olduğunu ileri sürdü, "polisimiz eşkiyayı, soyguncuyu nasıl konuşturacak?" dedi.

► Tunceli'ye bağlı 234 köye Orman Genel Müdürlüğü'nce göç emri verildi.

Dünyadan

16 OCAK Yunanistan'da, iki buçuk milyon kişinin katıldığı 24 saatlik genel grev yapıldı.

► Fransa'da demiryolları grevi dondurucu kış koşulları nedeniyle sona erdi.

► Cenevre'de ABD ile SSCB heyetleri arasında 7. tur silahsızlanma görüşmeleri başladı.

24 OCAK El Salvador'da Duarte'nin solcu gerillalara karşı mücadele için fon sağlamak amacıyla getirdiği "savaş vergisi"ne karşı 24 saatlik genel grev yapıldı.

► İspanya'da kolejlere giriş sınavlarının kaldırılmasını ve okul taksitlerinin azaltılmasını isteyen öğrencilerin boykot ve gösterilerinde polisle çatışma çıktı.▼

26 OCAK Federal Almanya'daki seçimlerde CDU/CSU oy kaybetti ama iktidarını korudu. FDP ile Yeşiller oy oranını yükseltti.

27 OCAK Arjantin'de hükümetin izlediği ekonomik politikayı protesto amacıyla 24 saatlik genel grev yapıldı.

► Winnie Mandela ve kızı, ırkçılık aleyhinde konuşma yaptıkları için gözaltına alındılar.

29 OCAK Lübnan'da son iki hafta içinde kaçırılanların sayısının 26'ya yükselmesi üzerine körfez savaşı tırmanıyor. ABD'nin iki uçak gemisi Ortadoğu'ya gönderildi.

► Güney Kore'de muhalefet milletvekilleri, Parlamento İnsan Hakları Komisyonu'nun ülkedeki insan haklarının çiğnenmesi konusunda geniş soruşturma yetkileriyle donatılması için süresiz oturma grevine başladılar.

12 ŞUBAT Yunanistan'da, İşçi Senikaları Konfederasyonu ve Devlet Memurları Sendikası'nın "daha fazla kemer sıkmaya hayır" sloganıyla ilan ettiği genel grevler yüzünden yaşam durdu.

Ekonomi

24 OCAK 24 Ocak kararlarının yıldönümü: 7 yılda fiyatlar ortalama 18-19 kat, ücretler ise 4-6 kat arttı.

1 ŞUBAT 4 kişilik ailenin mutfak gideri ocak ayında yüzde 4.3 arttı.

4 ŞUBAT İstanbul'da ekmek 100 lira oldu.

5 ŞUBAT Elektrik fiyatlarına yüzde 8.9 oranında zam yapıldı.

6 ŞUBAT Mevduat faiz oranları düşürüldü. Faizlerde yılbaşından bu yana 5 puanlık düşüş oldu.

7 ŞUBAT Reagan, Özal ile yaptığı görüşmede Türk ekonomisini övdü, "biz de aynı şeyleri yapmaya çalışıyoruz" dedi.

8 ŞUBAT Et Balık Kurumu et fiyatlarına zam yaptı.

10 ŞUBAT Dünya Bankası heyeti Türkiye'nin ekonomik büyüme ve yatırım artış hızının yüzde 4 ile sınırlandırılmasını istedi.

Filipinler

▲ **Filipinler.** *Darbeciler kimseden yüz bulamadı.*

22 OCAK Manila'da derhal toprak reformu yapılmasını isteyen çiftçiler Başkanlık sarayına yürüyünce askerlerin açtığı ateş sonucu 12 kişi öldü.

27 OCAK 12 çiftçinin öldürülüşünü protesto için 15 bin çiftçi Başkanlık Sarayı'na yürüdü.

28 OCAK Marcos yanlısı 400 askerin gerçekleştirmek istediği darbe bastırıldı.

30 OCAK Bir TV istasyonunu elinde tutan 245 Marcos yanlısı teslim oldu.

4 ŞUBAT Aquino'nun hazırladığı yeni anayasanın oylamasına yüzde 80 civarında 'evet' oyu verildi.

İşçi Olayları

17 OCAK Philips fabrikasından 7 işçinin çıkartılması üzerine Otomobil-İş sendikası temsilcisi Mehmet Helvacı'nın başlattığı açlık grevine Faruk Saydam da katıldı. İşçiler çay içmeme ve yemek yememe boykotu yaptılar.

19 OCAK Ümraniye Mustafa Kemal Paşa mahallesi sakinleri Netaş işçilerine dayanışma yemeği verdiler.

1 ŞUBAT Kozlu maden ocağında 8 işçi göçük altında kalarak öldü.

6 ŞUBAT Çorum Dodurga Linyitleri'nde meydana gelen göçükte 3 madenci öldü, 3'ü de yaralandı.

► Aliağa petrokimya tesisleri grev yasağı kapsamına alındı.

8 ŞUBAT SSK istatistiklerine göre madencilik alanındaki iş kazalarında Türkiye yüzde 17 ortalama ile dünyada ön sıralarda yer alıyor.

13 ŞUBAT DİSK'in 20. kuruluş yılı kutlandı.

▼ **20 yıl oldu.** *DİSK kuruldu, gelişti ve...*

► Laspetkim-İş'in Dora'da sürdürdüğü grevde anlaşmaya varıldı.

14 ŞUBAT NETAŞ fabrikasından dışarı mal çıkarılmasını önlemek isteyen 6 işçi 24 saat gözaltına alındı.

Crosfield

Seçtiğiniz baskı öncesi röprodüksiyon sisteminiz
daha kendini bile karşılayamadan güncelliğini yitirirse,
yaptığınız yatırım meyvası alınmadan kurumuş ağaca benzer.
İşte Crosfield
kendi kendini hızla finanse edebilme ve gelecekte büyüme özelliğiyle sizi riskten kurtarıyor.
Magnascan renk ayrım 'scanner' ları ve stüdyo kompozisyon sistemleriyle Crosfield,
meyvanızı en sağlıklı biçimde alabilme olanağı sağlıyor...
Üstelik meyvanız için düşlediğiniz tüm ayrıntılı seçenekleri beraberinde sunarak...
En karışık renk ayrımlarını basit ve hızlı operatör işlemleriyle
en kısa zamanda gerçekleştiren Crosfield
her zaman standart sonucu alabilmenize
olanak veriyor.

metro

MÜMESSİLLİK İTHALAT, İHRACAT ve TİCARET A.Ş.

Yerebatan Cad. Muhterem Efendi Sok. No: 15
Sultanahmet - İSTANBUL
Tel: 511 82 40 Telex: 23153 ofst tr.

Ankara Bürosu
Konur Sok. 44/7 Bakanlıklar - ANKARA
Tel: 18 03 46 - 17 90 88